INSTITUTUL ECONOMIC ROMÂNESC
CERCETĂRI ŞI MATERIAL DOCUMENTAR PRIVITOR LA
ISTORIA ECONOMICĂ A ROMÂNIEI
III

TEZAURUL ROMÂN DELA MOSCOVA

DE

MIHAIL GR. ROMAŞCANU

„CARTEA ROMÂNEASCĂ", BUCUREŞTI
1934

MIHAIL GR. ROMASCANU

Tezaurul român dela Moscova

“CARTEA ROMÂNEASCĂ”

BUCUREŞTI

1934

DE ACELAŞI:

1. Creditul şi necesitatea reglementărei depunerilor spre fructificare în România. Bucureşti 1930.
2. Privind bugetul ţărei. Bucureşti 1931.
3. Situaţia industriei mari înaintea stabilizărei monetare. Bucureşti 1931.
4. Banca Naţională şi creditul agricol. Bucureşti 1931.
5. Consideraţiuni generale asupra originei monetei. Contribuţiuni la cunoaşterea circulaţiei monetare din Dacia. Tezaurul dela Colentina. Bucureşti 1932.
6. Monetele Regelui Carol I. Bucureşti 1932.
7. Tezaurul neolitic dela Bratovoeşti-Dolj. Bucureşti 1932.
8. Contribuţiuni la istoria monetară a Principatelor. Bucureşti 1932.
9. Însemnări. Bucureşti 1932.
10. Banca Naţională a Moldovei. Bucureşti. 1932.
11. Calendarul plugarului. Bucureşti 1933.
12. Zărăfia Michel Daniel, Bucureşti 1933.

Pentru colecţiunea de "Cercetări şi material documentar privitor la Istoria Economică à României" se găseau aproape gata, şi în parte chiar culese, alte două lucrări, când domnul Mihail Gr. Romaşcanu ne-a prezentat, într'o conferinţă, pagini din expunerea de faţă referitoare la întâmplări de curând trăite şi cu răsfrângeri hotărâtoare asupra actualei noastre vieţi economice şi financiare.

Am crezut că putem aduce încă un serviciu membrilor şi cititorilor noştri, publicând în această colecţiune noua contribuţiune ce ni s'a prezentat, lămuritoare a aventurei de peste graniţă a tezaurului românesc.

Chestiunea aceasta pasionează dela războiu încoace cu un interes mereu viu întreaga populaţiune românească, şi cu drept cuvânt pentru că bunurile transportate la Moscova aparţineau nu numai Statului ci şi instituţiunilor publice sau private de tot felul precum şi nenumăraţilor cetăţeni.

Adunarea deci, într'un mănunchiu, a ştirilor utile pentru cunoaşterea adevărului asupra tezaurului român dela Moscova era nu numai necesară dar şi de mult dorită.

Lucrul acesta se impunea cu deosebire fiindcă chestiunea tezaurului român dela Moscova depăşea, prin natura ei, interesul local-naţional pentru a se aşeza în cadrul problemelor internaţionale de actualitate.

Domnul Mihail Gr. Romaşcanu are meritul de à fi făcut o astfel de lucrare. Prezentând-o cititorilor noştri, nădăjduim că vom stimula şi mai mult pasiunea tânărului şi harnicului ei autor pentru viitoare lucrări de cercetare a trecutului nostru economic.

Gheron Netta
Directorul Institutului Economic Românesc

Tezaurul român dela Moscova

Introducere

Mai bine de un deceniu şi jumătate a trecut, de când tezaurul român a fost transportat în Rusia. Asupra lui, în acest timp, s'a scris destul de mult. Cercetătorii serioşi şi iubitorii de senzaţional şi-au spus cuvântul. Cu toate acestea opinia publică este tot atât de puţin lămurită astăzi, ca şi acum cincisprezece ani.

Circulă fel de fel de svonuri. Ziarele se întrec în a le înregistra. Căpitanul englez George Hill într'o lucrare de curând tipărită, susţine că a repatriat a treia parte din tezaurul aur. Poziţia autorului dă acestei afirmaţiuni un caracter semi-oficial. Lumea nu mai ştie ce să creadă. Tezaurul român dela Moscova, a devenit subiectul unei poveşti fantastice.

Acestea sunt motivele care m'au determinat să încep cercetările. Chestiunea trebuia pusă la punct. Era necesară o lucrare care să lămurească pe deplin opinia publică. Apariţia ei nu putea fi amânată. Lui George Hill trebuia să i se răspundă grabnic. Şi am pornit la lucru. Rezultatul? Cartea de faţă.

Dela început declar că nu am ocolit nimic şi nu am şovăit pe alocuri să intru chiar în expunerea unor spinoase chestiuni de ordin politic, pentru a preciza mai bine termenii problemei ce mi-am propus.

Revoluţiei ruse i-am acordat o atenţiune deosebită. Explicaţia e simplă. Revolta a izbucnit în Impărăţia Romanovilor în primele luni ale anului 1917 şi cu scurte întreruperi a dăinuit până către sfârşitul aceluiaşi an, când bolşevicii au cucerit puterea. Cunoaşterea evoluţiei politice a Rusiei din acest timp, prezintă pentru noi un deosebit interes. Numai aşa vom putea urmări necontenit problema tezaurului nostru depozitat la Moscova, în lunile Ianuarie şi August 1917.

Deasemeni nu am putut trece peste faptele care au determinat pe vrednicii conducători ai României, din acele tulburi vremuri, să hotărască punerea în siguranţă a sfintelor noastre comori în ţara celui mai apropiat aliat. Reamintind durerosul nostru zbucium lăuntric din zilele crâncenului război întregitor de neam şi ţară, am fost stăpânit de gândul să înfăţişez în adevărata sa lumină operaţiunea transportului.

Celelalte probleme tratate în legătură directă cu tezaurul român dela Moscova, întregesc lucrarea, dar nu seacă izvorul materialului vast documentar care mai poate fi găsit.

Pentru ca seriozitatea studiului să nu fie pusă la îndoială, am publicat toate documentele importante pe care le-am cercetat. Cititorul va putea astfel să mă controleze la fiecare pas şi va judeca mai uşor singur, dacă am izbutit, ca dela primul şi până la ultimul rând, să fac o expunere exactă şi obiectivă.

Voiu rămâne recunoscător tuturor binevoitorilor cari îmi vor atrage atenţiunea asupra lipsurilor şi greşelilor, inerente unei lucrări care m'a obligat să clădesc dela temelie, cercetând într'un timp relativ scurt, numeroase acte şi documente răzleţite prin arhive şi publicaţiuni contemporane.

Capitolul I

Strămutarea tezaurului Băncii Naţionale la Iaşi

Către sfârşitul anului 1916, înaintarea vijelţoasă a vrăjmaşilor pune problema mutării Capitalei ţării dela Bucureşti la Iaşi. Coroana, Guvernul şi autorităţile, urmau să-şi stabilească reşedinţa în vechea Capitală a Moldovei. Banca Naţională a României, în jurul căreia gravita atunci mai puţin vieaţa economică a ţării decât acea politică, nu putea face altfel. Ea trebuia să-şi strămute Centrala acolo, unde nădejdea în dreptatea sentinţei tribunalului istoric, arunca valul uitării asupra suferinţelor şi umilinţelor pe care le îndura neamul românesc. În şedinţa din 29 Septemvrie 1916, vice-guvernatorul I. G. Bibicescu comunică Consiliului General că şi Guvernul împărtăşeşte aceiaşi părere[1]. Conform înţelegerilor avute cu ministrul justiţiei, mutarea Băncii la Iaşi urma să se hotărască printr'un decret-regal.

O clipă de nădejde. Apoi totul se spulberă. Duşmanii înaintează. Plaiurile româneşti sunt rând pe rând cotropite. Până la ultima picătură de sânge, vitejii noştri soldaţi luptă. Cu faţa spre puhoaiele năvălitorilor, ei mor cu miile. Momentul intrării României în acţiune, n'a fost bine ales[2]. Aliaţii n'au ştiut să pregătească temeinic intervenţiunea noastră. Ofensiva armatei din Macedonia a fost neserioasă. Pregătirea militară şi sufletească a soldaţilor români lăsa de dorit. Rusia ne trădase, iar vrăjmaşii şi-au strămutat acţiunea principală pe frontul român, năpustindu-se cu toată furia asupra noastră. Totul era zadarnic. Îngrijorarea sporea necontenit. Bubuitul tunului se auzea la Bucureşti din ce în ce mai desluşit.

Faţă de gravitatea evenimentelor, vice-guvernatorul convoacă din nou Consiliul General al Băncii. Şedinţa s'a ţinut la 11 Octomvrie 1916. După îndelungate şi furtunoase desbateri, s'au luat următoarele hotărîri[3]:

"Consiliul general având în vedere că Banca Naţională fiind o bancă de emisiune, trebuie să-şi aibă, potrivit legii şi statutelor organice şi menirii sale, sediul în oraşul unde Guvernul îşi are reşedinţa, hotărăşte ca, dacă Guvernul îşi mută reşedinţa dela Bucureşti în alt oraş, să fie strămutată şi reşedinţa şi sediul legal şi de fapt al Băncii Naţionale în acel oraş, în care ea va funcţiona în plenitudinea drepturilor şi puterilor ce are în virtutea legii şi statutelor sale, cu care a funcţionat şi până acum."

Deciziunea era definitivă. Succesiunea grabnică a evenimentelor politice, s'ar fi putut să nu mai îngăduie Consiliului Băncii să ţină o nouă şedinţă.

S'a mai hotărît cu acest prilej, să se comunice sediilor din Muntenia şi Oltenia să rămână pe loc, continuând operaţiunile. În cepriveşte sediul central, Consiliul[4] "având în vedere că este nevoie ca unele operaţiuni începute şi încă în curs la Bucureşti, să fie continuate şi după strămutarea sediului Băncii în alt oraş, se va lăsa în acest caz la Bucureşti o delegaţiune însărcinată în mod limitativ cu operaţiunile mai jos specificate:

1. Să sconteze portofoliu! caselor de bancă şi persoanelor cari au deja un cont curent cu facultatea de scont la Banca Naţională şi maximum până la limita sumelor, de care delegaţiunea va dispune efectiv în momentul intrării sale în funcţiune şi care se va specifica într'un deosebit proces-verbal al Consiliului de Administraţie;

2. Imprumuturi simple sau în cont curent pe efectele de felul celor prevăzute în statutele Băncii Naţionale şi iarăşi numai până la limita arătată mai sus;

3. Să primească depozitele ce se vor face;

4. Să încaseze sumele ce se datorează Băncii Naţionale şi să achite sumele ce datoreşte acum în aceleaşi limite ca acele prevăzute la Nr. 1 şi

5. Să elibereze recipise la vedere potrivit statutelor Băncii şi să emită mandate de plată numai în interio-

---

[1] C. I. Băicoianu, *Istoria politicei noastre monetare şi a Băncii Naţionale*, 1914-1926, III, pag. 132, Bucureşti 1933.
[2] Const. Kiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, 1916-1919, II, pag. 332 şi urm., ed. II.
[3] C. I. Băicoianu, *Ibid*., pag. 133, Bucureşti 1933. Citatul este subliniat în textul original.
[4] *Ibid*.

rul ţării.

Orice alte operaţiuni fiind cu desăvârşire interzise delegaţiunii, delegaţiunea nu va putea avea nici un fel de relaţiune cu străinătatea."

Prin decretul Nr. 3120 din 17 Noemvrie 1916[5], sediul central al Băncii Naţionale a României a fost strămutat dela Bucureşti la Iaşi, pe ziua de 15 Noemvrie 1916. Banca urma să facă la Iaşi unde era şi reşedinţa Consiliului său General şi al celui de Administraţie, toate operaţiunile prevăzute de legea şi statutele sale. Activitatea delegaţiei rămasă la Bucureşti, formată din N. Bărbulescu d-1 C. I. Băicoianu, era mărginită la operaţiunile aprobate de Consiliul General al Băncii în şedinţa dela 11 Octomvrie. Decretul a fost ratificat prin legea votată la 24 Decemvrie acelaşi an. Asupra acestei legi vom reveni.

Familia regală, Guvernul, Parlamentul, autorităţile şi cea mai mare parte dintre instituţiunile particulare, au luat odată cu Banca Naţională drumul pribegiei, spre cea de a doua capitală a ţării. Tezaurul Băncii a fost pus în siguranţă la Iaşi, deşi o parte dintre conducătorii neamului în acele vremuri de restrişte, întemeiaţi pe prevederile convenţiei dela Haga care asigurau protecţiunea averilor particulare, erau de părere ca întregul stoc metalic al Institutului nostru de Emisiune să rămână la Bucureşti. Ar fi fost desigur mai bine dacă cuvântul lor era ascultat. Dar cine mai putea oare pune temei atunci pe tratatele şi convenţiunile dinainte de războiu, care devenise pentru năvălitori petece de hârtie fără valoare? Forţa invinsese dreptul.

Realitatea dureroasă comanda raţiunii.

Capitolul II

Primul transport la Moscova

La începutul lunii Decemvrie a anului 1916, linia de rezistenţă pentru apărarea petecului de pământ românesc ce mai rămăsese liber, nu se închegase încă. Armata era istovită şi desorganizată. Trei luni purtase lupte necontenite. De mai bine de o lună se retrăgea mereu sub ploaia de foc. Prea multă nădejde nu se putea pune în bravul oştean, care nu-şi pierduse credinţa în înfăptuirea idealului ce-i înarmase braţul. Zilele erau apăsătoare pentru îndrumătorii întregului popor.

O clipă de desorientare. Apoi lucrurile se lămuresc. Lupta până la ultima picătură de sânge, a fost hotărîrea cea din urmă. Gemetele fraţilor subjugaţi şi dragostea de ţarina străbună, învinsesc.

În cazul când şi Moldova ar fi fost nevoită să-şi plece capul sub sabia păgână, evacuarea în Rusia apărea inevitabilă. Faţă de această situaţiune, Banca Naţională nu putea sta cu braţele încrucişate. Rolul ei devenea din ce în ce mai însemnat. Ea trebuia să desăvârşească opera începută încă din 1911, finanţând mai departe ţara pentru ca să ducă lupta desrobitoare. Alături de armata ţării, Institutul nostru de Emisiune devenise al doilea factor de care depindea victoria finală. Dar sacrificiile ce i se cereau, erau strâns legate de punerea în siguranţă a tezaurului care garanta emisiunea. El trebuia transportat în Rusia. Şi în această privinţă, două au fost curentele care s'au desemnat în sânul conducerii Băncii[6]. Primul susţinea evacuarea tezaurului de către Bancă în localitatea indicată, după ce se vor duce tratativele în acest sens cu Guvernul. Cel de al doilea curent, privia altfel lucrurile. Guvernul să rechiziţioneze aurul şi să-l depoziteze unde va crede. Banca era pusă asttel la adăpost de orice risc, iar autoritatea Guvernului mărea siguranţa conservării tezaurului într'o ţară străină şi asigura repatrierea lui mai uşor.

O clarificare se impunea. Unitatea punctului de vedere al conducerii Băncii într'o chestiune atât de importantă, era necesară. Vice-guvernatorul a convocat Consiliul General. Şedinţa a avut loc la 2 Decemvrie 1916 şi după îndelungate discuţiuni, s'au luat următoarele hotărîri:

"1. Tezaurul se va strămuta dacă Guvernul va încunoştiiuţa despre aceasta Banca, fiindcă această strămutare prezintă un interes superior de Stat. Numai după tratative cu Guvernul imperial rus se va face strămutarea, întru cât are să se asigure paza şi păstrarea lui.

[5] Anexa 1. Ap. Monitorul Oficial Nr. 189 din 20 Noemvrie 1916.
[6] C. I. Băicoianu, ibid., pag. 139 şi urm.

2. Transportarea se va face sub supravegherea unei comisiuni compusă din 2 membri ai Consiliului, un director şi un censor, împreună cu casierul central al Băncii şi personalul ce se va crede necesar.

3. Această comisiune va aşeza tezaurul în localitatea ce i se va indica şi pe cât se va putea într'un compartiment special, din ale cărui chei, una se va păstra de directorul Băncii Naţionale.

4. Se va stipula în protocolul ce se va încheia cu autorităţile ruseşti, cari vor primi tezaurul în păstrare, că el este şi rămâne proprietatea Băncii, care va putea dispune de el conform cu interesele ei şi îl va putea inspecta oricând prin directorii şi cenzorii săi."

Primul curent ieşise biruitor. Faptul are o deosebită importanţă, după cum vom arăta mai departe.

Guvernul, luând cunoştinţă de deciziunea Consiliului Băncii, intervine. Prin adresa Nr. 777 din 8 Decemvrie 1916[7], ministrul finanţelor E. Costinescu comunică vice-guvernatorului I. G. Bibicescu[8] următoarele:

"Strămutarea Băncii Naţionale dela Bucureşti la Iaşi, împreună cu stocul său metalic, a fost negreşit făcută în scop de a asigura această instituţiune şi averea ei în contra unui resbel, în care armatele străine pun de obicei mâna atât pe averea Statului, cât şi pe averile cari au o relaţiune mai strânsă cu Statul. Stocul metalic al Băncii garantând întreaga circulaţiune a biletelor de bancă, care reprezintă astăzi o mare parte din averea publică, trebue să fie apărat cu mare băgare de seamă de un asemenea rizic.

Toate vicisitudinele războiului ce bântueşte ţara nu se pot prevedea şi nu se poate afirma în toată liniştea, că stocul metalic al Băncii este în orice caz asigurat la Iaşi. În consecinţă s'ar impune poate trebuinţa de a se lua şi de Banca noastră Naţională precauţiuni ce s'au luat de puternica Bancă Naţională a Franţei, asigurând stocul metalic într'o ţară străină.

Dacă Banca Naţională a noastră ar crede, precum credem şi noi, că o asemenea precauţiune n'ar fi de prisos, atunci v'am propune mutarea stocului metalic şi a oricăror valori ar crede Banca, la Moscova, unde tezaurul Imperiului, aflat în Kremlin, oferă o mai mare securitate decât oriunde. Transportul în alt loc, spre exemplu la Londra, este şi mult mai greu şi expus pericolului transportului pe mare, ameninţat de submarinele germane.

Demersuri sunt făcute de pe acum pe lângă Guvernul rusesc, pentru ca mutarea averei Statului dela Casa de Depuneri şi dela Ministernl Finantelor să se poată eventual face tot la Moscova[9]".

Chiar în aceiaşi zi (8 Decemvrie 1916), adresa ministrului de finanţe a fost supusă Consiliului General al Băncii, care acceptă în principiu punctul de vedere al Guvernului, cu condiţiunea respectării hotărîrilor sale luate în şedinţa dela 2 Decemvrie[10]. Prin scrisoarea Nr. 52.299 din 8 Decemvrie, guvernatorul înştiin-

---

[7] I. G. Bibicescu, *Opt ani în Banca Naţională a României*, pag. 24-5, Bucureşti 1921.

[8] I. G. Bibicescu a fost numit guvernator al Băncii Naţionale a României la 8 Decemvrie 1916, prin decretul Nr. 3184 din 11 Decemvrie acelaşi an. Până atunci a funcţionat ca vice-guvernator.

[9] În timp ce se duceau tratativele cu Guvernul rus pentru punerea în siguranţă a tezaurului român, preşedintele Consiliului de Miniştri, marele Ion I. C. Brătianu, a cerut în această privinţă şi părerea lui Mauriciu Blank. "Cunosc Rusia", – a răspuns bătrânul financiar, – "cunosc mobilitatea spiritelor de acolo şi nesiguranţa terenului pe care se calcă în acel vast imperiu. Un asemenea depozit în mâna Moscovei nu e sigur în clipele actuale, şi vom avea desiluzii amarnice. Mult mai indicat ar fi să trimitem Tezaurul la Londra." I s'a replicat lui Mauriciu Blank, că "Ruşii s'ar simţi jigniţi prin faptul că preferim puternica Anglie ţărei lor. Şi apoi călătoria tezaurului până la coasta Norvegiei şi de acolo cu vaporul spre Londra ar costa ca primă de asigurare vreo zece milioane." Replica nu l-a descurajat. "Consider", – spunea el, – "că într'o vreme când se prăpădesc miliarde prin război, o primă de asigurare chiar de zece milioane pentru Tezaurul ţării noastre, nu e exagerată. Dar mai este şi o altă cale. Ce ar fi dacă am încredinţa Tezaurul nostru Băncilor din Cristiania? Am lua eventual cu chirie la acele Bănci atâtea safeuri câte trebue şi vom avea toată liniştea." Obiecţiunea că Rusia s'ar simţi ofensată în cazul când România ar depozita tezaurul în altă ţară, a fost din nou ridicată faţă de soluţia dată problemei de bancherul Mauriciu Blank, care nu s'a lăsat învins. "Bine",– a continuat el, – "în acest caz am putea recurge la următoarea combinaţie, care să scoată România din joc. Vom spune guvernului rusesc că România închee la Londra un împrumut important şi că în acest scop ni se cere ca gaj Tezaurul. Vom interveni pe lângă guvernul englez ca să confirme aceasta, înlesnindu-ne astfel asigurarea Tezaurului nostru într'o ţară neutră. Dar, pentru Dumnezeu, nu-l trimiteţi în Rusia." Ultima propunere a avut aceiaşi soartă ca şi celelalte. Tezaurul nostru a fost pus în siguranţă, acolo unde nesiguranţa era atotstăpânitoare. (Argus, 19 Martie 1922. Ap. Aristide Blank, Economice, 1, pag. 64 şi 151-2, Bucureşti 1932).
Public aceste informaţiuni sub toată rezerva şi numai pentru motivul că au o legătură directă cu subiectul tratat. Cercetările pe care le-am făcut pentru a verifica temeinicia lor, au fost zadarnice. Nimeni nu mi-a putut da relaţiuni precise în această privinţă.

[10] C. I. Băicoianu, ibid., pag. 141

ţează pe ministrul finanţelor că "...Consiliul s'a unit în totul cu vederile exprimate, fiind de acord asupra nevoii punerii în siguranţă a tezaurului Băncii Naţionale care este averea sa privată, în contra unei eventuale invaziuni a inamicului şi roagă Guvernul să ia măsurile necesare în această priviţă[11]".

În vreme ce se duceau tratativele cu Guvernul, directorul G. G. Danielopol a fost autorizat de conducerea Băncii să discute cu ministrul Rusiei la Iaşi, generalul A. Mossoloff, asupra trimiterii tezaurului la Moscova şi să-i înmâneze o notă din partea guvernatorului, care cuprindea în cele mai mici amănunte condiţiunile în care urma să se facă această operaţiune[12].

Deşi înţelegerea dintre Guvern şi Banca Naţională nu era perfectată, totuşi se puneau mari stăruinţe pentru evacuarea urgentă a tezaurului. Banca Naţională comunică acest lucru ministrului de finanţe prin scrisoarea Nr. 53.402 din 11 Decemvrie 1916[13]: "Se pun stăruinţi ca să încărcăm tezaurul Băncii chiar astăzi spre a-l porni în Rusia.

Strămutarea tezaurului în ţară străină prezintând o gravitate excepţională, avem onoare a vă aduce la cunoştinţă, Domnule Ministru, că, conform votului Consiliului General al Băncii, nu vom putea proceda la încărcarea tezaurului, adică la predarea lui în mâna unor functionari streini, de cât dacă ni se va comunica convenţiunea încheiată cu Guvernul Imperiului rus pentru garantarea acestui tezaur şi autorizarea dată unor anume funcţionari de a primi acele valori în mâinile şi sub responsabilitatea Guvernului Imperial rus."

Acestei adrese, ministrul de finanţe E. Costinescu i-a dat răspuns în aceiaşi zi (11 Decemvrie 1916)[14]:

"Răspunzând adresei D-v. No. 53.402 din 11 Decemvrie 1916", – scria ministrul guvernatorului Băncii, – "vă comunic că puteţi expedia în toată liniştea stocul metalic al Băncii Naţionale la Moscova, spre a fi pus în tezaurul împărătesc la Kremlin, căci, deosebit de trimiterea dela Petrograd a unui tren special cu gardă puternică pentru transportul acestui stoc, ministrul Rusiei, d-1 general Mossoloff, de faţă cu d-1 Danielopolu, s'a angajat a semna protocolul acestei operaţiuni, aşa cum ne va conveni, spre a ne da deplină asigurare, atât pentru călătoria la ducere şi întoarcere, cât şi pentru păstrarea în tezaurul dela Kremlin."

A doua zi chiar (12 Decemvrie 1916), ministrul de finanţe supune chestiunea Consiliului de Miniştri, care prin jurnalul Nr. 20.901 bis din aceiaşi zi[15] "găseşte că este nevoie să se pună în siguranţă în Rusia tezaurul Băncii Nationale şi aprobă transportarea lui"[16]. Legea votată în aceiaşi zi şi promulgată la 24 Decemvrie[17], sancţionează această dispoziţiune şi ratifică decretul dela 17 Noemvrie prin care Banca a fost autorizată să-şi strămute sediul dela Bucureşti la Iaşi. Câteva noui dispoziţiuni introduse în lege, sunt vrednice de menţionat. Banca era autorizată să-şi strămute sediul şi toate depozitele şi valorile în localitateate în care Guvernul şi-ar fi fixat reşedinţa. Măsura putea fi executată după aprobarea ministrului de finanţe, dată pe baza unui jurnal al Consiliului de Miniştri. Conducerea Băncii îşi avea reşedinţa în acelaşi loc cu instituţiunea, care era împuternicită să facă aceleaşi operaţiuni ca şi la Bucureşti. Convocarea adunării generale era amânată cu un an, în cazul când Banca găsea măsura necesară. Banca putea fi autorizată printr'un decret dat pe baza propunerii ministrului de finanţe, să-şi strămute sediul său central la Bucureşti, atunci când împrejurările aveau să permită acest lucru.

Din punctul de vedere legal, chestiunea evacuării tezaurului Băncii era pe deplin lămurită faţă de Guvernul român. Ne rămâne să examinăm aranjamentul intervenit pentru stabilirea raporturilor care izvorau din această operaţiune între Guvernul rus pe de o parte, Guvernul român şi Banca Naţională pe de altă parte.

Ministrul Rusiei la Iaşi, generalul A. Mossoloff, care înlocuia pe d-1 Poklewsky Koziell chemat în ţară

---

[11] Const. Contescu, Istoricul strămutării la Moscova a tezaurului Băncii Naţionale şi a valorilor celorlalte instituţiuni financiare (netipărit), pag. 4, Iaşi, 10 (23) August 1918

[12] Anexa II. Ap. C. I. Băicoianu, l. c., pag. 142-3 (notă).

[13] I. G. Bibicescu, l. c., pag. 25.

[14] Ibid., pag. 25-6.

[15] Anexa III. Ap. I. G. Bibicescu, l. c., pag. 26.

[16] Interesant este să amintesc numele miniştrilor ce au făcut parte din Consiliul care a autorizat transportarea tezaurului Băncii Naţionale la Moscova: Ion I. C. Brătianu, Victor Antonescu, Vintilă Brătianu, Al. Constantinescu, M. Pherechide, C. I. Istrate, M. G. Cantacuzino, E. Costinescu, I. G. Duca, D. Greceanu, Take Ionescu şi Gh. Mârzescu.

[17] Anexa IV. Ap. Monitorul Oficial Nr. 223 din 25 Decemvrie 1916.

pentru un concediu mai îndelungat[18], comunicase prin nota Nr. 148 din 11 Decemvric 1916[19] ministrului de finanţe român, că este autorizat telegrafic să semneze protocolul relativ la încărcarea într'un tren special a tezaurului Băncii Naţionale, adăugând că Guvernul rus garantează integritatea lui atât în timpul parcursului, cât şi pe tot timpul cât depozitul va rămâne la Moscova. Nota generalului Mossoloff a fost trimisă Băncii Naţionale de ministrul finanţelor cu scrisoarea Nr. 1.151 din 11 Decemvrie 1916, care are următorul cuprins[20]: "În urma asigurărilor verbale ale d-lui general Mossoloff, ministrul Rusiei, că va semna protocolul de predarea stocului metalic al Băncii, a venit acum cu autorizaţia dată de ministrul de finanţe al Rusiei d-lui general Mossoloff de a semna acel protocol în numele Guvernului imperial, dând toate asigurările trebuincioase Băncii, atât pentru transportul acelui stoc cât şi pentru păstrarea lui în tezaurul imperial din Kremlin. Acum puteţi accelera cât mai mult încărcarea stocului, operaţiunea fiind de natură a se face cât mai repede.

Puteţi lua în acelaşi timp înţelegere cu ministrul Rusiei pentru redactarea protocolului, care se va semna îndată ce stocul va fi încărcat."

Întemeindu-se pe aprobarea Guvernului român şi pe asigurările date de Rusia, Consiliul General al Băncii Naţionale a României a aprobat transportarea tezaurului la Moscova.

În prezenţa delegatului Guvernului imperial rus, generalul A. Mossoloff, asistat de reprezentanţii Băncii Naţionale: directorul Th. Capitanovici, cenzorul A. Saligny şi casierul central M. Z. Demetrescu, a început încărcarea tezaurului în gara Iaşi. În ziua de 12(25) Decemvrie 1916 s'au încărcat 7 vagoane purtând numerele: 218.873 Privislanski, 324.609 Po, 170.607 Py, 983.002 H N K, 39.815 Cz, 300.668 M P K şi 346.002 P M. Fiecare vagon conţinea 100 casete. A doua zi, 13(26) Decemvrie 1916, s'au mai încărcat 7 vagoane numerotate: 889.135 A2 Mnu, 286.927 Py, 597.596 uqubuc, 500.934 M K Hu U, 605.8 uqubuc, 44.083 Cz B M şi 112.150 1-0 B. Vagoanele conţineau câte 100 casete, afară de penultimul (44.083 Cz B M), în care se încărcase 140 casete. În cea de a treia zi, 14(27) Decemvrie 1916, s'au mai încărcat 3 vagoane: 290.221 Cz B M, 528.259 H N K şi 225.692 1-0 B. Încărcătura primelor două vagoane era de câte 100 casete, iar al celui de al treilea (225.692 I-0 B), de 98 casete. Valoarea totală a tezaurului în aur efectiv compus din monete diferite şi lingouri era de 314.580.456,84 lei aur. În afară de tezaurul Băncii Naţionale se mai încărcase a treia zi (14/27 Decemvrie 1916) în vagonul Nr. 225.692 I-0 B, încă două casete, conţinând bijuteriile M. S. Regina Maria şi a căror valoare era de 7.000.000 lei aur. Casetele purtau sigiliile Băncii Naţionale şi erau toate intacte. Uşile fiecărui vagon au fost închise cu câte o lacată, apoi s'au aplicat câte două sigilii: unul al reprezentantului Guvernului rus, cel de al doilea de către delegaţii Băncii Naţionale. În plus, fiecare uşă a fost plombată de Bancă. Întregului tezaur încredinţat delegatului Guvernului rus şi încărcat în prezenţa sa, îi era asigurată de către Rusia transportarea la Moscova, siguranţa depozitării şi reîntoarcerea în România. Inventarierea lui amănunţită urma să se facă la depozitare.

Cu ocazia terminării încărcării tezaurului (14/27 Decemvrie 1916), s'a redactat un protocol[21] în trei exemplare originale, dintre care unul a fost predat delegatului Guvernului rus, altul ministrului de finanţe român şi cel de al treilea delegaţilor Băncii Naţionale. Protocolul a fost semnat de A. Mossoloff ministrul Rusiei, Th. Capitanovici, A. Saligny şi M. Z. Demetrescu, delegaţii Băncii Naţionale şi d-1 Victor Antonescu, ministru de finanţe al României. Ministrul de finanţe semnând protocolul, a certificat " ...că Banca Naţională a României a transportat tezaurul său prin intervenţia şi cu consimţimântul Guvernului român şi că tezaurul constituie proprietatea privată a Băncii Naţionale".

Odată tezaurul încărcat şi protocolul redactat şi semnat, trenul a fost îndreptat sub pază puternică spre Moscova, unde a sosit in ziua de 21 Decemvrie st. v. 1916.

---

18 Const. Conţescu, l. c., pag. 5.
19 Anexa V. Ap. I. G. Bibicescu, l. c., 27-8.
20 C. I. Băicoianu, l. c., pag. 145 (notă).
21 Anexa VI. Ap. Acte şi documente referitoare la chestiunea reparaţiunilor şi datoriilor interaliate ale României (anexe), pag. 45-7, Bucureşti 1925, Imprimeria Statului.

Cu acest prilej s'a întocmit un protocol[22] provizoriu de recepţionare a casetelor sosite, care au fost depozitate în vederea verificării şi inventarierii conţinutului în Palatul Armurelor (Orogeinaia Palata) din Kremlin, într'un compartiment de rezervă al sucursalei Băncii de Stat din Moscova.

Conform încheierii Consiliului General al Băncii Naţionale din 2 Decemvrie 1916, directorul Th. Capitanovici, cenzorul A. Saligny şi casierul central M. Z. Demetrescu, au fost delegaţi să însoţească transportul tezaurului. Lui Th. Capitanovici i s'a dat de Consiliul General însărcinarea să rămână la Moscova şi să păstreze două din cheile compartimentului unde aveau să se depoziteze valorile[23].

Delegaţii României şi ai Rusiei au început la 9 Ianuarie 1917 verificarea şi inventarierea conţinutului casetelor. Operaţiunea s'a executat în timp de 19 zile, ziua de 4 Februarie fiind cea din urmă. Aproape toate valorile au fost minuţios verificate, după un plan mai dinainte stabilit. S'a constatat cu acest prilej că tezaurul Băncii Naţionale se cifra la 314.580.456,84 lei aur şi era închis în 1.738 casete. În afară de tezaurul Băncii, mai erau două casete cu bijuteriile M. S. Regina Maria, a căror valoare se ridica la 7.000.000 lei aur. Rezultatele verificării s'au consemnat zilnic în procese verbale, pe baza cărora s'a redactat protocolul definitiv]a 16 Februarie 1917[24], care a fost semnat de delegaţii ministrului de finanţe rus: Basile Jacowlewitch Kowalnitzky, N. W. Weniarninoff, W. I. Jacowleff; delegaţii Băncii Naţionale a României: Th. Capitanovici, A. Saligny, M. Z. Demetrescu şi reprezentantul Guvernului român, consulul dela Moscova, P. Guérin. Protocolul a fost redactat în patru exemplare, dintre care două au fost înmânate reprezentanţilor Rusiei şi celelalte două delegaţilor români. Cu acest prilej Guvernul imperial rus confirmă prin reprezentanţii săi autorizaţi angajamentele anterioare. Când Banca Naţională avea să-şi ridice tezaurul, deschiderea casetelor era limitată la acelea ale căror sigilii ar fi fost complet stricate. Deteriorarea sigiliilor din cauza lovirii sau schimbării de temperatură, nu putea constitui un motiv pentru deschiderea casetei şi verificarea conţinutului. În timpul cât valorile se aflau la Moscova, reprezentanţii acreditaţi ai Băncii Naţionale puteau intra la orice oră în compartimentul unde erau depozitate şi aveau dreptul să facă inspecţiuni şi verificări parţiale. Inspectarea compartimehtului sau orice operaţiuni asupra tezaurului, trebuiau să se facă în prezenţa funcţionarilor autorizaţi ai sucursalei Băncii de Stat din Moscova, avizaţi despre acest lucru din timp. Pentru orice intrare în compartiment şi pentru orice operaţiune asupra tezaurului, redactarea unui proces-verbal sumar era neeesară. Restituirea valorilor avea să se facă delegaţilor Băncii Naţionale a României, învestiţi cu puteri speciale în acest scop.

Rezultatele cifrice ale verificării tezaurului, consemnate în procesele-verbale încheiate zilnic, au fost concentrate în două tablouri care s'au anexat protocolului redactat la 16 Februarie 1917. Neputând reproduce în anexe aceste importante documente din cauza mărimii lor, m'am mărginit să le rezum în următorul tablou, care cuprinde toate elementele vrednice să fie cunoscute şi cercetate:

Examinând datele cuprinse în tabloul de mai sus, putem trage următoarele concluziuni:

a) Tezaurul Băncii Naţionale, împachetat în 1.738 casete, avea o valoare de 314.580.456,84 lei aur, iar bijuteriile M. S. Regina Maria cuprinse în 2 casete erau evaluate la 7.000.000 lei aur. În total deci, valoarea întregului depozit făcut la Moscova pe numele Băncii Naţionale în l.740 casete, era de 321.580.456,84 lei aur. Ca informaţiune suplimentară adaug că numărul sacilor în cari se aflau monetele Băncii era 13.823. Cu ocazia minuţioasei verificări şi inventarieri ce s'a făcut, au fost cântăriţi toţi sacii şi s'a numărat conţinutul a 3.565 saci.

b) Monetele străine au fost transformate în lei aur pe baza cursului teoretic.

c) Stocul Băncii Naţionale transportat la Moscova la sfârşitul anului 1916, se compunea în cea mai mare parte din mărci germane (45,56 %) şi coroane austriace (29,31 %), lirele englezeşti, lirele turceşti, carolinii[25],

---

[22] Acest protocol nu l-am putut găsi. Că el a fost redactat nu mai încape nici o îndoială, deoarece protocolul de mai tîrziu încheiat la 16 Februarie 1917, aminteşte despre dânsul chiar dela început.

[23] I. G. Bibiceseu, l. c., pag. 28.

[24] Aneza VII. Ap. Acte şi documente etc., pag. 47-50.

[25] Lei aur, bătuţi sub glorioasa şi rodnica domnie a Regelui Carol I. Între aceste monete se aflau câteva piese din cele 100 bucăţi de probă a 20 lei bătute în Germania la 1838 şi care astăzi sunt extrem de rare. Am reprodus una dintre aceste monete (aversul şi

napoleonii, monetele ruseşti noui şi vechi, lingourile, diferitele monete şi valori, reprezentând abia 25,13% din valoarea totală a tezaurului. Acest fapt nu este greu de explicat. În timpul neutralităţii, România ameninţată de Puterile Centrale[26] le a procurat rerealele de care aveau nevoie pentru populaţia lor şi îndestularea armatelor înfometate. Punând la dispoziţiune mijloacele de plată necesare, Banca Naţională a reuşit să-şi mărească de pe urma acestei operaţiuni stocul metalic, cu mărcile germane şi coroanele austriace aur[27].

Numărul casetelor	Conţinutul casetelor	Suma	Cursul în lei aur	Valoarea totală în lei aur
111	Lire engleze	886.482	25,22	2235706,04
550	Coroane austriece	87798560	1,05	92188488
726	Mărci germane	116050000	1,235	143321750
48	Lire otomane	379074,75	22,70	8604996,82
7	Carolini (lei rom.)	1065705	1,00	1065705
288	Napoleoni	46117140	1,00	46117140
3	Monete ruseşti noui şi vechi	177212,10	2,66	471384,20
1	Monete diferite[1]	103605,12	1,00	103605,12
3	Lingouri de aur[2]	337247,80	1,00	337247,80
1	Diferite valori[3]	13063,86	1,00	13063,86
2	Bijuteriile M. S. Regina Maria[4]	7000000	1,00	7000000
	1740 casete în valoare totală de lei			321.580.456,84

1) Primite pe valoarea arătată pe etichetele sacilor sigilaţi.
2) Acceptate pentru valoarea şi greutatea declarată.
3-4) Aceste trei casete au fost primite pe valoarea declarată fără a fi deschise.

Toate operaţiunile de verificare ale tezaurului fiind terminate porţile compartimentului au fost zăvorîte. Pe poarta interioară (grila de fier), s'a aplicat sigiliul Băncii Naţionale. Sigiliul delegaţilor ministrului de finanţe rus, a fost pus pe poarta exterioară. Cheile dela grila interioară şi exterioară au fost luate de Th. Capitanovici, iar cheia dela poarta exterioară[28] de Basile Jacowlewitch Kowalnitzky, consilier de stat şi conducător al sucursalei Băncii de Stat din Moscova. Paza tezaurului s'a încredinţat unei gărzi ruse.

Instalarea tezaurului la Moscova a fost comunicată oficial Consiliului Băncii Naţionale la 23 Februarie 1917[29]. În raportul din 19 Februarie 1917 adresat primei adunări generale a acţionarilor Băncii Naţionale ţinută la Iaşi, întâlnim următoarele informaţiuni pe care Consiliul General le da asupra transportări tezaurului la Moscova[30]: "În grija de a pune la adăpost de orice eventualităţi această avuţie în aur a Băncii, adunată cu muncă de ani îndelungaţi, Consiliul nostru General a dispus cu învoirea guvernului, strămutarea ei la Iaşi, iar în timpul din urmă profitând de marea bunăvoinţă a guvernului M. S. Împăratului Rusiei, care ne-a pus la dispoziţiune în Palatul din Kremlin (Moscova) un compartiment special, am strămutat acolo, cu autorizaţiunea guvernului şi potrivit legii din 25 Decembrie 1916, cele 314.580.456,84 ce aveam în tezaurul nostru dela Iaşi. Restul Stocului nostru metalic se găsea de mai înainte în depozit în străinătate, în afară de suma ce avem în casă.

Vă rugăm a vă uni cu noi, spre a exprima, şi cu această ocaziune, recunoştinţa Băncii Guvernului rusesc".

În beciurile dela Kremlin, tezaurul era pus în siguranţă. Poporul rus prin reprezentaţii săi legali, asigurase Băncii Naţionale a României şi Guvernului nostru, conservarea şi restituirea lui.

---

reversul) în lucrarea: Monelele Regelui Carol I, pl. 1, fig. 9, Buc. 1932. Vezi descrierea monetei în aceiaşi lucrare la pag. 34-5.

26 Caracteristice sunt în această privinţă mărturisirile pe care le face d-l C. I. Băicoianu în citata lucrare (pag. 91): "Nevoile de aprovizionare cu cereale ale Germaniei erau atât de mari, încât D-rul Frisch nu s'a sfiit să-mi declare "că dacă România ar refuza Germaniei vânzarea lor, nevoia de aprovizionare a Imperiului ar impune intrarea cu forţa armată în România pentru a-şi asigura cerealele necesare."

27 Nu este locul să intru în amănunte. Ţin însă să adaug că pentru a putea stăvili trimiterea produselor noastre spre Germania şi Austro-Ungaria, Guvernul a simulat vânzarea a 80.000 vagoane grâu Angliei. Astfel numai am reuşit să menţinem bunele raporturi cu Puterile Centrale până în clipa în care ne-am avântat în războiul dreptăţii, care ne-a găsit cu hambarele pline.

28 Compartimentul avea două grile şi o poartă de oţel.

29 C. I. Băicoianu, l. c., pag. 155.

30 Raporturile Consiliului de Administraţiune şi Consiliului de Censori către adunarea generală a acţionarilor din 19 Februarie 1917, pag. 5, Iaşi 1917. Vezi şi Victor Slăvescu, Istoricul Băncii Naţionale a României, 1880-1924, pag. 220, Bucureşti 1925.

Capitolul III

Tipărirea biletelor Băncii Naţionale în Rusia

După retragerea la Iaşi, Banca Naţională se găsea în imposibilitate de a mai tipări biletele necesare circulaţiunii, care era în continuă creştere. Maşinele speciale lipseau, iar hârtia şi celelalte materiale se apropiau de sfârşit. Aducerea lor din Anglia sau Franţa, întâmpina greutăţi de neînvins. Singura soluţie era ca tipărirea biletelor să se facă în Rusia. În acest scop, o delegaţiune a Băncii Naţionale compusă din inginerul G. Dobrovici, M. G. Vidraşcu, D. Manoiloff mecanicul Băncii şi Theodor Ardeleanu ca interpret, a plecat din Iaşi spre Petrograd la 18 Februarie st. v. 1917[31].

Delegaţia a ajuns în Capitala Rusiei la 24 Februarie st. v. 1917. Primele mişcări revoluţionare începuse. Ministrul României la Petragrad, Diamandi, nu obţinuse încă autorizatia Guvernului rus pentru imprimarea biletelor la Tipografia Băncii Imperiului. Aprobarea acestei operaţiuni depindea de Direcţiunea Cancelariei de Credit din Ministerul de Finanţe, în fruntea căreia se afla directorul Saanem, cu care d-nii G. Dobrovici şi M. G. Vidraşcu s'au grăbit să ia contact. Primirea a fost curtenitoare. Delegaţii români i-au expus pe larg scopul vizitei lor. Deşi situaţia politică era destul de gravă în Rusia, Saanem i-a asigurat de tot sprijinul, rugând prin telefon pe Tabildarroff, directorul expediţiei dela Tipografia şi Fabrica de Hârtie a Băncii Imperiului, să le dea tot concursul.

Ajunşi la Tipografie, cei doi delegaţi români au fost întâmpinaţi cu multă bunăvoinţă de director şi secretarul său Manacoff. Discuţiunile au început şi s'a ajuns repede la un acord. Delegaţii români au ales hârtia pentru imprimarea biletelor de 5 şi 100 lei, care avea să înceapă cel mai târziu la 8 Martie st. n. Au fost transportate la Tipografie şi clişeiele dela gară, aduse dela Iaşi pentru a servi la imprimarea biletelor. Acordul urma să fie perfectat peste câteva zile, ceiace nu s'a mai întâmplat din pricina tulburărilor.

Când delegaţii s'au prezentat din nou la Tipografie, n'au mai găsit pe directorul Tabildarroff care fusese între timp înlocuit cu un căpitan şi care le-a declarat că nu-şi poate lua angajamentul să imprime biletele româneşti, de oarece Tipografia abia poate face faţă marilor cereri de ruble. În urma acestui refuz categoric, ministrul român a fost rugat să intervină pe lângă Guvernul provizoriu de curând instalat la cârma Impărăţiei. Intervenţia a fost făcută în zilele de 16 şi 17 Martie şi a avut un rezultat satisfăcător. La Ministerul de Finanţe s'a convocat o conferinţă pentru a cerceta posibilităţile de tipărire a biletelor româneşti. Au luat parte la această conferinţă noul director al Tipografiei Băncii Imperiului şi directorul Tipografiei Casei de Depuneri. Directorul Tipografiei Băncii Imperiului a persistat în hotărîrea sa. În schimb directorul Tipografiei Casei de Depuneri a declarat că poate pune la dispoziţia delegaţilor români câteva maşini de imprimat, fără ca să-şi ia angajamentul de a controla, tăia şi împacheta biletele. Această operaţie s'a oferit s'o execute într'un timp mai îndelungat Tipografia Băncii Imperiului, dar delegaţii români au refuzat propunerea pentru a evita transportul biletelor imprimate dela un capăt la altul al oraşului.

În a doua jumătate a lunii Martie a anului 1917, a început imprimarea biletelor de 2 lei la Tipografia Casei de Depuneri şi puţin mai târziu, a celor de 5 şi 100 lei. Hârtia albă (americană) pentru biletele de 2 lei şi aceia filigranată de provenienţă japoneză pentru biletele de 5 şi 100 lei, a fost pusă la dispoziţie de Tipografia Băncii Imperiului.

Pentru a grăbi imprimarea, direcţiunea Tipografiei a cerut Guvernului în urma stăruinţelor delegaţilor români, încuviinţarea orelor de lucru suplimentare. Cererea a fost aprobată de Guvern, dar Comitetul Central al Sovietului Lucrătorilor şi Soldaţilor a respins-o. În urma acestei hotărîri, s'a angajat la începutul lunii Mai tipografia particulară Golike & Co., care a pus la dispoziţia delegaţilor români maşinele necesare pentru numerotarea şi grifarea biletelor de 2, 5 şi 100 lei. Tot aici s'au tipărit biletele de 1 leu şi o parte din acelea de 2 lei. Deasemeni în cursul lunii Mai Tipografia Băncii Imperiului a imprimat, numerotat şi grifat, un mic număr de bilete a 5 lei.

---

[31] Vezi în această privinţă C. I. Băicoianu, l. c., pag. 153-4 şi raportul (netipărit) adresat guvernatorului Băncii Naţionale de d-l M. G. Vidraşcu, fost şef al Serviciului Controlului.

În tot timpul cât s'au imprimat biletele româneşti la Petrograd, nu a lipsit decât o singură coală cu 8 bilete a 100 lei complet tipărite, numerotate şi grifate.

S'au expediat din Petrograd la Iaşi bilete imprimate şi hârtie albă în trei rânduri: 1) la 30 Martie (ajunul Paştelor) prin Louis Lagerquist şi Paul Nicanaroff funcţionari la Banca Imperiului, 200.000 coale hârtie albă şi 14.000 foi a 16 bilete de 2 lei numerotate şi negrifate; 2) la 12 Aprilie cu un tren sanitar 32.000 foi a 16 bilete a 2 lei şi 3) la 12 Iunie 1917 prin d-1 Al. Zeuceanu care venea prin Arhanghelsk din Franţa cu bilete de 100 şi 20 lei tipărite acolo, bilete de 1, 2 şi 5 lei într'un vagon blindat al Băncii Imperiului.

La sfârşitul lunii Iunie 1917, a încetat imprimarea biletelor la Petrograd. Activitatea a continuat la Moscova, unde Banca Naţională a cumpărat cu preţul de 225.000 ruble prin intermediul lui Al. Henegaru şi pe numele d-lui inginer G. Dobrovici, o tipografie dela doamna I. E. Peciughina. Biletele se puteau tipări astfel mai aproape de ţară, iar reşedinţa delegaţilor români era în oraşul în care a fost depozitat tezaurul.

Inventarul tipografiei cumpărate se compunea din:

2 maşini mari automate sistem Augsburg, aproape noui.

2 " " sistem american, aproape noui.

2 " mici plane sistem Augsburg, în bună stare de funcţionare.

2 " bostoane.

1 maşină mare pentru două culori, veche.

1 " " de tăiat, din cele mai noui modele.

1 " de tăiat mai mică.

Diferite ustensile necesare tipografiei şi aproape un vagon de litere.

Clişeiele, cerneala, hârtia albă (americană) şi acea filigranată (japoneză), au fost aduse dela Petrograd. Activitatea a inceput în prima jumătate a lunii Iulie 1917. Dar greutăţile n'au întârziat să se ivească. Cu toate acestea tipografia a lucrat necontenit până către sfârşitul lunii Decemvrie 1917.

La Petrograd şi la Moscova s'au tipărit următoarele bilete[32]:

717	alfabete	de	1 leu	= 17.925.000	bilete	= 17.925.000 lei.
500	"	"	2 lei	= 12.500.000	"	= 25.000.000 "
154	"	"	5 lei	= 3.850.000	"	= 19.250.000 "
42	"	"	100 lei	= 1.050.000	"	= 105.000.000 "
1.413	"	"		= 35.325.000	"	= 127175000 "

D-1 C. Vasilescu, actual şef de serviciu principal la Banca Naţională, a sosit la Moscova în timpul revoluţiei bolşevice, având misiunea să transporte în ţară biletele tipărite. Pătrunderea în oraş i-a fost imposibilă din cauza bombardamentului şi a împuşcăturilor. D-sa s'a retras la Kiew, unde a aşteptat zile mai bune. Când lucrurile s'au mai limpezit, a luat drumul Moscovei. De aici a încărcat biletele care erau complet imprimate, numerotate şi grifate, hârtie albă şi alte materiale necesare tipăririi. Toate acestea au fost transportate la Iaşi cu trenul special al colonelului canadian Boyle. Transportul, care a fost cel din urmă, s'a efectuat în prima jumătate a lunii Decemvrie 1917. La tipografie au mai rămas patru lăzi, conţinând fiecare câte 7.000 foi a 25 bilete de 1 leu complet imprimate şi numerotate, însă negrifate.

Abaterea pe care am făcut-o în acest capitol dela subiectul lucrării, era necesară. Datorită ei voi putea explica în paginile care urmează, lucruri extrem de importante în legătură cu tezaurul român dela Moscova.

Capitolul IV

Al doilea transport la Moscova

La 1 Ianuarie 1917, frontul româno-rus definitiv închegat pe graniţa apuseană şi de Miază-Zi a Moldovei, stăvilise înaintarea vijelioaselor valuri vrăjmaşe. Iaşii devenise inima ţării. Acolo s'au strâns într'un singur mănunchiu toţi cei ce aveau încrederea nestrămutată în împlinirea idealului care dela Mihai Viteazu

[32] I. G. Bibicescu, l. c., pag. 31.

încoace hrănise cugetarea poporului românesc şi tot acolo se îndurau cele mai cumplite suferinţe morale şi materiale. Rănile retragerii erau adânci şi trebuiau tămăduite. Reorganizarea grabnică în toate domeniile se impunea. Armata nu putea fi uitată. De refacerea ei depindea victoria pe care gândul nici unui român n'o părăsise. Şi cei ce se aflau la cârma ţării, au ascultat porunca vremii. După o iarnă lungă şi geroasă, primele raze ale soarelui de primăvară au luminat frunţile înseninate. Totul se limpezise. Armata era refăcută şi în ea din nou îşi putea pune ţara nădejdea.

Dar duşmanul veghiase. Ajuns la capătul puterilor sale, era hotărît să dea lupta decisivă, care să-i asigure cucerirea Moldovei. Pe la începutul lunii Iulie a anului 1917, el se pregătea cu multă încordare în vederea atingerii ţelului pe care-l urmărea.

Revoluţia isbucnise în Rusia. Sufletele soldaţilor ruşi de pe front, au început să fie înveninate de purtătorii steagului roş. Ei refuzau să mai lupte, părăsind poziţiile pe distanţe de zeci de chilometri. Situaţia apare pentru noi din nou îngrijorătoare. În raport cu lungimea frontului de apărat şi superioritatea tehnică şi numerică a duşmanului, armata noastră era prea mică şi prea slabă. Şi cu toate acestea, lupta trebuia dusă până la capăt. România nu putea tolera să fie considerată laşă de lumea întreagă.

La Iaşi se punea din nou în discuţiune problema evacuării în Rusia. Soluţia era impusă de realitatea faptelor. Asupra salvării fiinţei Statului român, toată lumea era de acord. Guvernul a propus ca localitate de evacuare Poltava. Aceasta fiind suprapopulată de refugiaţii ruşi, autorităţile ţariste au indicat oraşul Kerson[33] situat la gura Niprului. Al doilea convoi a pornit pe drumuri necunoscute spre inima Rusiei. La Kerson se făceau pregătiri pentru instalarea Suveranilor. Birourile Parlamentului şi un însemnat număr de senatori, deputaţi, magistraţi, funcţionari publici şi particulari, etc., au luat drumul pribegiei. Avutul ţării nu putea fi părăsit. Guvernul a luat măsuri şi pentru evacuarea lui.

Consiliul de Miniştri[34] în urma propunerii d-lui N. Titulescu, ministru de finanţe, întemeindu-se pe art. 1 al legii din 24 Decemvrie 1916, hotărăşte prin jurnalul Nr. 275 bis din 18 Iulie 1917, strămutarea sediului şi a avutului Băncii Naţionale în Rusia. Hotărîrea a fost adusă la cunoştinţa guvernatorului prin scrisoarea Nr. 11.960 din 22 Iulie, semnată de d-1 N. Titulescu şi regretatul economist 1. Angelescu. Adresa are următorul cuprins[35]:

"Am onoare a vă înainta în copie jurnalul Consiliului de Miniştri, din 18 Iulie a. c., prin care Banca Naţională este autorizată, conform art. 1 al legei publicată în Monitorul Oficial No. 233/916, a-şi strămuta aiurea sediul şi avutul ei, cât şi pe cel pe care îl are în păstrare.

În consecinţă, vă rog, ca dintr'o dată, sau în mai multe rânduri, să luaţi măsurile necesare pentru ca, faţă de împrejurările eventuale, interesele Băncii să fie apărate.

Bine înţeles, vă rugăm să ţineţi seamă că Statul va avea aci nevoe mai departe de concursul Băncii şi deci vă rugăm a îngriji să se reţină stocul necesar de bilete pentru acest scop, Banca funcţionând mai departe aci."

În acelaşi sens s'a făcut o comunicare tuturor instituţiunilor bancare mai importante, care au fost invitate să ia grabnice măsuri pentru[36] "ca avutul societăţii, consistând în titluri, efecte de orice natură, obiecte preţioase, etc., să poată fi imediat expediate în Rusia, numerarul urmând a fi vărsat de urgenţă Băncii Naţionale". Băncile: Comercială Română, Marmorosch Blank, Românească, Comerţului şi Banca de Scont, au fost invitate să comunice dacă[37] "în scop de a funcţiona mai departe (pentru populatiunea neevacuată) voesc a fi autorizate să păstreze 10% Moldova şi Iaşilor 20% din portofoliile lor şi o egală proporţie din suma

[33] George Georgescu, Fapte, împrejurări şi amintiri, în timpul neutralităţii şi războiului 1914-1919, în România şi Odessa, pag. 42, Bucureşti 1933.
[34] Consiliul de Miniştri era format din: Ion I. C. Brătianu, M. Pherekide, Take Ionescu, Barbu Şt. Delavrancea, Emil Costinescu, Dim. Greceanu, Al. Constantinescu, M. G. Cantacuzino, N. Titulescu, I. G. Duca, Gh. Mârzescu, Vintilă Brătianu şi Const. Iancovescu.
[35] I. G. Bibicescu, l. c., pag. 32.
[36] Const. Conţescu, l. c., pag. 6.
[37] Const. Conţescu, l. c., pag. 6.

depunerilor, titlurile urmând a fi trimise în întregime aiurea în toate cazurile."

Totodată, noul Guvern de colaborare venit în locul acelui liberal, se pune în legătură cu plenipotenţiarul Rusiei dela Iaşi, pentru a obţine asigurări în privinţa transportului, păstrării şi restituirii nouilor valori ce urmau să fie expediate. Generalul A. Mossoloff plecase şi Poklewsky Koziell se înapoiase la post. Acesta informează pe ministrul de finanţe român prin adresa Nr. 1.621 din 24 Iulie 1917[38], că a cerut telegrafic Guvernului său autorizarea: a) să semneze pentru dânsul protocoalele privitoare la încredinţarea valorilor româneşti autorităţilor ruse; b) garanţia Guvernului rus în privinţa siguranţei acestor depozite atât în timpul parcursului, cât şi după ajungerea lor la destinaţie.

Cum situaţia impunea evacuarea imediată a valorilor, Poklewsky Koziell propunea să semneze protocoalele de încărcare înainte de a primi răspunsul, rămânând ca ratificarea de către Guvernul rus să se facă ulterior. După două zile însă, el primeşte din partea Guvernului său depline puteri pentru a semna protocoalele privitoare la evacuarea în Rusia a valorilor care aparţineau Băncii Naţionale şi instituţiunilor publice din România. Despre acest lucru a fost înştiinţat ministrul nostru de finanţe de către consulul general rus, prin adresa Nr. 1.672 din 27 Iulie 1917[39].

În timp ce se duceau tratativele, pregătirile pentru transportarea valorilor în Rusia se făceau cu multă grabă. Banca Naţională luase măsuri pentru aducerea tuturor valorilor din sedii. Se păstrează la Iaşi întregul stoc de bilete şi hârtie de imprimat. Restul valorilor după o amănunţită inventariere au fost împachetate şi sigilate. La fel a procedat Casa de Depuneri şi celelalte instituţiuni publice şi particulare. Încărcarea trenului începută la 23 Iulie, s'a terminat la 27 ale aceleiaşi luni. Douăzeci şi patru de vagoane, dintre care trei conţineau valorile Băncii Naţionale, au fost complet încărcate şi chiar în seara zilei de 27 Iulie, trenul a luat drumul Moscovei. Cu acest prilej s'au semnat două protocoale: unul[40] de către Stanislaw Poklewsky Koziell ministrul Rusiei, d-l N. Titulescu, ministrul de finanţe al României, şi delegaţii Băncii Naţionale, cenzorii C. Nacu şi generalul N. C. Constantinescu; altul[41] de către Stanislaw Poklewsky Koziell, ministrul Rusiei, d-l N. Titulescu, ministrul de finanţe al României, C. Ionescu, directorul Casei de Depuneri, G. Zaharia, casier general şi N. Lupu, membru în Consiliul de Administraţie al Casei de Depuneri, deputat. Fiecare protocol a fost redactat şi semnat în câte trei exemplare originale. Banca Naţională a luat un exemplar din primul protocol, Casa de Depuneri un exemplar din cel de al doilea, iar reprezentantul Guvernului rus şi al acelui român câte un exemplar din fiecare.

Cele 3 vagoane încărcate cu valorile Băncii Naţionale purtau numerele 142.013, 832.742 şi 905.964 şi conţineau 78, 54 şi 56 casete, în total 188 casete, a căror valoare declarată era de 1.594.836.721,09 lei. Din totalul de 1.594.836.721,09 lei, aurul efectiv valora 574.523,57 lei, valoarea arhivei era calculată la 500.000 lei, iar restul de 1.593.762.197,52 lei aur reprezenta titluri, efecte, depozite şi alte valori. Uşile vagoanelor au fost încuiate. Apoi s'a aplicat pe fiecare sigiliul de către consulul rus şi reprezentanţii Băncii Naţionale. În plus, fiecare vagon a fost plombat şi reprezentantul Guvernului român a aplicat sigiliul pe trei din uşile vagoanelor. Se menţiona în protocolul încheiat, că, cu începere din ziua încărcării valorilor, Guvernul rus garantează Băncii Naţionale siguranţa transportului, a depozitării şi reîntoarcerii lor în România. Cu ocazia depozitării în Rusia, avea să se facă o nouă inventariere a casetelor şi să se încheie un protocol. Deasemeni se precizase că cheile dela compartimentul unde vor fi depuse valorile, se vor împărţi între reprezentanţii Băncii Imperiului şi directorul Th. Capitanovici, delegatul Băncii Naţionale. În lipsa lui Th. Capitanovici din Moscova, cenzorul C. Nacu era desemnat să păstreze în mod provizoriu cheile.

Încărcarea valorilor Casei de Depuneri s'a făcut în zilele de 23, 24, 25 şi 27 Iulie 1917. În prima zi s'au încărcat în vagoanele numerotate: 198.291, 411.271, 131.911, 832.135 şi 403.175, câte: 103, 107, 90, 129 şi 126 casete. A doua zi s'au încărcat 149, 79, 46, 62, 56, 73 şi 58 casete, în vagoanele care purtau numerele:

---

38 *Anexa VIII. Ap. Acte şi documente etc., pag. 50-1.*
39 *Anexa VIII. Ap. Acte şi documente etc., pag. 51.*
40 *Anexa X. Ap. Acte şi documente etc., pag. 51-3.*
41 *Anexa XI. Ap. Acte şi documente etc., pag. 53-5.*

731.410, 792.100, 193.163. 325.787, 629.276, 172.880 i 591.805. În cea de a treia zi au fost încărcate vagoanele numerotate: 120.870, 599.483, 406.662, 656.036, 761.253, 286.196, 179.883 şi 455.189, cu: 52, 57, 81, 37, 108, 85, 82 şi 55 casete. În sfârşit, în ziua plecării trenului (27 Iulie st. v.), s'a mai încărcat un vagon cu 26 casete şi care purta numărul 424.629. Casa de Depuneri expediase deci în total 1.661 casete[42] în 21 vagoane. Valoarea declarată era de şapte miliarde jumătate lei. Casetele intacte, erau toate sigilate. Uşile vagoanelor au fost încuiate cu câte o lacată şi s'a aplicat pe fiecare câte un sigiliu al reprezentantului Guvernului rus şi român. Din ziua încărcării, valorile erau încredinţate Guvernului rus, care garanta transportul, depozitarea şi repatrierea lor. La Moscova urma să se facă o inventariere a lor şi să se constate starea în care au ajuns. Operaţiunea trebuia consemnată într'un nou protocol. Cheile compartimentului în care erau să fie depozitate valorile, aveau să fie încredinţate delegatului Guvernului rus şi delegatutui Casei noastre de Depuneri.

Trenul a ajuns la Moscova în ziua de 3 August. Transportul s'a efectuat sub directa supraveghere a cenzorilor Băncii Naţionale, generalul N. Constantinescu şi C. Nacu; directorul Casei de Depuneri C. Ionescu şi delegatii instituţiunilor bancare din ţară: Em. Pantazi – Banca de Credit, Paspati – Banca Marmorosch Blank, Dupont – Banca Comercială, Creangă – Banca Generală, Şeitan şi Tomescu – Banca de Scont. Câţiva funcţionari ai Băncii Naţionale au însoţit trenul, dat în paza unei gărzi de cazaci comandată de un locotenent.

La Moscova s'au semnat două procese-verbale de depunere a valorilor. Primul[43] de către reprezentanţii Băncii Naţionale: Th. Capitanovici, C. Nacu şi N. C. Constantinescu şi delegaţii Băncii Imperiului: W. Kowalnitzky, N. Weniaminoff şi W. Jakowleff. Cel de al doilea[44] de către delegaţii Casei de Depuneri şi Imprumuturi rusă: P. Zaremba şi Levitzky şi delegaţii Casei de Depuneri şi Consemnaţiuni române: C. Ionescu şi Gr. Zaharia. Ambele procese-verbale poartă şi semnătura consulului român dela Moscova P. Guérin, care împreună cu ceilalţi delegaţi, a asistat la depunerea valorilor. Fiecare proces-verbal s'a redactat în limba rusă şi franceză în câte patru exemplare, dintre care s'au predat câte două delegaţilor respectivi români şi ruşi.

Valorile Băncii Naţionale au fost depozitate în acelaşi compartiment dela Kremlin (Orongeinaia Palata), unde fusese depus încă din Februarie stocul metalic şi bijuteriile M. S. Regina Maria. Cele 188 casete sosise intacte. Numai sigiliile câtorva suferise din cauza transportului mici avarii fără importanţă. Ele au fost primite pentru valoarea totală declarată de 1.594.336.721,09 lei. În afară de această sumă, arhiva era evaluată la 500.000 lei. Pe poarta interioară a tezaurului s'au aplicat sigiliile Băncii Naţionale a României, iar pe poarta exterioară, acelea ale Băncii Imperiului. Cheia dela grilă şi una dela poarta exterioară, au fost predate lui Th. Căpitanovici. Gerantul Băncii Imperiului din Moscova, W. Kowalnitzky, a luat o singură cheie dela poarta exterioară. O gardă rusească era însărcinată cu paza tezaurului.

În prezenţa delegaţilor Guvernului rus şi român, s'a descărcat şi tezaurul Casei de Depuneri în nopţile de 3-4, 5-6, 8-9, 21-22, 22-23 şi 25-26 August 1917 şi a fost depozitat în localul Casei de Împrumuturi şi Depozite a Rusiei, din strada Nastasinsky Nr. 3. Cele 1.621 casete[45], a căror valoare declarată era de şapte miliarde jumătate lei, conţineau titluri, efecte, depozite, o parte din arhivă, registre, diferite valori, etc. şi au fost astfel depozitate în trei compartimente: a) 366 casete într'o cameră dela parter ce avea o singură uşă incombustibilă şi cinci ferestre dintre care trei dădeau în stradă şi două în ogradă; b) 263 casete la al treilea etaj într'o cameră despărţită printr'un zid subţire de piatră de depozitul Casei de Depuneri şi Împrumuturi rusă şi care avea o uşă şi o fereastră interioară ce se deschidea spre reţeaua ce masca ascensorul. Ferestrei i s'a aplicat un dublu sigiliu. Camera mai avea patru ferestre prevăzute cu gratii groase de fier şi apărate de câte o grilă exterioară tot de fier; c) 992 casete într'un compartiment din subsolul clădirii, care avea o uşă

[42] În afară de aceste casete se mai aflau încărcate 48 colete.
[43] Anexa XII. Ap. Acte şi documente etc., pag. 55-6.
[44] Anexa XIII. Ibid., pag. 56-8.
[45] Casa de Depuneri expediase dela Iaşi 48 colete şi 1.661 casete. La Moscova fiind împachetate mai multe casete la un loc, numărul lor a scăzut la 1.621.

groasă de lemn legată în fier, iar ferestrele erau cu gratii şi grile de fier. În cele trei compartimente neîncăpând o casetă din cauza mărimii sale, aceasta a fost depusă sub chitanţă specială în depozitul Casei de Depuneri din Moscova. Afară de câteva casete puţin deteriorate în timpul transportului, toate celelalte au sosit în perfectă stare. Reprezentanţii Guvernului rus nu au verificat nici greutatea şi nici conţinutul casetelor. Camerele unde au fost depozitate, s'au pecetluit cu sigiliul Ministerului de Finanţe român şi acela al Casei de Depuneri din Moscova. Cheile s'au dat toate directorului Casei de Depuneri, C. Ionescu, care avea dreptul să inspecteze oricând valorile, respectând bine înţeles regulile serviciului de gardă şi prevenind despre acest lucru în fiecare dată pe directorul Casei de Depuneri ruse. Garda de cazaci a Casei de Depuneri şi Împrumuturi din Moscova, comandată de un locotenent, avea în sarcina sa şi paza valorilor româneşti.

Din cele expuse până aici, rezultă că prin cele două transporturi s'au expediat la Moscova sub numele de tezaurul român, următoarele valori:

Primul transport.

1.738 casete conţinând stocul metalic de aur al Băncii Naţionale a României,
lei aur…….. 314.580.456,84
2 " conţinând bijuteriile M. S. Regina Maria, lei aur …… 7.000.000

Al doilea transport.

188 casete din care:
conţinând efectiv din stocul metalic al Băncii Naţionale, lei aur……. 57452357
conţinând arhiva Băncii Naţionale, lei aur……..…. 500000
conţinând titluri, efecte, şi alte valori proprietatea
Băncii Naţionale, lei aur……..…. 1593762197,52
1621 casete conţinând numerar, bijuterii, tablouri şi alte diferite depozite făcute
Casei de Depuneri de particulari, instituţiuni publice şi private, lei aur…...7500000000

Total

3549 casete conţinând valori în sumă totalaă de lei aur……9416417177,93

Banca Naţională a României expediase 1.928 casete în valoare de 1.916.417.177,93 lei aur. Din această sumă, 7.000.000 lei erau evaluate bijuteriile M. S. Regina Maria, iar arhiva Băncii 500.000 lei. Valorile trimise de Casa de Depuneri în 1.621 casete, atingeau cifra de 7.500.000.000 lei aur. Aceasta a fost valoarea declarată la Moscova. Realitatea era însă alta. Adevărata valoare a depozitului făcut în Rusia de Casa de Depuneri reprezintă o cifră cu mult mai mare, deoarece în compunerea lui intrau obiecte unice care nici nu pot fi evaluate.

Şi acum, pentru a termina acest capitol, ar trebui să dau la iveală inventarul amănunţit al tuturor comorilor ţării trimise la Moscova cu cel de al doilea transport, pentru a fi ferite din calea duşmanilor. Reamintirea lui ar fi prea dureroasă. De aceia nu-l mai desmormântez de sub colbul aşternut de vreme. Am credinţa nestrămutată că ziua când va trebui să fie scos la lumină din întunericul arhivelor, nu este prea îndepărtată. Nu mă pot totuşi opri să nu reîmprospătez în mintea multora dintre noi, câteva dintre podoabele muzeelor şi colecţiunilor particulare româneşti, care au intrat în compunerea celui de al doilea transport, în afară de aurul, arhiva şi valorile Băncii Naţionale; arhiva Creditului Funciar Rural cuprinzând acte de proprietate a unui mare număr de bunuri funciare; arhivele multora dintre instituţiunile publice şi particulare; etc., etc. Amintesc numai, că spre Moscova au luat drumul[46] "...o parte din arhivele statului şi ale ministerelor, actele orăşeneşti ale Braşovului, aduse în Bucureşti ca să fie salvate, picturile lui Grigorescu şi alte tablouri rare din pinacoteca Statului şi din muzeul Kalinderu, ...variatele gajuri ale Muntelui de Pietate, odoarele mănăstireşti din Moldova şi Muntenia, preţioasele colecţiuni ale Academiei Române, compuse din numeroase documente originale, 300 de pergamente cu peceţi domneşti, 25 de volume-manuscripte române şi slavone, câteva tablouri în uleiu, de mare valoare – printre ele şi portretul lui Avram Iancu, făcut după natură de

[46] D. D. Pătrăşcanu, *În faţa naţiunii*, pag. 9 şi urm. Edit. H. Steinberg & Fiul, Bucureşti 1925.

pictorul Rosenthal – unele rarităţi între care şi vestitele "Răspunsuri ale Mitropolitului Varlaam din 1644 la Catechismul calvinesc" – unicul exemplar cunoscut – colecţiunile de medalii şi monezi vechi moldoveneşti şi munteneşti, strânse cu osârdie de Dimitrie Sturdza, precum şi piesele rare·ale muzeului nostru de Antiehităţi, cuprinzând şi vestita Cloşcă cu puii de aur, singura urmă de trecere a Goţilor pela noi. Valori incalculabile... Tot ce era mai de preţ, tot ce alcătuia o bogăţie nobilă şi sfiinţită de veacuri în durerile neamului nostru, toată aurăria şi argintăria lucrată cu ciocanul şi bătută în nestimate – faima mânăstirilor şi a singuratecelor schituri – ...acele panaghiare ale lui Ştefan cel Mare dela Mânăstirea Neamţului şi evangheliile slavoneşti ferecate în aur şi 'n argint din veacul XV şi XVI; ...odoarele Brâncoveneşti ale Horezului şi cele Cantacuzineşti dela Mânăstirea dintr'un Lemn; ...urmele pietăţii bătrânilor voievozi şi a strămoşilor noştri – care-şi insemnau şi în acest chip trecerea lor prin viaţă – şi care s'au păstrat sute de ani prin sfintele lăcaşuri, ca nişte moaşte scumpe din trecutul sbuciumat al poporului românesc ...

Durerea noastră este însă cu deosebire mare, când ne vin în minte odoarele lui Atanaric. Tezaurul dela Pietroasa era citat, ca o podoabă a României, în toate manualele străine de artă veche, descris în amănunţime şi râvnit de cele mai vestite muzee. Iar inscripţia gotică de pe verigă, scrisă cu caractere runice, a fost cetită cu emoţie şi tălmăcită în felurite chipuri de marii învăţaţi ai lumii[47]... O bună parte din tezaur fiind alcătuită din obiecte fără preţ, iar unele din odoarele mănăstireşti, cum sunt acele minunate evanghelii dela Neamţ, chivotele şi epitrachilul dela Bisttiţa şi toate darurile lui Vasile Lupu şi ale soţiei sale, Tudosca, dela biserica Trei-Ierarhi din Iaşi, între care şi acea minune de evanghelie scrisă de Isidor din Bădăuţi, apoi monezile şi medaliile vechi româneşti ale Academiei şi comorile dela Pietroasa, fiind unice, nu se pot plăti cu tot aurul lumii."

"Când a venit panica şi au început să se strângă, cu înfrigurare, toate bogăţiţle ţării româneşti, spre a fi trimise la Moscova, un singur om n'a voit să cedeze valorile ce le avea sub privigherea sa: stareţul mănăstirii Secui, din judeţul Neamţului. Aşa au fost scăpate dela pieire odoarele acestei frumoase mănăstiri, între cari şi acel vestit aer al lui Nestor Ureche, mare vornic al ţării de jos şi al soţiei sale Mitrofana, din 1608 "în zilele blagoslovitului Voevod, Simion Movilă". Numele stareţului, care a văzut limpede şi nu a avut încredere în Rusia ţaristă, opunându-se cu hotărîre... ca să predea odoarele mânăstirii, este protosinghelul Ilarion Bălăifă."[48].

În timp ce la Iaşi nu se pierdea nici o clipă încărcându-se ziua şi noaptea comorile ţării pentru a fi transportate la Moscova, dincolo de Nistru fâlfâia steagul roşu. Adesea ori s'a susţinut că garanţiile scrise date de Guvernul rus şi bubuiul neîncetat al tunului vrăjmaş dela hotarul împlântat în trupul ţării noastre sângerânde, întunecase judecata tuturor şi mai ales pe aceia a conducătorilor. Mi se pare că la această concluzie se poate uşor ajunge, atunci când cu voie sau fără voie, se pierd din vedere fapte fără însemnătate în aparenţă, dar extrem de importante în realitate. Cine putea bănui oare, cine? în acele clipe cumplit de dureroase pentru neamul şi patria noastră, că Rusia, temuta şi puternica Rusie, care înecase în sânge nenumărate răzvrătiri, se află la o mare răspântie istorică şi că pierzarea o pândeşte? Prin mintea cui putea să-i fulgere gândul că se va nărui Împărăţia Romanovilor, care veacuri dearândul înfruntase ca o stâncă de granit în Răsăritul Europei valurile vremii? Şi chiar dacă Guvernul român ar fi prevăzut prăpastia ce i se deschidea în cale părăsind pământul strămoşesc, putea el sili întregul popor să îngenuncheze în faţa duşmanilor ameninţători? Nu a fost oare mai multă demnitate în atitudinea lui atunci când a luat eroica hotărîre de a înfrunta riscurile şi primejdiile pentru a salva în ţara celui mai apropiat aliat, avutul şi fiinţa Statului nostru?

Nu am pornit cu gândul să judec. De aceia nici nu apăr şi nici nu critic pe nimeni. Altora le las sarcina să pronunţe sentinţa pe baza faptelor înşirate. Eu mi-am îndeplinit conştiincios rolul de cronicar al unor vremuri, în care iuţeala evenimentelor întrecea agerimea gândului celui mai înţelept dintre oameni.

---

[47] Toate piesele cântăreau 18 Kg. aur.

[48] Alex. F. Mihail, *Noui complectări despre tezaurul dela Moscova*. D. D. Pătrăşcanu ne dă interesante amanunte, "Dimineaţa" din 27 Iulie 1933, pag. 12

Capitolul V

Revoluţia din Rusia. Situaţia tezaurului român dela Moscova

La 21 Decemvrie st. v. 1916, a sosit la Moscova primul transport din tezaurul Băncii Naţionale a României, în valoare de 321.580.456,84 lei aur[49]. Verificarea lui începută la 9 Ianuarie 1917, a durat până la 4 Februarie. Protocolul care constată depunerea valorilor Băncii Naţionale în Cetatea Kremlinului sub deplina garanţie a Guvernului rus, a fost redactat şi semnat la 16 Februarie acelaşi an.

Cu douăsprezece zile mai târziu, la 28 Februarie 1917, s'a constituit la Petrograd un soviet, Consiliul Lucrătorilor, care s'a transformat în curând în Consiliul Lucrătorilor şi al Soldaţilor[50]. Acesta a pregătit în cele mai mici amănunte greva generală, care a isbucnit la 11 Martie 1917 în uzinele şi fabricile din Petrograd şi împrejurimi. Odată cu isbucnirea grevei, orice activitate a încetat. Nici un vehicul nu mai circula. Nesfârşite coloane de grevişti manifestau pe principalele străzi ale oraşului. Cea mai mare parte din populaţie privea cu simpatie mişcarea şi se alătura cu entuziasm manifestanţilor. Discursurile se ţineau unul după altul în fiecare colţ de stradă, în fiecare piaţă. Incapacitatea şi incorectitudinea administraţiei, erau înfierate. Peste tot se cerea "pâinea cea de toate zilele", care deşi se afla din belşug în Rusia, nici nu se zărea la Petrograd. Agenţii germani, urmărind realizarea planului elaborat la Berlin, cumpărase şi ascunsese toate rezervele de cereale, iar administraţia în adins nu activa aprovizionarea marilor centre pentru a provoca nemulţumirea populaţiei, care să justifice măsurile preventive pe care intenţiona să le ia împotriva mişcărilor revoluţionare prevăzute încă dela sfârşitul anului 1916.

A doua zi după declararea grevei generale, intensitatea manifestaţiunilor a depăşit toate aşteptările. Sute de mii de oameni biciuiţi de foame, cutreierau fără ţintă străzile Capitalei Imperiului. Mulţimea devenea din ce în ce mai ameninţătoare. O mare de oameni se adunase pe Perspectiva Newsky. Strigătele cutremurau văzduhul. Armata a fost chemată în grabă şi i s'a dat ordin să împrăştie cu forţa pe manifestanţi. Jandarmii şi poliţiştii n'au cunoscut îndurarea. Cazacii erau blânzi.

Ziua de 13 Martie 1917 a fost decisivă. Pe Perspectiva Newsky mulţimea manifestând zgomotos, luase drumul spre Palatul de Iarnă al Ţarului. Poliţiştii şi jandarmii vegheau. Încercarea lor de a stăvili puhoiul manifestanţilor fiind zadarnică, au fost chemate noui ajutoare. Trupele sosite, au refuzat să facă uz de arme, fraternizând cu mulţimea. Mitralierele instalate din timp pe acoperişurile celor mai înalte clădiri şi la toate colţurile de stradă pe unde se bănuia că vor trece manifestanţii, au intrat cu furie în acţiune. Gurile de foc semănau moartea în norod. Revoluţia paşnică până atunci, a devenit violentă. Lupta era deschisă. Casele unde se aflau adăpostiţi poliţiştii şi jandarmii şi unde erau instalate mitralierele, au fost luate cu asalt. Răzbunarea mulţimii căreia i se alăturase soldaţii răzvrătiţi, depăşia marginile închipuirii. Arsenalul, închisoarea, Fortăreaţa Petru şi Pavel, au fost ocupate, iar deţinuţilor politici închişi acolo, li s'a redat libertatea. În scurt timp, prefectura, tribunalele şi posturile poliţieneşti, s'au prefăcut în cenuşă. Ofiţerii cari nu se uneau cu răzvrătiţii erau arestaţi şi cei mai mulţi ucişi de către soldaţii lor. Toată armata din Petrograd în frunte cu regimentele gărzii imperiale, trecuse de partea revoluţionarilor, cari la 14 Martie 1917 stăpâneau Capitala Imperiului. Foamea "... care nu e nici istorică, nici locală, ci naturală şi universală, cea mai neîmblânzită, cea mai imperioasă, cea mai de temut din toate – teama de foame –, căci ea nu ştie nici să aştepte, nici să vadă dincolo de ea însăşi[51]", determinase pe pravoslavnicul rus să-şi desbrace haina civilizaţiei, de sub care a apărut omul prim al pământului, stăpânit,... de sugestiuni violente şi mărginite, când sângeroase şi când groteşti[52]." Era strigătul pântecelui lihnit de foame din vina unor conducători care-şi uitase menirea. Cauzele revoluţiei nu erau deci de ordin ideal, ci material.

În timp ce luptele de stradă se desfăşurau, o delegaţie a Consiliului Lucrătorilor şi Soldaţilor s'a prezen-

---

[49] Din suma de 321.580.456,84 lei aur, 7.000.000 lei aur reprezenta valoarea a două casete care conţineau bijuteriile M. S. Regina Maria.

[50] Jean Leseure, *La revolution russe, le bolchevisme, communisme el N. E. P* . pag. 40, Paris 1929.

[51] H. Taine, *Les origines de la France contemporaine*, ed. VII, tome 1, 1878, pag. 330. Ap. P. Andrei, *Sociologia revoluţiei*, pag. 30, Iaşi 1921.

[52] H. Taine, *Les origines de la France contemporaine,* ed. VII, tome 1, 1878, pag. 350

tat membrilor Dumei Imperiului, cerând ca şi aleşii poporului să treacă de partea revoluţionarilor. Deputaţii, chiar acei ce aveau idei mai înaintate, s'au declarat contra revoluţiei în timp de război. Cu toate acestea, împrejurările i-au silit să accepte propunerea, iar unii dintre dânşii au luat conducerea efectivă a mişcării.

Preşedintele Dumei, Rodzianko, a îndeplinit formalităţile sumare pentru răsturnarea şi arestarea membrilor Guvernului Sturmer, dintre cari cei mai mulţi au fost executaţi după o scurtă detenţiune în Palatul Dumei mai întâi, apoi în Fortăreaţa Petru şi Pavel. Nimeni n'a încercat să sară în ajutorul Guvernului imperial atotputernic până atunci. Prăbuşirea lui fulgerătoare n'a furat nici o clipă atenţiunea maselor flămânde şi vrăjite de mirajul revoluţiei.

Mişcarea era condusă de două comitete. Unul îşi avea sediul în Palatul Tauride şi era format din membrii Dumei. Cel de al doilea era Consiliul Lucrătorilor şi al Soldaţilor şi număra 1.500–2.000 membri. De comun acord aceste două comitete au numit la 14 Martie 1917 un Guvern provizoriu al apărării nationale. Guvernul provizoriu format sub preşedinţia prinţului Lvof, avea ca principali colaboratori bărbaţi din partidele moderate de dreapta. Goutschkoff era ministru de război, iar Miliukoff deţinea externele. Singur ministrul de justiţie Kerenski, făcea parte din Partidul Socialist.

Chiar dela începutul revoluţiei, socialiştii puţini la număr şi grupaţi în diferite formaţiuni politice şi-au manifestat hotărît dorinţa de a li se încredinţa puterea. Nimeni însă nu se putea gândi serios la această propunere.

În ce priveşte Sfatul Lucrătorilor şi al Soldaţilor, acesta a colaborat mai întâi cu Guvernul provizoriu, iar în urmă s'a transformat încetul cu încetul într'un guvern lateral. Toată Rusia a urmat exemplul dat de Consiliul Lucrătorilor şi al Soldaţilor din Petrograd. Peste tot s'au format comitete asemănătoare, care au fondat Comitetul Central Executiv Panrus al Comitetelor de Lucrători şi Soldaţi. Bolşevicii aveau majoritatea în Consiliul dela Petrograd, iar menşevicii în Comitetul Central Executiv. Mai târziu, la 4(17) Mai 1917, Congresul Ţărănesc Panrus întrunit, alege un alt comitet executiv, în care majoritatea era formată din socialişti reacţionari. Comitetul Central Executiv Panrus al Comitetelor de Lucrători şi Soldaţi, împreună cu Comitetul Executiv ales de ţărani, reprezenta o· forţă în faţa căria Guvernul provizoriu trebuia să-şi plece capul[53].

Guvernul provizoriu imediat după ce a fost instalat, a decretat o serie de măsuri impuse de cele două comitete centrale şi dintre care multe nici nu erau cerute de masele revoluţionare. Amnistia generală pentru delictele politice a fost acordată. Grevelor li s'a recunoscut caracterul oficial. Libertatea deplină a presei şi a întrunirilor publice, a luat locul regimului inchizitorial de până atunci. Miliţia naţională a înlocuit poliţia, etc. Prin vot universal urma să fie aleasă o adunare constituantă. În ce priveşte politica externă, *Guvernul provizoriu a declarat că recunoaşte faţă de Aliaţi toate obligaţiunile luate de Guvernul ţarist şi că va continua războiul pe baza convenţiunilor încheiate*. Împotriva acestei declaraţiuni a Guvernului provizoriu, Comitetul Central Panrus al Comitetelor de Lucrători şi Soldaţi, care luând locul Comitetului format din membrii Dumei se instalase în Palatul Tauride, a protestat violent. Manifestaţiunile au început şi generalul Korniloff, guvernatorul militar al Petrogradului, a trebuit să pună în joc toată energia şi popularitatea de care se bucura, pentru a potoli spiritele din nou răzvrătite. Printr'un apel adresat la 17 Martie 1917 popoarelor întregei lumi, Comitetul Central al Lucrătorilor şi Soldaţilor din Capitala Rusiei, cerea încheierea urgentă a păcii fără anexiuni şi despăgubiri. Când la Petrograd au isbucnit flacările mistuitoare ale revoluţiei, Ţarul Nicolae al II-lea, om bun şi blând din fire dar "sărac cu duhul[54]" şi stăpânit de Ţarina Alexandra Feodorovna care nu ieşia din cuvântul mujicului siberian Grigore Efimovici (Rasputin), se afla la Marele Cartier General[55] din Mohilew. Dela începutul revoluţiei chiar, Ţarul a declarat adjutantului său generalul Rusky, unul

[53] Jean Leseure, l. c., pag. 40-1.

[54] C. Stere, prefaţa la lucrarea d-lui Maurice Paleologue, *Ultima Ţarină, Alexandra Feodorovna*, pag. 8, edit. "Adevărul".

[55] Înlocuind pe Marele Duce Nicolae Nicolaevici în urma stăruinţelor interesate ale lui Rasputin, Ţarul a luat comanda trupelor la 6 Septembrie 1915, instalându-se în oraşul Mohilew la 80 km. depărtare de Petrograd, unde se afla Marele Cartier General. Vezi M. Paleologue, l. c., pag. 177.

dintre cei mai distinşi militari, comandantul armatelor de Nord şi care a fost printre primii ofiţeri trecuţi de partea revoluţionarilor, că intenţionează să acorde poporului o constituţie liberală, renunţând la o parte din drepturile sale de autocrat. Generalul Rusky i-a răspuns că momentul unei astfel de hotărîri a trecut şi l-a sfătuit împreună cu alţi generali revoluţionari să abdice. Acelaşi sfat i-a fost dat Ţarului şi de către cadetul Goutschkoff, delegatul Comitetului Executiv al Guvernului provizoriu, care a propus ca abdicarea să se facă în favoarea Ţareviciului. Nevoind să se despartă de copil pe care îl iubia nespus de mult, Ţarul a abdicat la 15 Martie 1917 în favoarea fratelui său Marele Duce Mihail[56], iar Marele Duce Nicolaevici, fost generalisim al armatei, era desemnat pentru transmiterea puterilor. Situaţia politică din Rusia fiind nelămurită, Marele Duce Mihail a declarat chiar a doua zi (16 Martie 1917), că nu poate primi sarcina grea şi periculoasă ce i se încredinţase, rugând pe "... toţi cetăţenii Rusiei să se supună guvernului provizoriu... până în momentul cel mai apropiat posibil, când, pe baza votului universal, direct, egal şi secret, Adunarea constituantă va exprima voinţa poporului în privinţa formei de guvernământ"[57].

În timp ce la Mohilew discuţiunile se duceau cu multă înfrigurare, la Petrograd răzvrătiţii pecetluiau definitiv soarta ţarismului. Mândrii cazaci ai escortei, frumoasele regimente ale gărzii, poliţia curţii, servitorii cei mai intimi ai familiei împărăteşti, cu toţii se aruncau fără şovăire în braţele triumfătoarei revoluţii. Semnele imperiale nu se mai zăreau nicăeri, numele Ţarului nu se mai pomenea cu respect şi evlavie, în locul drapelului de odinioară steagul roş fâlfâia biruitor, iar gloatele răsculate tot mai ameninţătoare cereau Guvernului provizoriu arestarea şi judecarea Romanovilor. Câteva zile Guvernul a rezistat. În cele din urmă a îngenuchiat în faţa voinţii poporului, hotărînd la 20 Martie 1917 arestarea fostei familii imperiale[58]. A doua zi (21 Martie 1917), o delegaţie alcătuită din reprezentanţii Dumei, a plecat la Mohilew pentru a aduce la cunoştinţa Ţarului hotărîrea Guvernului. În aceiaşi zi fost arestată şi Ţarina în Palatul de Iarnă, unde îngrijea singură ziua şi noaptea pe cei cinci copii ai săi, bolnavi de un pojar grozav cu complicaţii ganglionare şi pneumonice[59].

Supunându-se dispozitiei Guvernului, Ţarul a plecat însoţit de delegaţii Dumei în frunte cu Rodzianko spre Ţarskoe-Selo, unde a ajuns abia a doua zi (22 Martie 1917), deoarece trenul imperial a trebuind să staţioneze în timpul nopţii la Pscov, pentru a nu fi expus atacurilor revoluţionarilor. Plecând dela Mohilew, Ţarul a adresat armatelor sale un mesaj de adio, care vibrează de un cald patriotism şi peste care istoria Rusiei nu va putea păşi cu uşurinţă[60].

La Ţarskoe-Selo familia imperială a stat până la 14 August 1917[61]. Supravegherea supremă a arestaţilor o avea generalul Korniloff, comandantul militar al Petrogradului, iar colonelului Eugen Kobylinski, îi era încredinţată în mod special paza Palatului. În a doua jumătate a lunii Iulie 1917 revoluţia bolşevică devenind ameninţătoare pentru vieaţa Romanovilor, Guvernul s'a gândit să-l pună în siguranţă în Anglia sau Danemarca. Ministrul afacerilor străine Miliukoff, întrebând pe Buchanan, plenipotenţiarul Angliei dela Petrograd, dacă Guvernul său ar fi dispus să acorde ospitalitate Ţarului şi familiei sale, acesta a răspuns afirmativ la început, dar mai târziu a revenit, comunicând succesorului lui Miliukoff că familia imperială nu poate fi primită în Anglia decât după încetarea războiului. În urma acestui răspuns şi în virtutea hotărîrii luată de Guvern în luna Iulie, Ţarul împreună cu Ţarina şi cei cinci copii: Ţareviciul Alexe şi marile ducese Olga,

---

[56] Din cronologia evenimcntelor politice din Rusia (1917-1923) publicată de d-1 Jean Lescure (1. c., pag. 344-5) şi pe care o reproduc pentru directa legătură ce o are cu studiul de faţă, În anexa XIV, rezultă că Ţarul a abdicat în favoarea Ţareviciului, Marele Duce Mihail fiind numit regent.

[57] Jean Lescure, 1. c., pag. 341.

[58] Voicu Niţescu, *Douăzeci de luni în Rusia şi Siberia. Anii 1918–1919. În Capitala Sovietelor. Credinţele din Siberia*, pag. 94; Bucureşti 1932.

[59] M. Paleologue, l. c., pag. 207.

[60] Mesajul acesta, care poate fi considerat ca un testament patriotic al ultimului Ţar al Rusiei, se află tipărit în citata lucrare a d-lui M. Paleologue, pag. 208-9.

[61] Aşi depăşi cadrul lucrării de faţă încercând să expun toate umilinţele şi grelele suferinţe îndurate de membrii familiei Imperiale ruse, din momentul arestării şi până în clipa când moartea le-a închis pleoapele pentru vecie. Nu pot trece însă înainte fără a aminti cele mai caracteristice momente ale acestei înfiorătoare tragedii. Cititorul dornic să cunoască amănuntele poate cerceta interesanta lucrare a d-lui Voicu Niţescu pe care am citat-o mai sus (pag. 94-101 şi pag. 135-143).

Tatiana, Maria şi Anastasia, au fost îndreptaţi la 14 August 1917 către Tobolsk. Odată cu familia imperială au plecat un număr de servitori şi câţiva devotaţi dintre cari amintim pe mareşalul curţii prinţul Vasilie Dolgoruki, generalul adjutant Tatişeff, medicul de naţionalitate elveţiană Eugen Botkin, domnişoara de onoare contesa Anastasia Hendrikov, etc. Călătoria până la Tiumen s'a făcut cu trenul, iar de acolo până în orăşelul destinat exilului cu vaporul "Rus"[62].

La Tobolsk, primul popas în lungul drum spre Siberia, exilaţii au fost instalaţi în ziua de 26 August 1917[63]. În acest orăşel mic şi liniştit, depărtat de drumul de fier, deţinuţii şi-au depănat firul vieţii îndurând cele mai crude mizerii până la 26 Aprilie 1918, când Vasili Jakovliev sosit dela Moscova şi dispunând de puteri extraordinare, transportă pe Ţar, Ţarină şi fiica lor cea mai mică Maria Nicolaevna[64] în marele oraş Ecaterinenburg din centrul Uralilor, instalându-i la 30 Aprilie în casa lui Nicolae Ipatiev La 23 Mai acelaşi an, au fost aduşi dela Tobolsk şi ceilalţi deţinuţi sub conducerea marinarului Kokriakov, preşedintele Sovietului din Ecaterinenburg şi succesorul lui Jakovliev. Toţi captivii au fost daţi în paza Sovietului Regional din Urali, care a pus în libertate o parte dintre dânşii.

În acest timp a isbucnit conflictul dintre Soviete şi legionarii cehoslovaci. Armatele populare antebolşevice unite cu acelea ale legionarilor cehi, atacau şi cucereau rând pe rând oraşele de pe Volgu, din Siberia şi Urali. Ecaterinenburgul era ameninţat. Către dânsul se îndreptau mulţi ochi şi mii de inimi băteau pline de nădejde. Acolo mai vieţuia încă Nicolae al II-lea, strănepotul lui Mihail Romanov, care în 1613 salvase Rusia din întunecimile păgânismului. Şi mulţi aveau nestrămutată credinţă că el, Nicolae al II-lea. întocmai ca şi străbunicul său, ar fi putut abate din cale blestemul lui Iehova împotriva Babiloniei, care se revărsase asupra Rusiei: "Voi face din această ţară o pustietate întinsă, o grămadă de ruine pentru veşnicie." Acest lucru neliniştea pe nouii conducători ai Rusiei. Membrii Sovietului din Urali se aflau într'o continuă frământare. Ce era de făcut? Albii se apropiau de cetatea zidită de Ecaterina a II-a. Orice clipă pierdută putea fi fatală pentru dictatorii roşii. Şi soluţia a fost găsită. Idolul trebuia sfărâmat. Hotărîrea s'a luat de către Sovietul din Urali cu aprobarea Comitetului Central Executiv din Kremlin, compus din Lenin, Trotzki, Sverdion, Zinowiew şi Djerzinsky şi cu executarea ei a fost însărcinat evreul ceasornicar Iacob Jurovsky. În noaptea de 16 spre 17 Iulie 1918, Jurovsky întovărăşit de 12 soldaţi nemţi şi unguri şi-a îndeplinit misiunea. Ţarul, Ţarina, Ţareviciul, cele patru mari ducese, doctorul Botkin, A. Demidova. cei doi lachei şi bucătarul, au fost executaţi fără nici o judecată în subsolul casei Ipatiev numită în timpul din urmă "casa cu destinaţie specială".

Apoi corpurile lor au fost dizolvate cu acid sulfuric şi resturile arse cu benzină în pădurea Koptiaky[65]. Astfel urmele Romanovilor s'au şters pentru totdeauna depe pământ, dar umbrele lor mai stăruesc încă în amintirea poporului rus.

Au fost oare răzbunate suferinţele îndurate dealungul veacurilor de un popor de 150 milioane de locuitori prin suprimarea nevinovatei familii imperiale? Acei cari doreau cât mai mult bine pentru cât mai mulţi, erau oare credincioşi convingerilor lor atunci când împlântau rădăcinile viitorului într'un pământ îngrăşat cu cadavrele miilor de nevinovaţi? Sau poate că altul era scopul revoluţiei pregătită şi înfăptuită de oameni cari nu aveau nimic comun cu tradiţia, obiceiurile, sângele, religia, limba şi aspiraţiunile poporului rus?

După instalarea Guvernului provizoriu şi arestarea Ţarului (21 Martie 1917), Petrogradul şi-a recăpătat încetul cu încetul fizionomia obişnuită. Lucrul în fabrici şi ateliere începuse. Discursurile care premăreau revoluţia şi libertatea se repetau necontenit în mii de variante de către oratori necunoscuţi până atunci, iar manifestaţiunile paşnice şi impunătoare nu se mai sfârşeau.

Către sfârşitul lunii Martie a anului 1917, au fost înmormântaţi toţi cei căzuţi în timpul revoluţiei. Era o zi geroasă. Frigul îngheţa respiraţia sutelor de mii de oameni din oraş şi împrejurimi cari ocupase încă

[62] Voicu Niţescu l. c., pag. 95-6.
[63] M. Paleologue, l. c. pag. 212.
[64] *Ibid*., pag, 218.
[65] Vezi Voicu Niţescu, 1. c., pag. 136 şi urm. şi M. Paleologue, 1. c., pag. 220 şi urm.

dela ora 6 dimineaţa pieţile publice şi trotuarele străzilor pe unde avea să treacă cortegiul. Dela ora 9 dimineaţa şi până la 5 seara, au defilat fără întrerupere peste 4.000 de sicrie, fiecare fiind purtat pe umeri de câte 4 soldaţi sau lucrători. Membrii asociaţiunilor revoluţionare cu drapele roşii îndoliate, urmau îndeaproape pe cei duşi din lumea viilor. Zeci de muzici şi sute de coruri formate din copii, femei şi bărbaţi, ridicau rugi în slavă pentru odihna veşnică a sufletelor eroilor căzuţi pentru dreptate şi libertate. Martirii au fost înmormântaţi în Câmpul lui Martie din apropierea Palatului Imperial. Totul a decurs într'o ordine vrednică de cea mai înaltă admiraţiune. Mintea omenească nu-şi poate închiptti măreţia acestei zile rămasă neuitată în istoria revoluţiei ruseşti.

Dar liniştea n'a durat mult. La 17 Aprilie 1917, revoluţionarul Lenin (Vladimir Ilici Ulianov), exilat de Guvernul ţarist, s'a întors în Rusia din Elveţia în faimosul vagon plumbuit. Germanofil convins, Lenin nutrea o ură neîmpăcată împotriva Aliaţilor noştri şi mai ales în contra Englezilor. Sentimentele lui au fost bine speculate de Germani, cari i-au înlesnit înapoierea în patrie şi i-au pus la dispoziţie mari fonduri pentru a face o întinsă propagandă în favoarea încheierii păcii separate de către Rusia cu Puterile Centrale.

După Lenin, războiul era un produs al capitalismului. Pacea cu orice preţ şi fără condiţiuni, trebuia să pună capăt imediat măcelului. Acest lucru nu-l putea înfăptui Guvernul provizoriu care era credincios Aliaţilor. Deaceia Lenin susţinea ca puterea să fie transmisă Comitetului Lucrătorilor şi al Soldaţilor. Pentru ajungerea acestui scop era necesară transformarea revoluţiei începută în Rusia, într'o revoluţie socială. Numai pe această cale se putea întrona dictatura proletariatuiui, care avea să încheie pacea şi să naţionalizeze toate mijloacele de producţiune[66]. Pentru realizarea integrală a acestui program, Lenin ajutat de Trotzki (Braunstein) care împărtăşia aceleaşi idei, începe o vie propagandă în sânul maselor.

Propaganda lui Lenin şi Trotzki a fost la început cu succes combătută de către Kerenski şi în deosebi de bătrânul socialist–democrat Plekhanov, reintors şi el de curând din exil. La prima întrunire ţinută de Lenin şi partizanii săi, el a fost huiduit şi ameninţat de mulţime, iar invalizii de război au pus la cale pe Perspectiva Newsky o grandioasă manifestaţie de protestare împotriva ideilor sale. Popularitatea lui Kerenski care reuşise să deştepte pentru scurt timp naţionalismul poporului rus, sporea necontenit. Portretul lui era purtat în fruntea tuturor manifestaţiunilor şi după fiecare discurs rostit se vindea la licitaţie pentru sume însemnate.

Descurajarea nu a cuprins sufletele lui Lenin şi Trotzki. Ei au continuat propaganda cu tot mai multă îndârjire. Acolo unde puterea cuvântului nu putea birui, sunetul arginţilor trimişi din belşug de Germania, ameţea minţile. Pentru încheierea păcii separate, soldaţii cari doreau să se întoarcă mai curând pe la vetrele lor părăsite cu trei ani în urmă, au fost uşor de câştigat.

Raporturile dintre Guvernul Lvof şi socialişti deveneau tot mai încordate şi ele au fost astfel formulate de către Comitetul Lucrătorilor şi al Soldaţilor[67]: "Amândouă organele trebuie să fie expresiunea voinţii revoluţionare a poporului rus, Guvernul are puterea executivă, Consiliul are paza tradiţiei revoluţionare. Acesta din urmă trebuie să rectifice actele primului. Amândouă organele trebuie să lucreze în deplin acord. Se recomandă Guvernului provizoriu să recunoască obârşia revoluţiei şi importanţa Consiliului de Lucrători şi Soldaţi şi să pună deciziunile sale în armonie cu vederile Consiliului". Această situaţie nu mai putea dăinui. Ideia formării unui guvern de coaliţie cu socialiştii a fost lansată la începutul lunii Mai. Credincioşi Aliaţilor, ministrul de război Goutschkoff şi acela de externe Miliukoff, au preferat să demisioneze din Guvernul provizoriu la 12 şi 15 Mai, decât să lucreze împotriva convingerilor lor. Situaţia aceasta a determinat pe Lvof să se adreseze socialiştilor, cerându-le să ia parte activă şi directă în conducerea ţării. La 17 Mai 1917 s'a format primul Guvern de coaliţie în care au intrat cinci socialişti de diferite nuanţe[68]. Kerenski a luat locul ministrului de război, iar Teretschenko a trecut la externe. Singuri bolşevicii băteau în retragere. Consecvenţi programului lor, ei cereau ca Guvernul să fie format numai din socialişti, iar puterea să treacă

[66] Jean Leseure, 1. c., pag. 42.
[67] Moutner, *Der Bolschevismus*, pag. 111, Berlin, Kohlhammer, 1920.
[68] *Temps*, 16 şi 17 Mai 1917.

în întregime Comitetului Lucrătorilor şi Soldaţilor.

Dela început chiar, viabilitatea Guvernului de coaliţie a apărut îndoielnică. Continuarea sau încetarea războiului forma mărul discordiei, fără ca să mai amintim problema naţionalităţilor, organizarea armatei, etc. Când s'a pus în discuţiune ofensiva armatei ruse datorită căreia Guvernul spera că războiul va lua sfârşit în curând, bolşevicii sceptici în această privinţă au început prin presă o campanie violentă. Primul Congres Panrus al Sovietelor deschis la 3(16) Iunie 1917[69], a mers atât de departe, încât a îndemnat armata la răscoală. Cu toate acestea ofensiva a început la 1 Iulie. În ziua când dela Marea Baltică până la Marea Neagră bubuitul anemic al tunului rusesc a reînceput, lucrătorii din Petrograd şi din celelalte centre importante au organizat o impozantă manifestaţie de protestare, care dovedea cât de puternice rădăcini prinsese ideile semănate din îndemnul Germaniei de Lenin şi partizanii săi. Contramanifestaţia pusă la cale a doua zi de patrioţi, partizani ai ofensivei, n'a avut mare răsunet[70].

Odată începute, manifestaţiunile violente au continuat. Menşevicii şi socialiştii revoluţionari, intenţionau să instaleze un nou Guvern de coaliţie. Dimpotrivă, bolşevicii doreau un Guvern unitar socialist, sprijinit de Consiliul Lucrătorilor şi al Soldaţilor: Consiliul Lucrătorilor şi al Soldaţilor format în cea mai mare parte din bolşevici, se afla din această cauza în conflict cu Comitetul Executiv Panrus al Sovietelor, în care majoritatea o deţineau socialiştii revoluţionari şi menşevicii. Mai mulţi la număr şi mai îndrăzneţi, bolşevicii au înarmat gloata partizană şi au asediat Palatul Tauride în care îşi avea sediul Comitetul Central Executiv. Acesta a făcut apel la marinarii din Cronstadt, cari au trecut însă în masă de partea Consiliului de Lucrători şi Soldaţi. Luptele de stradă au început şi ele s'au desfăşurat în zilele de 3(16), 4(17) şi 5(18) Iulie 1917,[71] având ca rezultat mii de morţi şi răniţi. Trupele regulate sosite în grabă, au împiedicat triumful bolşevicilor cari proiectau să aresteze pe Kerenski şi Tchernow. Liniştea a fost restabilită. Bolşevicii au declarat că nu intenţionau să ia puterea cu forţa. Această declaraţiune nu 1-a împiedecat pe Kerenski să-i considere contrarevoluţionari. Toate ziarele lor au fost suspendate. Erau acuzaţi că au înlesnit înfrângerile armatei ruse pe front[72]. O serie de documente au fost publicate de Guvern[73], din care rezulta destul de limpede că bolşevicii lucrau sub comanda Guvernului german. Mulţi dintre conducători printre cari se aflau Trotzki, Lunatscharski şi Krilenko, au fost arestaţi sub învinuirea că au organizat răscoala armată din zilele de 3-5 Iulie.

În urma acestor măsuri severe, popularitatea lui Kerenski a început din nou să crească. El era singurul om din Rusia în acea vreme, care se bucura de încrederea partidelor moderate şi a lucrătorilor. La 20 Iulie 1917, prinţul Lvof demisionează, pentru a da posibilitatea formării unui nou Guvern, în compunerea căruia să intre mai mulţi socialişti. Kerenski îi ia locul şi sub preşedinţia sa se formează al doilea minister de coaliţie, numit Salutul Revoluţiei, care avea mulţi membri socialişti. Demisionând la 3 August, Kerenski remaniază Guvernul în fruntea căruia îşi ia locul la 5 ale aceleiaşi luni.

Aceasta era situaţia politică din Rusia, când al doilea transport din tezaurul român în valoare de peste nouă miliarde lei aur, a fost instalat la Moscova.

După ce a venit Kerenski în fruntea Guvernului, tânăr prea încrezător în talentul său oratoric dar lipsit de energia şi experienţa necesară pentru îndeplinirea sarcinii pe care o avea, urmărirea bolşevicilor n'a încetat. Cei prinşi erau executaţi, sau aruncaţi fără nici o judecată în întunericul închisorilor. Această atitudine a Guvernului nemulţumea profund masele[74]. Partidele de stânga câştigau popularitatea pierdută. Socialiştii extremişti, socialiştii revoluţionari, bolşevicii, menşevicii şi fracţiunea internaţionaliştilor, toţi cereau încheierea imediată a păcii. Kerenski se afla într'o grea încurcătură.

Încheierea păcii separate i-ar fi creiat dificultăţi externe. Continuarea războiului, înăsprea situaţia internă. Pe ce drum trebuia să apuce? Nu putea lua nici o hotărîre, timpul trecea, iar nemulţumirea mulţimii

[69] *Ibid*., 19 Iunie 1917.
[70] *Ibid*. 2 lui e 1917 şi urm.
[71] J. Lesoure, l. c., pag. 45-6.
[72] *Temps*, 25 Iulie 1917.
[73] Trotzki, *Von der Octoberrevolution zum Brester Friedensvertrag*, pag. 25
[74] Jean Lescure, l. c., pag. 46-7.

sporea. Partidele moderate şi-au pus nădejdea în generalul Korniloff. Acesta, susţinut de amiralul Kolciak, a trimis la 25 August (8 Septemvrie) 1917 un ultimatum lui Kerenski, somându-l să-i transmită puterea. Kerenski nu s'a supus. Trupele din îndemnul socialiştilor, au rămas nepăsătoare faţă de apelul generalului Korniloff, arestat la 12 Septemvrie 1917. Din nou Kerenski a fost investit cu depline puteri[75]. Dar totul era zadarnic. Spiritul dezagregării se cuibărise în sânul Guvernului. După evenimentele din Iulie, socialiştii cari făceau parte din Cabinet nu se mai bucurau de simpatia şi încrederea poporului. Pentru reabilitarea Guvernului în faţa opiniei publice, s'a format la 7 Octomvrie 1917 un al treilea minister de coaliţie sub preşedinţia lui Kerenski, în care reprezentanţii partidelor moderate dominau. Nici acest Guvern nu se bucura de popularitate.

La 9 Octomvrie 1917, a apărut decretul pentru alegerea Constituantei. Un parlament premergător acesteia a fost convocat[76]. Parlamentul premergător Constituantei înlocuia Duma şi era compus din 1.200 delegaţi ai Conferinţei Economice întrunită în Septemvrie, cărora li se alăturase reprezentanţii organizaţiunilor politice şi economice: deputaţii Dumei, trimişii armatei, aleşii asociaţiunilor de patroni, cooperatorii, etc. Prin însăşi originea şi constituirea lor defectuoasă, atât Parlamentul premergator Constituantei, cât şi cel de al treilea Guvern de coaliţie, nu puteau dăinui[77].

Pe graniţa apuseană a Rusiei şi în interiorul ei, situaţia se agrava din zi în zi. Soldaţii refuzau să mai lupte. Revolta agrară lua proporţii înspăimântătoare. Sovietul din Petrograd dăduse mâna cu bolşevicii, a căror poziţie era atât de bine consolidată după succesul avut în contra acţiunii lui Korniloff şi Kolciak, încât nădăjduiau să obţină majoritatea în cel de al doilea congres panrus convocat pentru luna Octomvrie. Cu tot mai mult răsunet în masele largi ale poporului, Sovietul din Petrograd unit cu bolşevicii, reclama întreaga putere, exproprierea latifundiilor în folosul ţăranilor, controlul producţiunii fabricilor de către lucrători şi începerea imediată a negocierilor pentru încheierea păcii. Timpul unei serioase colaborări a partidelor de dreapta cu formaţiunile de stânga, trecuse. Din Parlamentul premergător Constituantei s'au retras reprezentanţii fracţiunilor socialiste Drumul drept către puterea pe care au cucerit-o cu forţa, era deschis bolşevicilor[78].

Bolşevicii au devenit stăpânitorii Rusiei, în urma unei întâmplări fără o importanţă deosebită. Sovietul din Petrograd neavând fonduri suficiente pentru a tipări un ziar propriu, a organizat la 22 Octomvrie (4 Noemvrie) 1917 în vederea strângerii lor, Ziua Sovietului din Petrograd. Serbarea a degeneraţ într'o impunătoare manifestaţie politică. Programul şi atitudinea Guvernului faţă de problemele zilei erau desaprobate de mulţime, ideile bolşevicilor împărtăşite. Orice îndoială se spulberase. Capitala susţinea cu hotărîre pe bolşevici. Şi ei aveau puternice motive să se declare satisfăcuţi, căci celelalte centre din Rusia aproape nu contau, iar ţărănimea incultă nu avea un rol politic determinant. Mai rămânea să fie convertită armata rămasă credincioasă Guvernului. Şi în această privinţă Comitetul Revoluţionar Militar constituit la 11(25) Octomvrie 1917, a dat un sprijin efectiv revoluţionarilor. Luptele de stradă au isbucnit cu o furie necunoscută de revoluţia din Februarie. Rând pe rând purtătorii steagului roş au ocupat fără să întâmpine mare rezistenţă, uzinele, gările, poşta din Petragrad, etc. Cucerirea Fortăreţii Petru şi Pavel la 23 Octomvrie (5 Noemvrie), a desăvârşit succesul revoluţionarilor, cari la 25 ale aceleiaşi luni erau atotputernici.

Al doilea Congres Panrus al Sovietelor deschis în noaptea de 25 spre 26 Octomvrie, s'a proclamat organ legislativ, declarând demisionat Guvernul, ai cărui membri au fost arestaţi în Palatul de Iarnă în noaptea următoare şi încarceraţi în Fortăreaţa Petru şi Pavel de unde n'au mai văzut mulţi lumina zilei. Fuga a fost salvatoarea lui Kerenski. Trecutul apropiat se răzbuna.

În noaptea de 26 Octomvrie (8 Noemvrie) după arestarea Guvernului Kerenski, s'a întrunit iarăşi Congre sul Panrus al Sovietelor Desbaterile pentru formarea unui nou cabinet în care urmau să intre reprezentanţii

[75] *Temps*, 16 Septemvrie 1917.
[76] *Ibid*., 23 Septemvrie-8 Octomvrie 1917.
[77] Jean Lescure, l. c., pag. 48.
[78] Jean Lescure, 1. c., pag. 49 şi urm.

tuturor fracţiunilor socialiste, au început. Menşevicii şi socialiştii revoluţionari de dreapta au refuzat să facă parte din noul minister. Socialiştii de stânga şovăiau. Guvernul sub numele de Consiliul Comisarilor Poporului, a fost format numai de bolşevici. Lenin era preşedinte, Trotzki ministru de externe, Lunatcharski se afla la instrucţiunea publică, iar Krilenko deţinea Ministerul de Război.

Durata Guvernului bolşevic era fixată până la convocarea Constituantei a cărei alegere a fost hotărîtă pentru luna Noemvrie 1917. Dar autoritatea şi popularitatea lui au sporit mult, în urma celor două decrete fundamentale pe care le-a dat asupra păcii şi a pământului Congresul Panrus al Sovietelor în ziua de 26 Octomvrie (8 Noemvrie). Pacea urma să se încheie imediat, iar proprietatea asupra tuturor pământurilor care au trecut în posesiunea ţăranilor, a fost suprimată fără nici o despăgubire[79]. Armata şi ţărănimea erau pe deplin cucerite de bolşevici. Contrarevoluţia elevilor ofiţeri pusă la cale pentru ziua de 11 Noemvrie, a fost înecată în sânge. Dictatura roşie devenise atotputernică în Rusia.

Bolşevicii reprezentau în Adunarea Constituantă aleasă prin vot universal numai o cincime. Întrunită la 18 Ianuarie 1918, ea a fost dizolvată printr'un decret al Comitetului Executiv Central al Sovietelor la 20 Ianuarie[80]. Al treilea Congres Panrus din 10 Iulie 1918, a elaborat Constitutia Republicii Socialiste Federale Sovietice a Marei Rusii (R.S.F.S.R.), care a dăinuit până la 6 Iulie 1923, când Constituţia Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice (U.R.S.S.) i-a luat locul.

Revoluţia bolşevică din Octomvrie 1917, este singura cunoscută în istoria omenirii care s'a desfăşurat pe o întindere de 20 mil. Km. p. din suprafaţa globului, atrăgând în vârtejul ei mai mult de 130 mil. de locuitori, dintre cari peste 95% nu erau conştienţi de adevăratele scopuri urmărite. În câteva zile s'a prefăcut în cenuşă, tot ceiace generaţiile au cucerit cu grea trudă în decursul vremii. Bibliotecile, operele rare de artă, laboratoarele ştiinţifice, etc., toate au avut aceiaşi soartă. Nici mijloacele de producţiune nu au fost cruţate. Instalaţiunile industriale şi uneltele agricole erau demontate şi părăduite fără nici o socoteală. Pentru un şurub necesar reparării carului sau plugului, ţăranul rus demonta o maşină de treierat. Îşi lua ce îi trebuia, iar restul îl arunca. Această barbară atitudine faţă de munca cristalizată a semenilor, s'a răzbunat împotriva păgânilor distrugători, cari au rămas muritori de foame după ce nourii revoluţiei s'au destrămat şi stocurile de mărfuri existente au fost consumate. Energia risipită pentru refacerea mijloacelor de producţiune distruse într'o clipă de beţie socială, s'ar fi putut întrebuinţa cu mai mult folos pentru ridicarea morală şi materială a întregului popor rus.

Conducătorii revoluţiei bolşevice, vor fi judecaţi de tribunalul istoriei nu numai pentru distrugerile care au înapoiat cu decenii poporul rus, ci şi pentru sutele de mii de vieţi omeneşti cărora li s'a pus capăt tot din a lor vină. Apărători înflăcăraţi ai drepturilor omului până în clipa în care au cucerit puterea, bolşevicii s'au dovedit după aceia cei mai neînduplecaţi duşmani împotriva acelora cari încercau să-şi exteriorizeze convingerile adânci de care erau stăpâniţi. Căzuse masca. Cei ce nu împărtăşiau ideile bolşevicilor, sau nu sprijineau acţiunea lor, erau urmăriţi, arestaţi şi ucişi fără nici o judecată. După cifrele sovietice oficiale, s'au înregistrat din 1917 până la 1920, următoarele date privitoare la persoanele împuşcate sau omorîte în chinurile cele mai grozave de către Ceka[81]: 28 arhiepiscopi şi episcopi, 1.215 preoţi, 6.575 profesori şi institutori, 8.800 medici şi ajutori, 54.650 ofiţeri, 250.000 soldaţi, 10.500 ofiţeri de jandarmi şi poliţie, 48.500 agenţi de poliţie şi jandarmi, 12.950 agricultori, 355.250 intelectuali, 192.350 lucrători şi 815.000 ţărani, în total 1.755.818 suflete. Pentru a înţelege pe deplin adevărul trebuie să nu uităm că datele s'au cules în timpul haosului revoluţionar şi că ele au fost publicate de Soviete.

Nici o pagină din istoria universală nu s'a scris cu mai mult sânge nevinovat decât aceia a revoluţiei ruse. Barbarii năvălitori n'au fost atât de pustiitori ca bolşevicii. Geniul distrugerii n'a colaborat niciodată mai frăţeşte cu coasa morţii. Şi rezultatul? O dictatură mai crudă a luat locul alteia mai blajine. Să admitem că astăzi situaţia morală şi materială a poporului rus este mai bună decât sub vechiul regim ţarist. Răscum-

[79] Kubanski, *Die Gesetzgebung der Boscheviki, publ. Osteuropa-Institul*–Breslau, 1920, pag. 87.
[80] *Temps*, 22 Ianuarie 1918.
[81] Resanov, *Ideologie du conununisme*, pag. 41, Paris 1923.

pără oare acest progres măcar o singură vieaţă omenească din sutele de mii care s'au stins?

Revoluţia isbucnită în luna Octomvrie 1917 la Petrograd, a cuprins cu iuţeala fulgerului întreaga Împărăţie. La Moscova, unde se afla instalat tezaurul român, situaţia devenea din zi în zi tot mai gravă. Luptele de stradă, asasinatele şi prădăciunile, se ţineau lanţ. Poşta, poliţia, gările şi palatul guvernatorului militar situat în Piaţa Skobeleff, au fost rând pe rând ocupate de răzvrătiţi, cari s'au îndreptat apoi spre piaţa cea mai mare din Moscova unde era Opera, Duma oraşului, Hotelul Metropol şi Cetatea Kremlin. Această piaţă a devenit câmpul unor lupte îndârjite şi sângeroase. O săptămână întreagă câţiva cadeţi apăraţi de zidurile masive ale Kremlinului, au rezistat atacurilor şi bombardamentului tunurilor bolşevicilor, instalate în Piaţa Skobeleff. Ajunşi la capătul puterilor, ei au capitulat în cele din urmă după ce li s'a asigurat deplina libertate. Este drept că promisiunea a fost ţinută, dar numai în parte.

Vrednică de amintit este lupta care s'a dat pentru ocuparea Hotelului Metropol, locuit în cea mai mare parte de străini. Câţiva ofiţeri s'au refugiat în Hotel, instalând pe acoperiş în părţile adăpostite de ornamente mai multe mitraliere aduse dela cadeţii din Kremlin. Instalarea mitralierelor odată terminată, ofiţerii au şi început împuşcăturile asupra bandelor bolşevice. Hotelul a devenit ţinta tunurilor. După un bombardament de o noapte întreagă pasagerii au fost nevoiţi să se retragă în zorii zilei prin culoarele învăluite în fumul gros al proiectilelor explodate, în pivniţele adânci. Lupta continua. Hotelul devenise o ruină. Incendiul îl ameninţa. Ofiţerii cari organizase rezistenţa, dându-şi seama de pericolele la care expuneau pe pasagerii nevinovaţi, s'au făcut nevăzuţi într'o noapte întunecoasă, părăsind armele. În a opta seară dela isbucnirea revoluţiei, Hotelul a fost predat după toate regulile războiului. Locotenentul american Neville, delegat de locatari, s'a prezentat comandantului trupelor bolşevice, explicându-i situaţia. Tuturor străinilor aflaţi acolo li s'a îngăduit să părăsească Hotelul ce nu se mai putea locui, după ce au predat armele pe care le aveau asupra lor. Printre pasageri se găsea veneratul preşedinte al Cehoslavaciei d-1 Th. Masaryk, Th. Capitanovici cu doamna, d-nii Em. Pantazi, C. Ionescu, M. G. Vidraşcu, etc.

După revoluţie, aspectul general al Moscovei era bizar. Tranşeiele brăzdau străzile şi pieţele. Baricade se întâlneau la fiecare pas. Multe dintre liniile tramvaielor au fost scoase, iar sârmele distruse. Uzinele nefuncţionând, odată cu noaptea oraşul se scufunda într'un întuneric de nepătruns, care favoriza jafurile şi crimele ce nu mai încetau. Bombardamentul distrusese clădirile înalte şi aproape toate clopotniţele bisericilor istorice. Focul desăvârşise opera.

Înmormântarea celor căzuţi în timpul revoluţiei s'a făcut cu mare pompă în fioroasa Piaţă Roşie, în care Groaznicul Ivan ucidea sub privirile înspăimântate ale mulţimii, novgorodienii iubitori de libertate şi moscoviţii cari se împotriveau tiraniei lui, în vreme ce preoţii în odăjdii sclipitoare se rugau Domnului pentru odihna veşnică a sufletelor osândiţilor. Biserica Vasile Milostivul (Blajennâi Vasili), expresiunea desăvârşită a artei arhitectonice ruse, zidită în acea Piaţă de iscusiţii meşteri novgorodieni sub sângerosul Ţar Ivan cel Groaznic pentru slăvirea victoriilor contra Tătarilor străjuia ţintirimul celor duşi din lumea viilor cu minţile buimăcite de idei pe care nu le-au putut înţelege până'n clipa morţii. Bolşevicii devenise stăpânitorii Cetăţii Kremlin, sanctuarul naţional al Rusiei, unde cu câteva veacuri în urmă dinastia Romanovilor primise providenţiala misiune să întroneze împărăţia lui Dumnezeu peste întinsul întregului pământ rusesc. Şi tot acolo se afla o însemnată parte din tezaurul român, stocul metalic al Băncii Naţionale şi bijuteriile M. S. Regina Maria.

În urma cuceririi puterii politice de către bolşevicii, Comitetul Revoluţionar a declarat că nu[82] "…poate răspunde personal de siguranţa tezaurului nostru, decât în cazul când dânsul ar fi singur stăpân pe putere, dar că nu-şi ia nici o răspundere atâta timp cât anarhiştii şi bandele organizate i-o vor disputa". Consulul nostru dela Moscova, P. Guérin, comunicând acest lucru Guvernului prin telegrama din 15 Noemvrie 1917, îl sfătuia[83] "… să ia măsuri grabnice pentru strămutarea valorilor noastre în America, căutând în acelaşi

[82] Const. Conţescu, 1. c., pag. 8.
[83] *Ibid*., pag. 8-9.

timp să obţină din partea reprezentanţilor Aliaţilor o mijlocire colectivă pe lângă Comitetul Revoluţionar, făcându-1 răspunzător de integritatea tezaurului nostru".

Cu mult înainte de primirea acestei telegrame, Guvernul dela Iaşi studia serios chestiunea mutării tezaurului în altă ţară. Cum însă după ocuparea Kremlinului nu se mai putea pune nici o nădejde în garda cazacilor trecută de partea revoluţionarilor, Ministerul de Război în urma cererii Băncii Naţionale, a trimis la Moscova 20 jandarmi rurali, cari au plecat din Iaşi în ziua de 15 Noemvrie 1917. Cei 20 jandarmi puşi la dispoziţia lui Th. Capitanovici şi comandaţi de locotenentul Zagoritz, erau îmbrăcaţi civil, înarmaţi cu revolvere şi aveau însărcinarea specială să supravegheze discret depozitele româneşti. Ei nu şi-au putut îndeplini misiunea, deoarece intrarea în Cetatea Kremlin devenise anevoioasă nu numai pentru străini, dar chiar şi pentru Ruşi. Pentru ca cineva să poată pătrunde acolo, avea nevoie de un permis special eliberat de autorităţile bolşevice.

Trimiterea celor 20 paznici, a fost adusă la cunoştinţa lui Guérin şi Capitanovici de d-1 N. Titulescu, ministru de finanţe, prin telegrama Nr. 23.701 din 14 Noemvrie 1917[84]. Totodată li se atrăgea atenţiunea că Guvernul a intervenit de mult timp pe lângă Aliaţi pentru trimiterea tezaurului din Rusia în America. Guérin şi Capitanovici erau invitaţi să răspundă dacă momentul era prielnic pentru a se face expediţia fără riscuri, indicând mijloacele şi să ia în acest scop contact şi cu reprezentanţii americani pentru ca transportul să se facă cu Transiberianul.

Din cuprinsul acestei telegrame rezultă că Guvernul român intenţiona să transporte sub garanţia Aliaţilor tezaurul în America. În acest scop se duceau tratative la Paris de către d-1 Victor Antonescu, iar în Rusia de Diamandi, Guérin, Capitanovici, etc.

Situaţia era extrem de critică. Orice întârziere putea fi fatală. Şi cu toate acestea vremurile se ridicau împotriva năzuinţelor noastre. Revoluţia bolşevică stânjenea din ce în ce mai mult comunicaţia cu Parisul şi delegaţii români din Rusia. Unele telegrame nici nu ajungeau la destinaţie. Altele sosiau cu mari întârzieri şi denaturate. Telegrama expediată la 14 Noemvrie de d-1 N. Titulescu lui Guérin şi Capitanovivi, a ajuns în mâinile destinatarilor abia după 12 zile. Aşa se explică faptul că la 24 Noembrie avocatul Pantazi telegrafiază ministrului de finanţe dela Iaşi prin intermediul Consulatului General Român dela Moscova şi Ministerul de Externe, atrăgându-i din nou[85]"... atenţiunea asupra gravităţii situaţiei şi asupra faptului că cu toate demersurile prompte ale d-lui Guérin şi bunăvoinţa consulului american care a fost la Petrograd, ministrul nostru n'a primit încă instrucţiunile relative la transfertul în America a tezaurului şi a valorilor şi a promis a le cere şi a veni la începutul lui Decemvrie la Moscova".

După cum vedem, tratativele pentru transportarea tezaurului în America erau impiedicate din cauză că ministrului nostru dela Petrograd, Diamandi, nu i se comunicase încă de către Guvernul român, instrucţiunile pe baza cărora să poată duce discuţiunile.

Trei zile mai târziu, la 27 Noemvrie 1917, a răspuns şi Guérin telegramei d-lui Titulescu din 14 Noemvrie[86]: "Mă grăbesc a vă informa că consulul general american din Moscova a rugat telegrafic pe ambasadorul american din Petrograd să convoace de urgenţă conferinţa tuturor Aliaţilor cu privire la transportul tezaurului şi valorilor. Trebuie cerută în acelaşi timp şi protecţiunea Puterilor neutre, în cazul unei evacuări a Moscovei spre a putea duce tezaurul şi valorile".

Două sunt faptele interesante pe care le remarcăm: 1) reprezentanţii Americii în Rusia conduceau cu multă energie discuţiunile preliminare pentru evacuarea tezaurului român dela Moscova şi 2) Guérin propunea ca pentru această operaţiune să se ceară alături de garanţia Aliaţilor şi protecţiunea ţărilor neutre.

În vreme ce la Moscova trimişii României duceau tratativele în vederea transportării tezaurului în America, iar d-1 V. Antonescu la Paris solicita sprijinul şi garanţia Aliaţilor pentru această operaţiune, la

---

[84] *Anexa XV*. Ap. C. I. Băicoianu, l. c., pag. 213 (notă).
[85] *Anexa XVI*. Ap. Const. Conţescu, 1. c., pag. 37.
[86] *Anexa XVII*. *Ibid*., pag, 38. Telegrama a fost expediată de Guérin ministrului de externe, care a comunicat-o ministrului de finanţe prin scrisoarea Nr. 16.120 din 27 Novemvrie 1917.

Iaşi se aşteptau rezultatele cu înfrigurare. Răspunsul d-lui Antonescu n'a întârziat. Aliaţii refuzau să garanteze siguranţa transportului. Vestea a căzut ca un trăznet, iar d-1 N. Titulescu l-a pus în curent şi pe Diamandi prin telegrama Nr. 25.194 din 28 Noemvrie 1917[87] cu rezultatele tratativelor duse de d-1 Antonescu la Paris: „Tratat de mult timp transfertul valorilor Moscova, dar Antonescu mă informează Aliaţii refuză să garanteze siguranţa transportului. Luaţi legătură ambasadorul Statelor-Unite şi alte persoane pe care le credeţi folositoare pentru a chibzui asupra celor mai bune mijloace de punere la adăpost. Rog comunicaţi rezultatul. Temându-mă Guérin Moscova n'a primit telegramele mele, rog transmiteţi aceasta."

În aceiaşi zi (28 Noemvrie), d. l N. Titulescu a dat următorul răspuns telegramei Nr. 2.428 din 24 Noemvrie 1917 transmisă la Iaşi de avocatul Pantazi prin Guérin[88]: "N'aţi primit probabil telegramele anterioare altfel 2.428 inexplicabilă. Tratat de mult timp transfertul tezaurului, dar Aliaţii refuză că garanteze siguranţa transportului. Dacă credeţi transportul fără riscuri, binevoiţi a mă informa. Telegrafiat Diamandi să se pună în legătură ambasadorul Statelor-Unite şi vă rog să luaţi contact reprezentanţii americani Transiberian. Binevoiţi a comunica aceasta Pantazi."

Rezultă din cuprinsul acestor două telegrame, că în urma refuzului Aliaţilor de a garanta siguranţa transportului tezaurului, Guvernul român şi-a pus toată nădejdea în reprezentanţii Statelor-Unite aflaţi în Rusia, cu cari se duceau de mai multă vreme tratative în acest sens.

Într'adevăr, tratativele începute pentru transportarea tezaurului român dela Moscova în America prin Siberia, au fost duse cu Americanii până către sfârşitul anului 1917. Colonelul canadian Boyle, căruia mulţi dintre Români îi datoresc o vie recunoştinţă pentrucă i-a salvat dela o moarte sigură, a făcut unele propuneri destul de serioase în această privinţă. Se pare că într'o vreme Guvernul român a fost pe deplin câştigat de proiectul lui Boyle, dar, după cum rezultă din cuprinsul telegramei Nr. 25.724 din 2 Decemvrie 1917[89] trimisă de d-1 N. Titulescu consulului Guérin, guvernatorul Băncii Naţionale refuza să consimtă la această operaţiune fără garanţia Aliaţilor.

Să ne gândim serios o singură clipă şi vom ajunge la convingerea că atitudinea guvernatorului I. G. Bibicescu nu poate fi condamnată. Orice om conştient de importanţa hotărîrii şi răspunderea pe care şi-o lua, ar fi procedat la fel. Tot în mai multă siguranţă se aflau valorile la Moscova după zidurile groase de beton şi uşile masive de oţel, decât în pântecele unui tren dat în paza Domnului şi sortit să alerge ziua şi noaptea mii de chilometri până la coasta Oceanului, printr'un Imperiu în care mulţimea răzvrătită uitase cuvintele proprietar şi proprietate. Chiar dacă printr'o minune trenul ar fi izbutit să răzbată până la ţintă, trecând peste valurile revoluţionare, biruind desorganizarea circulaţiei şi înfruntând pustietatea nesfârşitei Siberii cu cerul de plumb şi pământul de ghiaţă, pericolele n'ar fi dispărut. Submarinele germane erau atotstăpânitoare pe întinsul apelor. Şi astăzi poate, în adâncuri întunecoase şi necutreierate de nici o vietate, comorile româneşti ar fi fost înmormântate pentru vecie. Tot e mai bine că nu s'a întâmplat aşa. Truda atâtor generaţii n'a dispărut. Şi poate va veni ziua când din nou vom fi stăpânii odoarelor moştenite dela marii noştri bunici şi străbunici. Vremea care nu iartă nimic, va întrona mai târziu sau mai curând dreptatea, acolo unde domneşte strâmbătatea.

Adevărat este că Americanii asigurau României restituirea integrală a tezaurului, sau contravaloarea lui în aur. Dar preţul acestui angajament era ceva mai mult decât jumătatea valorilor noastre aflate la Moscova. În cazul când acordul ar fi fost definitivat, ne rămânea restul din tezaur, care tot era mai bun decât nimic ... Desigur, putem face această observaţiune privind lucrurile de acum un deceniu şi jumătate, cu ochii de astăzi.

Pe măsură ce propaganda bolşevică cucerea masele, raporturile dintre România şi Rusia se înăspreau. Pentru extremiştii ruşi, România, care constituia un puternic obstacol în calea realizării aspiraţiunilor lor,

---

[87] *Anexa XVIII*. Ap. Const. Conţescu, l. c., pag. 39.
[88] *Anexa XIX. Ibid.,* pag. 40
[89] *Anexa XX.* Ap. Const. Conţescu, l. c., pag. 41. Tot prin această telegramă Guérin era rugat să repatrieze jandarmii trimişi la Moscova pentru paza localului unde era depozitat tezaurul.

trebuia desfiinţată. Mii de agenţi bolşevici cutreierau Moldova dela un capăt la altul, semănând idei anarhice în rândurile populaţiei şi mai ales printre ostaşi, iar comitetele de soldaţi şi lucrători ruşi, puneau la cale provocătoare manifestaţii contra Statului nostru, amestecându-se deseori chiar în chestiunile interne ale României. Conducătorii revoluţionarilor ruşi de pe pământul românesc, Racowski şi d-l Bujor, fiind arestaţi, comitetele răzvrătiţilor i-au eliberat cu forţa din închisoare în ziua de 1 Mai a anului 1917, purtându-i în triumf pe străzile Iaşilor şi trimiţându-i apoi la Odessa, pentru ca de acolo să pregătească înmormântarea definitivă a ţării noastre[90]. Faţă de atitudinea provocătoare a armatelor ţariste în plină descompunere, vitejii soldaţi români credincioşi jurământului şi statornici în convingerile moştenite dela părinţi, rămâneau cu braţele încrucişate fiind adesea umiliţi pe pământul străbun. Această atitudine le era impusă de teama de a nu da naştere unui conflict armat între România şi Rusia.

Către sfârşitul anului 1917, extremiştii devenind stăpânitorii Rusiei, au intensificat propaganda pentru bolşevizarea Moldovei. Centrul tuturor agitaţiilor era lângă Iaşi la gara rusească dela Socola. Acolo s'a instalat pe la mijlocul lunii Decemvrie statul major sovietic compus din Roşal, fostul comandant bolşevic al Fortăreţei Cronstadt la începutul revoluţiei unde s'a remarcat prin ferocitatea sa, Reissohn, comisarul armatei a IV-a ruse, Rech, Hermann, toţi evrei. Acest comitet urmărea detronarea Regelui Ferdinand, instituirea regimului bolşevic în România şi asasinarea lui Scerbacew[91], comandantul armatei ruse depe frontul român.

În urma atentatului pus la cale de bolşevici împotriva lui Scerbacew în ziua de 21 Decemvrie, acesta s'a adresat Guvernului român, cerându-i în scris să sfărâme nucleul sovietic dela Socola, ocupând gara şi dezarmând trupele răzvrătite. Cererea insistentă a lui Scerbacew care ameninţa cu părăsirea comenzii oştirii, era puternic sprijinită de miniştrii Antantei, cari susţineau ca România să ia o atitudine hotărîtă pentru a zădărnici acţiunea bolşevicilor în Orient, de oarece ea compromitea cauza Aliaţilor. Problema era destul de delicată. Din aliat, România era îndemnată să devină inamicul Rusiei. Putea oare să ia altă atitudine? Dinspre Apus şi Răsărit, valuri, valuri se îndreptau spre Capitala Moldovei chinuită de griji şi nevoi trupe bolşevizate, iar Ruşii dela Socola se pregăteau de atac instalând tunurile pe dealul Aroneanu.

Un Consiliu de Miniştri la care au participat şi reprezentantii armatei, s'a întrunit la Iaşi în noaptea de 21 spre 22 Decemvrie 1917. Şedinţa a durat dela ora 1 până la 4 dimineaţa. Discuţiunile s'au dus într'o atmosferă extrem de apăsătoare. Unii dintre participanţi în frunte cu marele om politic Take Ionescu care a şi demisionat din Guvern, considerau atacarea Ruşilor ca un fapt catastrofal pentru ţara noastră. Alţii dimpotrivă, susţineau că suntem sortiţi pierzării în cazul când nu vom dezarma bandele bolşevice trecându-le dincolo de fruntariile ţării. Invingător a ieşit cel de al doilea curent, iar în zorii zilei Ion I. C. Brătianu s'a prezentat Regelui comunicându-i hotărîrea luată de a ataca şi dezarma pe Ruşi.

Regimentele 9 şi 10 vânători şi cu două batalioane din regimentul 1 grăniceri, sub comanda generalului Şt. Ştefănescu, au ocupat cu uşurinţă în dimineaţa zilei de 22 Decemvrie 1917 gara Socola, dezarmând pe Ruşi, cari au fost trimişi sub paza santinelelor române dincolo de Prut. Din acest moment, Rusia a devenit din aliată, duşmana noastră de moarte.

După exterminarea focarului bolşevic din coasta Iaşilor, Aliaţii au cerut României să ia toate măsurile necesare pentru a înlătura de pe frontul de luptă pe soldaţii ruşi contaminaţi de ideile anarhice. Deşi intervenţia urgentă era necesară în această direcţiune, România nu putea uita cu uşurinţă că toate comorile sale strânse cu grea trudă de generaţiile trecutului, se aflau în pivniţele Moscovei.

La 11 Ianuarie 1918 prin telegrama Nr. 28.772[92], d-l N. Titulescu, ministru de finanţe, comunică următoarele d-lui Victor Antonescu, ministrul nostru la Paris: "În momentul de a lua contra bolşevicilor de pe frontul ruso-român măsurile de poliţie reclamate de Aliaţii noştri, Guvernul român a condiţionat acţiunea sa de garanţia colectivă din partea lor, în ce priveşte tezaurul nostru şi valorile noastre din Moscova ..."

D-l Titulescu adăuga că în lipsa altor măsuri pentru punerea în siguranţă a tezaurului, ar fi de dorit ca

[90] Const. Kiriţescu, l. c., vol. III., pag. 27
[91] Const. Kiriţescu, l. c., vol. III., pag. 33 şi urm
[92] *Anexa XXI*. Ap. Const. Conţescu, l, c., pag. 42.

Aliaţii să arboreze drapelele lor deasupra localurilor din Moscova unde se aflau valorile româneşti. D-1 Antonescu urma să facă acest demers pe lângă Guvernul francez şi să-1 transmită la Londra şi Roma.

În aceiaşi zi (11 Ianuarie 1918), d-1 N. Titulescu trimite o altă telegramă sub Nr. 28.839[93], d-lui V. Antonescu: "După înţelegerea avută cu guvernatorul Băncii Naţionale, puteţi trata cu guvernele aliate şi în deosebi cu acel al Americii, cedarea aurului şi a obiectelor de valoare aflate la Moscova, cu obligaţiunea din partea lor de a ni le restitui după pacea generală. Cedarea va fi considerată ca făcută chiar din acest moment."

Răspunsul telegrafic al d-lui V. Antonescu s'a primit tocmai la 21 Ianuarie st. v. (3 Februarie st. n.) şi el avea următorul cuprins[94]: „Aliaţii consimt să ne garanteze 310 milioane în aur care se găsesc la Moscova. Celelalte valori care se găsesc acolo şi care sunt depozitele Băncii Naţionale, ale Casei de Depuneri şi Consemnaţiuni şi ale băncilor particulare, sunt efecte publice, rentă de stat, acţiuni ale diferitelor societăţi ale căror numere se cunosc şi care pot fi anulate şi după care se pot da duplicate celor interesaţi, în cazul puţin probabil, în care maximaliştii ar lua aceste valori."

Textul telegramei d-lui Victor Antonescu este clar. Aliaţii ne garantau 310 mii. lei aur din tezaurul dela Moscova. Puteam deci începe fără frică acţiunea militară cerută de ei, împotriva armatelor ruse. Documentul acesta este de o covârşitoare însemnătate pentru noi şi de dânsul ne vom ocupa pe larg într'un viitor capitol.

În timp ce se duceau tratativele cu Aliaţii, armatele bolşevice în prada descompunerii retrase pe malul stâng al Prutului, desăvâriau opera destructivă începută pe pământul Moldovei. Anarhizarea populaţiei, jafurile, focurile mistuitoare şi asasinatele, au fost motive puternice care au îndemnat Sfatul Ţării să ceară Guvernului dela Iaşi intervenţia grabnică pentru apărarea pământului şi populaţiei Republicii Democratice Moldoveneşti, proclamată la 15 Decemvrie 1917. Răspunsul nu putea fi amânat. Momentul era prielnic pentru eliberarea pământului strămoşesc de sub robia străinilor. Glasurile desnădăjduite ale fraţilor subjugaţi de peste Prut ne chemau stăruitor. Şi în ziua de 20 Ianuarie 1918, două divizii româneşti de infanterie şi alte două de cavalerie au trecut Prutul înaintând spre inima Basarabiei, pe potecile şi drumurile străbătute cu veacuri în urmă de vitejii voievozilor moldoveni, Alexandru cel Bun, Ştefan cel Mare, Petru Rareş şi Ion Vodă cel Cumplit.

Atitudinea hotărîtă a României a îndârjit şi mai mult pe duşmanul nostru statornic, doctorul Christu Racowski, – referend pentru relaţiunile româno-ruse în Consiliul Comisarilor Poporului – şi pe principalii săi locotenenţi: avocatul Gheorghiu-Bujor din Iaşi, avocatul Nicolau din Bucureşti, Dicescu, Ciornei, Kupferwaser, Buiumovici, ş.a.[95] au fost reţinuţi. În noaptea de 1(13) Ianuarie 1918, ministrul României dela Petrograd, Diamandi, a fost arestat şi încarcerat în Bastilia rusească, Fortăreaţa Petropavlowsk, de unde a fost eliberat după trei zile, în urma protestului energic al unanimităţii reprezentanţilor diplomatici din Capitala Rusiei. Arestarea lui Diamandi împotriva celor mai elementare principii ale dreptului internaţional, era răspunsul dat de către Soviete Guvernului nostru, care nu recunoştea pe aleşii armatelor revoluţionare, isgonindu-i de pe pământul românesc.

Puţin timp după eliberarea lui Diamandi, căpeteniile bolşevice recurg la un nou mijloc pentru a intimida armata noastră, care restabilea ordinea în provincia de peste Prut, învingând şi expediind dincolo de Nistru bandele roşii. În ziua de 26 Ianuarie 1918, o radiogramă a lui Trotzki vesteşte lumea că sunt rupte relaţiile diplomatice cu România. Pe drumul cel mai scurt urmau să fie trimişi spre ţară membrii Legaţiei noastre. Generalul Scerbacew, fostul comandant-şef al armatelor ruse depe frontul român, era declarat duşmanul poporului şi pus în afară de lege, pentru că luase o atitudine duşmănoasă faţă de revoluţie.

Aceiaşi radiogramă se ocupă şi de tezaurul nostru aflat la Moscova. Trotzki declara că el nu va putea fi obţinut de "oligarhia română". Consiliul Comisarilor Poporului îşi lua asupra sa răspunderea de a conserva

---

[93] *Anexa XXII.* Ap. Const. Conţescu, l. c., pag. 43. Ministerul de finanţe a adus la cunoştinţa guvernatorului Băncii Naţionale expedierea acestei telegrame d-lui V. Antonescu, prin adresa Nr. 28.840 din 11 Jan. 1918, pe care o public în anexa XXIII. *Ibid*., pag. 44.

[94] *Anexa XXIV*. Ap. C. I. Băicoianu, l. c., pag. 215. Această telegramă a fost adresată de d-l V. Antonescu, primului ministru român.

[95] Const. Kiriţescu, l. c., pag. 56.

şi a preda în mâinile poporului român, toate valorile noastre depozitate la Moscova. Aceiaşi dispoziţie se aplica şi celorlalte depozite româneşti aflate la băncile din Rusia.

Tezaurul român, încredinţat în paza şi păstrarea Rusiei, a fost confiscat de bolşevici. Procedarea lor nu are nici o justificare. Valorile sechestrate nefiind proprietatea Statului român, nu puteau fi tratate ca bunurile care aparţin inamicului. Prin confiscarea lor, bolşevicii călcau elementarele principii ale dreptului internaţional şi săvârşeau un act "... care întruneşte toate elementele delictului calificat de codul penal ca abuz de încredere[96]".

După ce revoluţia bolşevică a triumfat şi relaţiunile diplomatice dintre România şi Rusia au fost rupte, Alexandru Henegaru a propus Românilor aflaţi la Moscova să înfiinţeze o societate asemănătoare cu aceia a Cehilor, pentru a-şi apăra în acest chip mai uşor interesele lor faţă de autorităţile noului regim politic[97]. Neexistând în Moscova o colonie românească propriu zisă, propunerea a fost întâmpinată la început cu indiferenţă. După sosirea lui Racowski în Rusia, vieaţa Românilor de acolo devenind din ce în ce mai apăsătoare, s'au pus la Tipografia Băncii Naţionale instalată la Moscova bazele unei societăţi al cărei nume era Organizaţia Lucrătorilor şi Ţăranilor Români din Moscova. Statutele, copiate după acelea ale Societăţii Cehilor, au fost citite în două şedinţe de către Al. Henegaru. Societatea avea ca scop protecţia membrilor săi, cari trebuiau să fie toţi Români, indiferent de clasa socială din care făceau parte. Autorizând funcţionarea acestei Societăţi, Comisariatul Afacerilor Străine din Moscova i-a modificat statutele, impunându-i obligaţia ca membrii săi să fie recrutaţi numai dintre lucrătorii şi ţăranii români aflaţi în localitate. În urma acestei aprobări, comitetul de conducere al Societăţii a fost astfel constituit: Al. Henegaru preşedinte, Th. Ardeleanu casier, G. Golacea secretar, I. Ionescu, D. Drăniceanu şi alte două persoane ale căror nume nu le-am putut afla, membri.

Al. Henegaru, intermediarul prin care se cumpărase Tipografia Băncii, era român transilvănean din satul Lancrăm de lângă Sebeş[98]. El lucrase ca tipograf la Viena şi Bucureşti (Tipografia Minerva) şi se stabilise de peste 10 ani la Moscova, unde avea o fabrică rudimentară de clei pentru valuri. Din când în când servea şi ca tălmaci la Consulatul Român din Moscova, unde nu exista nici un funcţionar care să cunoască limba română.

Th. Ardeleanu era tot român din Transilvania. Luptând în armata austro-ungară, a fost luat prizonier de Ruşi şi trimis în lagărul din Turkestanul rusesc, de unde a fugit în a doua jumătate a anului 1916. Ajungând la Iaşi, Banca Naţională l-a angajat ca uşier şi 1-a trimis ca interpret în Rusia pe lângă delegaţia însărcinată cu tipărirea biletelor.

G. Golacea, ardelean de origină şi el, a fost prizonier în Rusia. Scos din lagăr prin intervenţia lui Th. Ardeleanu, delegaţii Băncii I-au angajat ca lucrător la Tipografie.

I. Tomescu, funcţionar al Băncii de Scont, venise la Moscova în luna August 1917 cu valorile instituţiei în serviciul căreia se afla.

În sfârşit, D. Drăniceanu, funcţionar la C. F. R., sosise de curând în Rusia pentru a supraveghea diferitele transporturi care urmau să se facă spre ţară.

Societatea înfiinţată sub numele de Organizaţia Lucrătorilor şi Ţăranilor Români, a durat sub această formă până la sosirea în Moscova a locotenentului Pescaru şi a sublocotenentului Guiu care au făcut parte din Corpul Voluntarilor Români dela Kiew comandat de colonelul Pietraru şi desfiinţat după invazia bolşevicilor lui Muraviev[99]. După sosirea acestora, Societatea s'a transformat în Organizaţia Partidului Revoluţionar Ţărănesc Român, care avea scopul să convertească la comunism printr'o propagandă activă, pe toţi Românii prizonieri sau liberi din Rusia, precum şi pe acei din alte părţi. Cu ocazia adoptării atitudinii noui, D. Drăniceanu a fost eliminat din conducerea Societăţii pentru că nu împărtăşia ideile comuniste şi în

[96] Const. Kiriţescu, l. c., pag. 53.
[97] M. G. Vidraşcu, *rap. cit.*, pag. 31 şi urm.
[98] Voicu Niţescu, l. c., pag. 31.
[99] Voicu Niţescu, 1. c., pag. 31.

locul lui s'au instalat Pescaru şi Guiu.

Societatea fiind recunoscută de comisarii bolşevici cari rupsese legăturile diplomatice cu Guvernul nostru, membrii ei se considerau ca singurii şi adevăraţii reprezentanţi în Rusia ai poporului român. În virtutea drepturilor cu care se credeau împuterniciţi, prima lor grijă a fost să intre în posesia tezaurului român. În acest scop au numit doi comisari: I. Tomescu comisar al tezaurului şi Th. Ardeleanu comisar al Tipografiei Băncii. Aceştia, întovărăşiţi de Al. Henegnu s'au prezentat la Th. Capitanovici, somându-l să le predea cheile dela compartimentul unde se aflau depozitate valorile Băncii Naţionale. Pe directorul Casei de Depuneri, C. Ionescu, negăsindu-l acasă, i-au lăsat o scrisoare prin care îl rugau ca a doua zi să le aducă neapărat cheile dela Sudnaia-Kassna.

Încercările reprezentanţilor Organizaţiei Partidului Revoluţionar Ţărănesc Român, au fost zadarnice. Delegaţii români nu mai deţineau cheile dela compartimentele unde erau depozitate valorile.

Aliaţii garantând României 310 mil. lei aur din tezaurul său aflat la Moscova, Guvernul francez a însărcinat în urma ruperii relaţiunilor diplomatice româno-ruse pe ambasadorul său din Petrograd, Noulens, cu protecţiunea temporară a intereselor noastre din Rusia. Cu acest prilej i s'a dat şi misiunea să se ocupe în mod special de conservarea integrală a tezaurului român.

Primind această delegaţie, Noulens a comunicat telegrafic la 1 Februarie 1918[100] consulului general francez dela Moscova, Eirick Labonne, că tezaurul român care se afla depus la Kremlin, a fost cedat Puterilor aliate pentru garantarea restituirii avansurilor pe care acestea le-au făcut României în timpul războiului. Eirick Labonne trebuia să se înţeleagă cu reprezentanţii Angliei şi Americii din Moscova, pentru a aduce această situaţie la cunoştinţa comisarilor poporului. Ambasadorii şi miniştrii Aliaţilor, urmau să ia contact pentru a face un demers asemănător pe lângă comisarii poporului din Petrograd. Prin aceiaşi telegramă, Noulens îi cerea lui Labonne informaţiuni urgente asupra stării rezervei de aur a Băncii Naţiona1e a României, pe care o presupunea "... întotdeauna intactă".

Eirick Labonne, primind telegrama lui Noulens în ziua de 2 Februarie 1918, a luat dela Guérin în primire arhiva Consulatului General Român din Moscova. În afară de aceasta şi în prezenţa lui Th. Capitanovici şi C. Ionescu, Guérin i-a remis: 1) protocoalele de depunere la Kremlin a tezaurului Băncii Naţionale;[101] 2) cheile dela compartimentele unde au fost aşezate valorile; 3) protocoalele de depunere a valorilor Casei de Depuneri şi 4) actul de cumpărare a Tipografiei din Moscova de către Banca Naţională pe numele d-lui Dobrovici.

După această operaţiune, Labonne a întrunit la Consulatul Francez pe reprezentanţii Americii şi Angliei din Moscova, pentru ca împreună cu ei să fixeze linia de conduită comună în privinţa comunicării pe care urmau s'o facă comisarilor poporului. La această întrunire a luat parte şi consulul României, P. Guérin.

Din cuprinsul telegramei lui Noulens rezultând că tezaurul nostru a fost cesionat Puterilor aliate pentru garantarea împrumuturilor acordate de ele României în timpul războiului, consulii întruniţi au fost de părere ca să exercite toate drepturile care decurg din această stare juridică: inventarierea şi verificarea valorilor, punerea sigiliilor şi asigurarea unei gărzi permanente. Dar aceste măsuri nu puteau fi luate fără ca ei să aibă instrucţiuni complimentare din partea lui Noulens. Prin telegrama Nr. 17 din 22(4) Februarie 1918 ele au fost cerute dela Petrograd de către Labonne. Totodată consulul Franţei din Moscova îi comunica lui Noulens că după informaţiunile date de Guérin, valorile româneşti dela Kremlin se aflau la acea dată intacte.

Întrebărilor lui Labonne, Noulens le-a răspuns prin telegrama Nr. 20 din 6 Februarie 1918[102]. După părerea sa, discuţiunile asupra caracterului juridic al cesionării tezaurului român Puterilor aliate, nu erau necesare. Trebuia numai să se facă un demers conservator pe lângă comisarii poporului, pentru a le aduce la cunoştinţa că tezaurul român este garanţia Aliaţilor, pentru sumele împrumutate României, fără ca ei să pretindă inventarierea valorilor şi punerea unor noui sigilii. În acest sens făcuse şi Noulens de acord cu

[100] *Anexa XXV*. Ap. Const. Conţescu, l, c., pag. 49.
[101] *Anexa XXVI. Ibid*., pag. 50
[102] *Anexa XXVII*. Ap. Const. Conţescu, 1. c., pag. 52.

reprezentanţii Angliei, Statelor-Unite şi Italiei, un demers pe lângă comisarii poporului din Petrograd.

Întemeindu-se pe acest răspuns, Labonne a făcut un demers conservator pe lângă comisarii poporului din Moscova, cărora le-a semnalat faptul că tezaurul român este şi rămâne garanţia câtorva guverne ale Antantei şi în special a celui francez, pentru împrumuturile acordate României în timpul războiului. Demersul consulului Franţei, căruia i s'a asociat şi consulul Angliei din Moscova, a fost făcut în ziua de 14 Februarie 1918 sub forma unei note verbale citită lui V. Fritsche[103], comisarul afacerilor străine din Moscova.

Peste 13 zile dela data acestui demers, la 27 Februarie 1918, comisarul poporului V. Fritsche s'a prezentat consulului francez Labonne, căruia i-a cerut în numele Guvernului sovietic cheile compartimentelor dela Sudnaia Kassna, unde erau depozitate valorile Casei de Depuneri şi o parte din biletele Băncii Naţionale tipărite la Moscova, pretextând că are nevoie de ele pentru a lua de acolo opt lăzi care aparţineau Sovietelor.

La obiecţiunea ridicată de Labonne că în virtutea mandatului pe care îl are nu le poate preda decât reprezentanţilor oficiali ai Guvernului român sau delegaţilor Băncii Naţionale, Fritsche i-a răspuns că întemeindu-se pe hotărîrea Consiliului Comisarilor Poporului prin care a confiscat tezaurul român şi ţinând seama de războiul existent între România şi Rusia, are dreptul la nevoie să intre chiar cu forţa în posesiunea cheilor şi a bunurilor ţării noastre.

Faţă de această ameninţare, Labonne de acord cu consulul englez şi american, a hotărît să predea lui Fritsche cheile în ziua de 1 Martie 1918[104], redactând un proces-verbal prin care arăta că cedează fiind forţat. Formula aceasta nu i-a convenit lui Fritsche, care şi-a redus pretenţiunile cerând ca cheile să-i fie remise temporar pentru a ridica în prezenţa consulului francez cele opt lăzi. Noua propunere a fost acceptată de Labonne, cu condiţiunea ca Fritsche să dea o garanţie scrisă că nu se va atinge de valorile României.

Consimţinând, Fritsche a adresat la 1(14) Martie 1918 sub Nr. 7.595 următoarea scrisoare consulului general al Franţei[105]: „Prin prezenta am onoarea a vă ruga să binevoiţi a-mi preda cheile dela subsolul unde se află depuse valorile Guvernului român, spre a ridica lăzile depuse acolo la timp de către Comisariatul Afacerilor Străine din Moscova şi cu această ocazie cred de datoria mea a vă asigura Domnule Consul, că valorile Guvernului român depuse în subsol conform protocolului ce se află la D-voastră, rămân intacte".

Pentru noi această adresă are o deosebită importanţă, căci Guvernul sovietic prin comisarul poporului V. Fritsche, a recunoscut încă odată în mod oficial dreptul de proprietate al României asupra tezaurului depozitat la Moscova, căruia i-a asigurat integritatea.

A doua zi (2 Martie 1918), cheile au fost predate reprezentantului Guvernului sovietic, V. Fritsche, care a ridicat din compartimentele dela Sudnaia Kassna opt lăzi. Lăzile nu aparţineau însă Sovietelor ci Băncii Naţionale a României şi conţineau 960.000 bilete a 2 lei definitiv imprimate, în valoare de 1.920.000 lei[106].

Operaţiunea aceasta a avut loc în prezenţa lui Lewitzky, directorul Sudnaiei Kassna, comisarul afacerilor străine din Moscova V. Fritsche şi Marc Haulegatte, secretarul Consulatului Franţei, cari au redactat şi semnat cu această ocaziune un proces-verbal[107].

---

[103] Comisarul afacerilor străine V. Fritsche, evreu de origină, era profesor la Universitatea din Moscova.

[104] *Anexa XXVIII* procesul-verbal de constatare încheiat la 1 Martie 1918 de Eirick Labonne. Ap. C. Conţescu, 1. c., pag. 53.

[105] *Anexa XXIX*. Ap. C. I. Băicoianu, 1. c., pag. 217.

[106] Lăzile ridicate conţineau următoarele bilete:
literele A-Z, alfabetele 1.112/1.150, 39 alfabetele a 24.000 bilete = 936.000 bilete
litera W, alfabetele 1.135/1.158, 1 alfabetele a 24.000 bilete = 24.000 bilete
Total . . . . 960.000 bilete a 2 lei, sau 1.920.000 lei.
D-1 C. I. Băicoianu susţine (1. c., pag. 217, notă) că Fritsche ridicând cele opt lăzi, urmărea biletele Băncii de 100 lei, nu pe acelea de 2 lei.

[107] O altă intervenţiune care s'a făcut pentru asigurarea integrităţii tezaurului român şi care merită să fie pomenită, este aceia a lui Alexandru Marghiloman. Aflându-se în Bucureşti şi profitând de tratativele care se duceau la Brest-Litowsk între Ruşi şi Germani, Alex. Marghiloman a adresat la 21 Februarie 1918 următoarea scrisoare lui Hortsmann, şeful Secţiei Politice Germane a teritoriului ocupat: "Nous avons mardi dernier cause de l'encaisse metallique de la Banque Nationale qui se trouve a Moscou. Elle est de 350 millions environ. Nous cherchions une solution; j'en vois surgir une. Ne pensez-vous pas, vu la tournure inattendue des choses russes, que, si votre gouvernement traite a nouveau avec les maximalistes, il peut se faire conceder une sfirete a ce sujet?

Comme Etat occupant, vous avez la charge de la situation economique du pays occupe, qui est la majeure partie de la

Cele opt lăzi cu biletele româneşti ridicate dela Sudnaia Kassna, au fost transportate la Odessa şi de acolo la Sevastopol, unde au fost găsite de Germani către sfârşitul lunii Iulie 1918 în posesiunea lui I. Rubinstein, Gh. Mihai şi a d-lui Bujor[108].

După ridicarea lăzilor, uşile compartimentului au fost din nou Încuiate şi cheile restituite lui Labonne prin secretarul Consulatului Mare Haulegatte. P. Guérin, Th. Capitanovici şi C. Ionescu, au fost în permanenţă ţinuţi în curent cu mersul tratativelor.

Comisarul poporului Fritsche, nu s'a mulţumit numai cu ridicarea celor opt lăzi care conţineau biletele de 2lei ale Băncii Naţionale. La 6 Martie 1918, consulul francez şi delegaţii României dela Moscova, au fost înştiinţaţi de directorul Casei de Imprumuturi, Lewitzky, că având nevoie de compartimentele unde erau depozitate valorile Casei noastre de Depuneri, intenţionează să le mute în altă parte. Adevăratul scop al acestei mutări fiind bănuit, consulul Labonne şi delegaţii români au stăruit mult până când Lewitzky a renunţat la planul său[109].

Datorită intervenţiei abile a colonelului canadian Boyle, la 9 Martie 1918 s'a încheiat o convenţie de pace între noi şi doctorul Rakowski, delegatul omnipotent al Sovietelor pentru afacerile cu România. Conform acestei convenţiuni, toate chestiunile pendinte dintre România şi Rusia urmau să fie soluţionate de nişte comisiuni interaliate. Rezultatul imediat al acestei convenţiuni a fost îndulcirea raporturilor dintre noi şi Soviete, angajându-se chiar discuţiuni pentru repatrierea tezaurului dela Moscova. *Comisarii poporului au declarat în mod oficial de nenumărate ori că recunosc dreptul României asupra tezaurului*. Tratativele angajate n'au dus la nici un rezultat pozitiv, deoarece comisarii poporului condiţionau predarea tezaurului de înfiinţarea comisiunilor interaliate prevăzute în convenţia dela 9 Martie 1918, care aveau să rezolve toate diferendele dintre noi şi Rusia. Aceste comisiuni n'au luat niciodată fiinţă din cauza situaţiei noui politice ce i s'a creiat României prin încheierea păcii separate dela Bucureşti. Puţin mai târziu, raporturile noastre cu Rusia înrăutăţindu-se iarăşi, problema tezaurului nu s'a mai putut discuta.

Racowski devenind din nou neîmpăcatul nostru duşman de moarte, a propus inventarierea întregului tezaur român, confiscarea aurului, argintului, biletelor de bancă şi impunerea hijuteriilor la o taxă advalorem de 60% conform unui decret al Sovietelor. Pentru a zădărnici realizarea planului lui Racowski, Guvernul român a stăruit în luna Iunie 1918 pe lângă Diviziunea Politică Germană din Bucureşti, rugând-o să intervină la Ambasada Germană din Moscova să ia sub a sa protecţiunea întregul tezaur român.

Cheile dela compartimentele unde se aflau depozitate valorile româneşti, au rămas în păstrarea consulului francez până în luna August 1918, când a fost arestat şi expulzat din Rusia împreună cu tot nersonalul Consulatului[110]. Cu acest prilej el le-a predat în urma stăruinţelor verbale şi scrise ale delegaţilor români aflaţi acolo, consulului Danemarcei însărcinat cu protecţiunea intereselor franceze şi române din Rusia, iar acesta le-a încredinţat mai târziu vice-consulului. Fiind silit şi vice-consulul danez să se întoarcă în ţară,

---

Roumanie. La disparition de cette encaisse affectera tres gravement le cours du billet roumain; ce sera donc une diminution serieuse de l'avoir public. Sans compter que la chute de billel de la Banque Nationale entrainera la chute de l'autre billet. A ce titre nous avons le droit d'cxiger des garanties, en dehors meme de l'eventualite d'une paix separee avec la Roumanie ..."

Punctul de vedere al lui Alex. Marghiloman, deşi nu avea un caracter oficial, era pe deplin justificat. Ocupanţii nu aveau numai drepturi asupra poporului aflat sub a lor vremelnică stăpânire, ci şi datorii faţă de el. Primind scrisoarea lui Marghiloman, Hortsmann s'a grăbit s'o transmită la Berlin, cu rugămintea ca propunerea să nu fie nesocotită.

Cercetările pe care le-am făcut, nu m'au lămurit asupra soartei pe care a avut-o intervenţiunea lui Marghiloman. Cred că Germanii nici n'au pus în discuţiune această problemă cu ocazia tratativelor dela Brest-Litowsk. Aveau ei destule pretenţiuni asupra Rusiei pentru ca să mai adauge încă una care nu-i privia direct, dar care cu siguranţă că ar fi fost dăunătoare intereselor lor. (Vezi Alexandru Marghiloman, Note politice, vol. III, pag. 361-2 şi vol. V, pag. 225-6).

108 Const. Conţescu, l. c., pag. 12.

109 D-l Const. Conţescu arată în citatul raport (pag. 10-11), că la 16 Februarie 1918 ministrul de finanţe rus dispunând verificarea şi inventarierea lăzilor care cuprindeau stocul metalic al Băncii Naţionale, conţinutul lor a fost găsit în perfectă stare conform declaraţiunii făcută cu ocazia depunerii. Cred că d-sa greşeşte afirmând acest lucru, deoarece din documentele cercetate rezultă că această operaţiune a avut loc la începutul anului 1917 sub Guvernul ţarist.

110 Consulul francez Eirick Labonne a întocmit la 6 Martie 1918 un raport asupra protecţiunii intereselor româneşti după ruperea relaţiunilor diplomatice dintre România şi Rusia. De cuprinsul acestui raport pe care îl public după d-l Const. Conţescu (1. c., pag. 46) în anexa XXX, Consiliul Général al Băncii Naţionale a luat cunoştinţă în şedinţa din 26 Iulie 1918.

intenţiona să lase cheile d-lui Vidraşcu sau consulului norvegian, tolerat în Rusia de comisarul afacerilor străine Cicerin cu care era bun prietin. D-1 M. G. Vidraşcu a obiectat însă că lăsarea cheilor la Moscova în acele vremuri era extrem de primejdioasă şi a rugat stăruitor în scris pe vice-consulul Danemarcei să le ia la Copenhaga, de unde să le expedieze Ministerului de Externe la Paris. Dorinţa d-lui Vidraşcu a fost îndeplinită. Cheile au fost luate la Copenhaga de vice-consulul danez, care plecând, l-a însărcinat pe consulul norvegian cu protecţiunea intereselor Franţei, Danemarcei şi României din Rusia.

Profitând de relaţiunile amicale care existau între Cicerin şi consulul norvegian, Banca Naţională a trimis în Rusia spre sfârşitul lunii August 1918 pe d-1 Dobrovici, pentru ca împreună cu d-l Vidraşcu să obţină prin intermediul reprezentantului Norvegiei autorizaţia de a repatria arhiva, bancnotele tipărite şi hârtia necesară imprimării biletelor, care se găseau sechestrate la Tipografia sa din Moscova. Intervenţia a fost făcută pe lângă comisarul afacerilor străine, care a răspuns consulului Norvegiei prin adresa Nr. 335 din 9 Septemvrie 1918, că în această chestiune care priveşte direct România, nu poate lua nici o hotărîre fără avizul prealabil al "tovarăşului Racowski", preşedintele lui Sovnacormi. Avizul lui Racowski în această privinţă n'a fost niciodată dat[111].

Peste puţin timp au plecat din Moscova cei din urmă reprezentanţi ai României. După aceia soarta tezaurului a fost învăluită de un mister de nepătruns. Sigur este faptul că în luna Iulie valorile erau intacte. Declaraţiunile făcute la Paris de fostul director al Casei de Depuneri ruse, Zaremba, destituit de bolşevici şi telegrama lui Guérin Nr. 4.438 din 8 Iulie 1918, sunt certe dovezi în această privinţă.

Revoluţia bolşevică învinsese, clădind noul edificiu politic pe cadavrele miilor de nevinovaţi şi pe ruinile atâtor mijloace de producţiune prefăcute într'o clipă în colb şi cenuşă. După ce dictatura roşie a fost întronată şi liniştea restabilită, spectrul foametei a început să rânjească la orizont. Agricultura şi industria complet desorganizate, nu mai produceau îndeajuns pentru satisfacerea elemcntarelor trebuinţe ale milioanelor de oameni.

Privirile conducătorilor s'au îndreptat spre ţările străine. De acolo numai puteau fi aduse maşinile şi uneltele necesare pentru înviorarea producţiei şi tot de acolo urmau să fie importate cele trebuitoare traiului populaţiei până când producţia naţională avea să îndestuleze cerinţele. Dar toate acestea trebuiau plătite cu aur şi aur Sovietele nu aveau. Războiul, revoluţia şi daunele de război impuse de Germania prin tratatul de la Brest-Litowsk, măcinase toate rezervele puternicei Impărăţii de odinioară. Problema trebuia totuşi rezolvată. Altfel, revoluţia era periclitată. Şi Sovietele n'au ezitat nici o clipă să pună în slujba intereselor lor tezaurul nostru. Aurul românesc depozitat la Moscova a luat drumul străinătăţii pentru plata cumpărăturilor făcute de Guvernul sovietic, căruia în acea vreme nici o ţară nu-i acorda credite[112]. Şi astfel, din economia îndelungată a muncii noastre neobosite, altora le-a fost dat să trăiască în vremuri grele. În această privinţă, n'avem nici o îndoială. Oare nu au fost identificate în anii 1922-1924 pe toate pieţile principale din lume monete rare uşor de recunoscut dintre acelea care făceau parte din tezaurul nostru pus în siguranţa la Moscova?

Au rămas însă la Moscova unde se află şi astăzi intacte, arhivele, documentele, tablourile, cărţile rare şi toate celelalte obiecte ale noastre moştenite dela străbuni, mărturii vii ale vieţuirii poporului românesc pe aceste meleaguri din îndepărtate vremuri, care n'au putut fi prefăcute imediat în aur sunător de bolşevici. Pentru noi ele sunt mai preţioase decât toate bogăţiile lumii şi faptul că vijelioasa furtună nu le-a şters urmele, ne bucură îndeajuns.

Va veni poate ziua când din nou vor îmbogăţi colecţiunile scumpe ale ţării noastre.

---

[111] *Acte şi documente etc*., pag. 43.

[112] La începutul anului 1921, tezaurul aur era încă neclintit. Iată relaţiunile pe care le da adunării generale asupra stocului metalic aflat în Rusia, Consiliul Băncii Naţionale prin raportul din 20 Februarie 1921 (pag. 6): "În ceeace priveşte aurul depozitat, avem informaţiuni primite pe diferite căi, cari ne autorizâ să credem că aurul nostru depus la Kremlin în sumă de lei 315 milioane este intact."

Capitolul VI

Tipografia Băncii Naţionale dela Moscova în timpul revoluţiei

Am arătat într'un alt capitol[113], că după potolirea revoluţiei din Februarie 1917, tipărirea biletelor Băncii Naţionale începută la Petrograd, a încetat către sfârşitul lunii Iunie acelaşi an, continuând apoi la Moscova unde d-1 inginer G. Dobrovici a cumpărat o tipografie dela d-na I. E. Peciughina.

Când a isbucnit revoluţia din Octomvrie 1917, imprimarea bancnotelor a fost suspendată şi ea a reînceput odată cu restabilirea ordinei[114]. Lucrătorilor români aduşi din ţară şi acelora ruşi angajaţi la Moscova, li s'au plătit salariile întregi şi pentru zilele nelucrate. O parte dintre biletele tipărite au fost transportate în ţară cu trenul eanadianului Boyle şi sub directa supraveghere a d-lui C. Vasilescu venit dela Iaşi în acest scop.

După efectuarea acestui transport care a fost ultimul şi în urma înăspririi relaţiunilor dintre România şi Rusia, imprimarea biletelor fiind necontenit stânjenită de bolşevici, Tipografia a fost silită să-şi închidă pentru totdeauna porţile în primele zile ale lunii Ianuarie 1918.

Puţin timp după încetarea lucrului, la 16 Ianuarie 1918, comisarul poporului Fritsche conformându-se instrucţiunilor primite dela Guvernul din Petrograd şi însoţit de comandantul militar al oraşului, un delegat al Sovietului Lucrătorilor şi Soldaţilor şi o gardă de cazaci, s'a prezentat la Tipografia Băncii pe care a sechestrat-o. Camera de scânduri unde se aflau împachetate pentru a fi trimise în ţară bilete complet tipărite, sala maşinilor, magazia cu hârtie albă şi celelalte materiale necesare imprimeriei, au fost sigilate, lăsându-se totodată şi câţiva soldaţi pentru pază.

La 19 Ianuarie 1918, Fritsche a venit din nou la Tipografie de unde a ridicat şi transportat cu camioanele la Sudnaia-Kassna în timp de două zile sub supravegherea delegaţilor Băncii Naţionale, aproape toate biletele imprimate, o parte din hârtie în curs de executare şi numai o ladă cu clişeie, deoarece celelalte au fost din vreme ascunse. Odată cu depunerea acestoni'la Sudnaia-Kassna, s'a încheiat un proces-verbal, iar uşile compartimentelor au fost încuiate şi sigilate, una dintre chei fiind predată d-lui C. Ionescu, directorul Casei de Depurteri.

Într'o cameră întunecoasă a Tipografiei, a rămas sub paza unei gărzi de soldaţi ruşi restul hârtiei în curs de executare, a hârtiei albe şi a celorlalte materiale, împreună cu 4 lăzi care conţineau bilete de 1 leu complet ţipărite. Acestea urmau ă fie ridicate mai târziu.

Peste 5 zile a venit însă la Tipografie un delegat al lui Fritsche, care a înştiinţat pe reprezentanţii Băncii Naţionale că Sovietele intenţionând să le dea autorizaţia pentru a continua imprimare biletelor, le va înapoia toate valorile transportate la Sudnaia-Kassna şi nu vor mai ridica pe celelalte. Într'adevăr, la 1 Februarie 1918, Fritsche a restituit reprezentanţilor Băncii Naţionale numai hârtia în curs de preparare şi clişeiele, reţinând 38 lăzi care conţineau bilete complet imprimate, numerotate şi grifate. Opt dintre aceste lăzi în care erau împachetate bilete de 2 lei au fost ridicate de Fritsche dela Sudnaia-Kassna la 2 Martie 1918 şi trimise la Sevastopol pentru a servi propagandiştilor români aflaţi în slujba bolşevicilor.

Odată cu restituirea clişeielor şi a hârtiei, Fritsche a instalat la Tipografie pe un comisar special trimis dela Banca Imperiului din Petrograd, tipograf de meserie şi sub a cărui directă supraveghere urma să înceapă activitatea. Acesta n'a stat la Moscova mai mult de 10 zile. Plecând la Petrograd pentru a-şi aduce familia, nu s'a mai înapoiat, iar în locul său a fost delegat de Fritsche în urma stăruinţelor lui Racowski, alesul Organizaţiei Partidului Revoluţionar Ţărănesc Român, Th. Ardeleanu.

În ultimele două zile ale şederii la Moscova a comisarului trimis dela Petrograd, Fritsche întovărăşit de doi cetăţeni români, evrei de naţionalitate şi amândoi în slujba lui Racowski, Sticlaru şi Edelstein Deleanu fost plutonier în armata noastră de unde a dezertat, a venit la Tipografie şi a întocmit un inventar sumar, înştiintând totodată în mod oficial pe delegaţii Băncii Naţionale să facă grabnice pregătiri pentru a începe

---

113 Vezi cap. III.

114 M. G. Vidraşcu, rap. cit., pag. 19 şi urm.

imprimarea biletelor. Bănuind că bileţele pe care Fritsche doria să le vadă tipărite atât de repede nu vor ajunge la Iaşi ci vor servi lui Racowski pentru intensificarea propagandei bolşevice în Moldova, delegaţii Băncii au întârziat punerea la punct a maşinelor, distrugând aproape toate clişeiele. Desigur că atitudinea duşmănoasă a Românilor, a indispus şi mai mult Sovietele. Pentru noi însă, desfigurarea clişeielor fost bine venită. Altfel, cine ştie, câte miliarde de lei ar fi fost aruncate pe piaţă!

Cele patru lăzi aflate la Tipografie care conţineau bileţe de 1 leu complet imprimate, împreună cu biletele de 2 şi 100 lei în curs de fabricare, clişeiele desfigurate, restul de hârtie, toate împachetate în 185 lăzi, deasemeni şi trei mari cufere, ale lui Capitanovici, au fost transportate şi depusse în ziua de 13 Martie 1918 cu autorizaţia lui Fritsch alături de celelalte valori româneşti la Sudnaia Kassna. Cu acest prilej s'a redactat şi semnat un proces-verbal, iar cheile au fost restituite consulului Franţei dela Moscova, care le deţinea de mai mult timp.

După această dată (13 Martie 1918), Tippgrafia a intrat în stăpânirea Organizaţiei Partidului Revoluţionar Ţărănesc Român, care imprima acolo gazeta de propagandă comunistă Foaia Poporului, lucrările lui Bela-Kuhn, rezumate după Capitalul lui Karl Marx şi în general orice broşură revoluţionară, toate traduse în româneşte şi care erau apoi răspândite în lagărele unde se aflau deţinuţi prizonierii transilvăneni şi în toate părţile unde vieţuiau Români.

Lucrătorii români ai Tipografiei care n'au putut fi repatriaţi la timp, îndurau o cumplită mizerie, căci delegaţii Băncii nu le mai puteau plăti salariile, disponibilul lor fiind blocat de Soviete la sucursala lui Credit Lyonnais din Moscova[115]. După mari stăruinţe şi, în urma intervenţiei interesate a d-lui Henegaru care mai avea de încasat un rest din comisionul ce i se cuvenea pentru rolul de mijlocitor avut la cumpărarea Tipografiei, delegaţii Băncii au obţinut autorizaţia dela Fritsche să ridice disponibilul dela Credit Lyonnais din Moscova, cu care au fost plătiţi lucrătorii.

Th. Capitanovici, Em. Pantazi, C. Ionescu şi inginerul G. Dobrovici, au părăsit Moscova în luna Mai 1918. Singurul reprezentant autorizat al Băncii Naţionale rămas acolo, fireşte nerecunoscut de Soviete, era d-1 M. G. Vidraşcu, căruia d-1 Dobrovici i-a transmis sub semnătură privată chiar pe actul de cumpărare, proprietatea Tipografiei.

Conform deciziunii Sovietului Deputaţilor, Lucrătorilor şi Ţăranilor din 15 Aprilie 1918, au fost rechiziţionate şi ridicate dela Tipografia Băncii în lunile Mai şi Iunie acelaşi an, două din cele mai mari şi mai perfecţionate maşini.

D-1 M. G. Vidraşcu a protestat împotriva acestei neîndreptăţite măsuri, adresând în limba rusă la 22 Iulie 1918 comisarului afacerilor străine prin intermediul fostului consul român dela Moscova, Guérin, următoarea cerere:

"Subsemnatul M. G. Vidraşcu, român, împuternicit de d-1 inginer G. Dobrovici, proprietarul Tipografiei din Slovucensky Pereuloc Nr. 19 cumpărată dela d-na 1. E. Peciughina în luna Iulie 1917, cu onoare vă aduc la cunoştinţa Dvs. cele ce urmează.

Tipografia se compune din 10 maşini pentru imprimat din care s'au rechiziţionat conform deciziunii din 15 Aprilie a Sovietului Deputaţilor Lucrătorilor şi Ţăranilor din Moscova, două şi cele mai mari, mai noui şi mai perfecţionate maşini, prima Nr. 10.432 sistem Augsburg din 1913, rechiziţionată pentru Tipografia Guvernului din oraşul Penza şi a doua Nr. 10.245 rechiziţionată pentru Tipografia Levensohn.

Prima maşină ne-a costat în Iulie 1917 suma de 40.000 ruble şi a fost evaluată de comisia de rechiziţie numai cu 10.000 ruble iar a doua a costat 35.000 ruble şi a fost evaluată numai cu 9.375 ruble.

Din maşinile rămase două sunt ocupate cu tipărirea gazetei româneşti a Partidului Revoluţionar Român

---

[115] La fel au procedat Sovietele cu toate celelalte sume ale particularilor, instituţiunilor publice şi private româneşti, care erau depuse la băncile din Rusia. Ar fi interesant de cunoscut totalul sumelor confiscate în acest mod. Cifra exactă însă mi se pare astăzi după ce au trecut 16 ani de atunci, aproape imposibil de stabilit. Din Cercetările întreprinse în această direcţiune, am putut afla că Banca Naţională afară de disponibilul propriu ridicat, mai avea la sediile Creditului Lyonnais următoarele sume cedate de Guvernul român: 1.463.413,53 ruble la Petrograd, 723.501,23 ruble la Odessa şi 311.611,70 ruble la Moscova, în total 2.498.526,46 ruble.

intitulată Foaia Poporului, iar celelalte abia produc pentru întreţinerea lor, a plăţii curentului electric şi întreţinerea lucrătorilor români rămaşi la Moscova. Aducându-vă la cunoştinţă cele de mai sus, cu onoare vă rog Onorate Domnule Comisar, a interveni pe lângă Sovietul Deputaţilor,. Lucrătorilor şi Ţăranilor din Moscova, de a nu mai rechiziţiona maşinile rămase şi care servesc parte la tipărirea gazetei româneşti de propagandă şi parte la întreţinerea lucrătorilor români rămaşi la Moscova şi de a majora evaluarea celor două maşini rechizitionate, deoarece diferenţa între preţul cu care le-am cumpărat şi cel stabilit de comisia de rechiziţie, este cu totul disproporţionată şi ne expune la pierderi prea mari pentru mijloacele noastre.

În speranţă că veţi binevoi a găsi întemeiate cele de mai sus şi a unui răspuns favorabil, vă rog etc."

Primind întâmpinarea d-lui Vidraşcu, Guérin a înaintat-o comisarului afacerilor străine cu următoarea adnotaţie:

"Înaintându-vă adresa d-lui M. G. Vidraşcu, am onoare a vă ruga să examinaţi această afacere şi în cazul că ar fi nedreptate din partea Sovietului, de a nu refuza cererea d-lui Vidraşcu în limitele justiţiei şi ale legii".

Cert este că cererea d-lui Vidraşcu a fost nesocotită de Fritsche, căci Sovietele au mai rechiziţionat spre sfârşitul lunii Iulie 1918 o maşină mică Boston, evaluând-o la 1.000 ruble.

Este drept că la 3 August 1918 d-1 Vidraşcu a fost citat să se prezinte la Comisariatul Afacerilor Străine, Secţia Româno-Rusă de sub conducerea lui Racowski instalată în palatul Hotelului Metropol, pentru a-şi susţine cererea. D-1 Vidraşcu prezentându-se însoţit de d-1 avocat Ştefănescu-Brăila, i s'a luat un drastic interogator de către secretarul Secţiei, evreul Dik, fost ziarist în Bucureşti înaintea războiului. Interogatorul luat nu privia însă cererea adresată de d-1 Vidraşcu comisarului afacerilor străine, ci era în legătură directă cu activitatea desfăşurată de d-sa la Consulatul Român din Moscova, unde prin ajutorul numerelor scrise cu cerneală roşie pe paşapoartele acelora ce veneau spre Iaşi, dădea posibilitatea autorităţilor române să identifice la graniţă pe agenţii propagandişti ai bolşevicilor.

Îndurând multe lipsuri şi nenumărate umilinţe, d-1 Vidraşcu a fost nevoit să mai rămână la Moscova încă un an, de unde s'a înapoiat în ţară la 7 Aprilie 1919.

După plecarea ultimului nostru delegat oficial de pe pământul rusesc, noaptea a cernut umbre din ce în ce mai dese în jurul Tipografiei Băncii Naţionale şi a tezaurului român dela Moscova, care în ziua luării drumului spre ţară a d-lui Vidraşcu (22 Februarie 1919), era încă intact. Neindoielnic este faptul, că în afară de biletele tipărite aflate la Sudnaia Kassna şi care cu siguranţă că au fost folosite de bolşevici, altele nu s'au mai putut imprima. Prin desfigurarea clişeielor, i s'a smuls din mâinile Rusiei revoluţionare o armă periculoasă, pe care fără să şovăiască ar fi îndreptat-o împotriva noastră.

Capitolul VII

A fost repatriat tezaurul român dela Moscova?

Câteva informaţiuni interesante asupra tezaurului român dela Moscova, cuprinse într'o carte de curând publicată de căpitanul Georg Hill dela British Secret Service, sunt vrednice de amintit.

Care sunt veştile noui pe care ni le dă d-1 George Hill în această lucrare scrisă în englezeşte, tradusă în limba franceză şi apărută până acum în mai multe ediţii[116]?

La începutul lunii Decemvrie 1917, colonelul canadian Boyle, întovărăşit de căpitanul englez George Hill, aflându-se în drum spre Moldova, au poposit pentru scurt timp la Petrograd. Diamandi, ministrul României din Capitala Rusiei, i-a rugat să-l viziteze înainte de a părăsi oraşul. Boyle şi Hill au primit invitaţia. În culmea disperării, Diamandi le-a făcut următoarele declaraţii: “V'o spun, colonele, situaţia este fără scăpare. România n'are bani. Ştiţi că dela luarea Bucureştilor am expediat rezervele noastre de aur, bijuteriile coroanei, arhivele Afacerilor străine şi stocurile de bilete de bancă la Kremlin pentru a fi puse acolo în

[116] Capitaine George Hill, *Ma vie d'espion* v. K. s, traduction de Lucien Thomas, interprete, capitaine de reserve, pag. 112 el suiv., Payot, Paris 1933.

siguranţă. Totul se găseşte încă la Moscova, şi acum când bolşevicii au luat şi au naţionalizat toate bunurile şi sunt pe punctul de a ne sili la război, vom pierde ultimele noastre resurse. N'avem nici chiar presă pentru bilete la Iaşi. Dumnezeule, este înspăimântător! Dacă o parte numai din acest tezaur ar putea fi adus la Iaşi, ce uşurare pentru sărmana mea ţară!... Domnilor, dacă veţi reuşi, veţi fi salvatorii noştri. Dacă Dvs. îmi veţi spune că aceasta se poate, ştiu că se va face"

Răspunsul a fost afirmativ. Boyle şi Hill şi-au luat faţă de Diamandi angajamentul să facă tot ce le va sta în puteri, pentru a transporta tezaurul la Iaşi. Ministrul României, depozitarul nominal al tezaurului, s'a grăbit să dea instrucţiunile necesare delegaţilor români dela Moscova, invitându-i să elibereze d-lor Boyle şi Hill toate obiectele şi valorile, în cazul când ei vor reuşi să obţină consimţimântul autorităţilor sovietice pentru a le transporta la Iaşi.

Ajungând la Moscova spre care au plecat chiar în aceiaşi seară, delegaţii români de acolo au întâmpinat cu rea voinţă dispoziţiunile lui Diamandi. Boyle şi Hill au stăruit însă să li se încredinţeze tezaurul, sfătuindu-i să ceară instrucţiuni suplimentare prin telefon dela ministrul nostru din Petrograd, pentru a nu regreta mai târziu.

După ce au luat informaţiuni dela funcţionarii români asupra valorii tezaurului şi a locului unde se afla depozitat, Boyle şi Hill s'au grăbit să obţină încuviinţarea transportului din partea comandantului de armată bolşevic, Muralov, care avea mari obligaţiuni faţă de dânşii pentru că au dezlegat "nodul moscovit", îndepărtând spectrul foametei din oraş şi au reorganizat întregul sistem feroviar rus.

În urma unor îndelungate discuţiuni şi după mari stăruinţe, Muralov le-a promis că va interveni pentru a obţine autorizaţia cerută, care le-a şi fost eliberată în scris chiar a doua zi. Boyle şi Hill puteau transporta la Iaşi bijuteriile familiei regale în valoare de 100 mil. lei aur, biletele de bancă, arhivele străine aparţinând României câteva rezerve ale Crucii Roşii, "...cu excepţia unor anumite obiecte preţioase depozitate în pivniţele Kremlinului".

Pregătirile în vederea drumului s'au făcut în grabă. Bijuteriile, scoase din lăzile de oţel şi împachetate în coşuri de răchită, au fost transportate la gară cu oarecare dificultăţi, împreună cu bancnotele şi încărcate în vagonul lui Boyle şi Hill. Transportul era însoţit de doi funcţionari români, numiţi de d-1 Hill A... şi O... şi cari erau profund nemulţumiţi de modul cum se expedia tezaurul. În acelaşi tren au luat loc 18 soldaţi români care trebuiau repatriaţi. Însfârşit, trenul a părăsit Moscova.

Apoi d-1 Hill povesteşte în 20 de pagini[117] cu un lux de amănunte uimitor toate greutăţile întâmpinate şi învinse în lungul drum dela Moscova la Iaşi, încheind astfel partea lucrării privitoare la repatrierea tezaurului român:

"Călătoria noastră de nouă lungi zile era terminată. Tezaurul era în siguranţă; am sosit la Iaşi în ajunul Crăciunului. A... şi O... telegrafiase dela frontieră că tezaurul şi propriile lor persoane erau sub protecţiunea noastră. La sosirea noastră în gară două sute cincizeci de jandarmi ai căilor ferate s'au grupat împrejurul minusculului nostru convoi de patru furgoane şi a vagonului nostru special. Un detaşament de cavalerie înconjura pe jandarmi pentru a asigura pe teritoriul românesc paza tezaurului naţional pe care îl transportasem fără escortă tot drumul de la Moscova, prin mijlocul unui ţinut care nu mai cunoştea nici o lege şi era pradă războiului civil... A... şi O... străluceau de bucurie; vedeau în sfârşit că nepreţuitul tezaur cu care erau însărcinaţi era tratat cu tot respectul cuvenit ...

Ministrul Afacerilor străine şi acel al căilor ferate venise la gară ca să ne primească. O jumătate de oră mai târziu primeam felicitările d-lui Brătianu, primul ministru ....

Ca recunoştinţă a serviciului adus, Majestatea Sa regele României conferi colonelului Boyle Marea Cruce a Coroanei României şi mie ordinul Stelei României. Pentru un serviciu ulterior Boyle primi Marea Cruce a Stelei României şi eu ordinul Coroanei. Efectiv n'am avut aceste decoraţii decât un an după încetarea ostilităţilor, când, cu ocazia unei vizite la Bucureşti, aceia a Coroanei mi-a fost remisă în mod public. Dar

[117] George Hill, 1. c., pag. 122 şi urm.

Majestatea Sa regina Maria, cu o amabilitate pe care o preţuiesc nespus de mult, m'a invitat la palatul Cotroceni şi, în cursul unei audienţe particulare, m'a decorat cu ordinul Stelei". Astfel termină d-1 Hill interesanta expunere asupra repatrierii tezaurului român.

Apariţia cărţii d-lui Hill în mai multe ediţii, citită de mii de oameni în limba engleză şi franceză şi căreia poziţia autorului îi dă un caracter semi-oficial, nu poate fi trecută cu vederea de noi Românii. D-sa afirmă că a repatriat 100 mil. lei aur din tezaurul român. Expunerea pe alocuri fiind confuză, se poate înţelege destul de uşor că întregul nostru tezaur a fost adus în ţară. Pe de altă parte noi n'am încetat nici o clipă să reclamăm toate valorile depozitate la Moscova. Unde este adevărul? Iată întrebarea legitimă pe care şi-a pus-o întreaga lume şi mai cu seamă poporul românesc, în momentul în care ziarele au adus în discuţiune publică problema.

Toţi mânuitorii condeiului din ţara românească cari au scris în această privinţă, au ajuns la concluzia că d-1 Hill susţine un "neadevăr îndrăzneţ". Acesta nu poate fi însă un răspuns care să spulbere afirmaţiunile căpitanului englez dovedindu-le netemeinicia, atâta timp cât nu este îndeajuns de documentat. Poate că era necesar un comunicat oficial al Guvernului român. Cert este că după atâtă scurgere de timp d-lui Hill nu i s'a dat încă replica cuvenită şi întrebarea pusă în primele zile ale apariţiei lucrării d-sale. mai stăruieşte încă.

Dorind să restabilesc adevărul acolo unde îndoiala mai dăinuieşte încă, am început cercetările. Rezultatele la care am ajuns le voi înfăţişa în rândurile ce urmează.

Reprezentanţii noştri oficiali aflaţi în Rusia, în urma aprobării Guvernului român, au început către sfârşitu anului 1917 tratativele cu Boyle pentru transportarea tezaurului în America. Fără îndoială că esenţiala condiţiune a acestei operaţiuni era trecerea tuturor valorilor în mâinile Americanilor, cari asigurau României restituirea lor integrală. Era deci natural ca dela început chiar Diamandi să promită acest lucru. Dela vorbă şi până la faptă este însă o distanţă tot aşa de mare ca de la cer la pământ.Transportul nu a avut loc, iar valorile au rămas neclintite în pivniţele dela Kremlin şi Sudnaia Kassna. Asupra cauzelor care au zădărnicit încheierea acordului, am insistat în altă parte.

Bunul şi devotatul prieten al României, colonelul canadian Boyle, însoţit de d-1 George Hill, se aflau la Moscova în primele zile ale lunii Decemvrie 1917 şi se pregăteau să plece spre Moldova. Ocazia era binevenită pentru transportarea la Iaşi a hârtiei şi biletelor Băncii Naţionale şi repatrierea celor 20 soldaţi trimişi pentru paza tezaurului[118]. În acest sens Capitanovici i-a adresat o cerere lui Boyle, care a acceptat-o imediat.

Hârtia şi biletele Băncii Naţionale au fost încărcate în gara Brianska în două compartimente dela mijlocul vagonului special al lui Boyle, iar soldaţii au luat loc într'un alt vagon. Operaţiunea s'a efectuat la 6 Decemvrie 1917, în prezenţa d-lor G. Dobrovici şi C. Vasilescu, care a însoţit trenul până la Iaşi. Cu acest prilej nici un gram din aurul românesc aflat la Moscova n'a fost ridicat. Acest lucru rezultă dealtfel destul de limpede din următorul process-verbal încheiat la Iaşi, cu ocazia depunerii valorilor aduse dela Moscova în magazia Băncii Naţionale[119]:

"Astăzi 12 Decemvrie 1917, subsemnaţii am primit şi am depus în magazia imprimeriei biletelor, hârtia şi biletele aduse de Domnul C. Vasilescu dela Moscova, conform procesului-verbal de expediţie din 6 Decemvrie 1917 Şi anume:

23 pachete bilete de 100 lei.

Din aceste pachete 22 conţin câte 3000 foi şi 1 pachet conţine 2.000 foi[120] în total 68.000 foi hârtie filigranată împrimată cu câte 8 bilete pe foaie, grifate şi numerotate dela alf. 11-31, iar din alf. 32 literele A-P şi W, şi W din alf.: 33-34,

total 68.000 foi ……..… 544.000 bilete

---

118 Repatrierea celor 20 gardieni a fost cerută de d-1 N. Titulescu prin telegrama Nr. 25.724 din 2 Decemvrie 1917 adresată lui Guérin. (Vezi. anexa XX). La Moscova a rămas numai sergentul Al. Tătărăscu, care s'a înapoiat mai târziu în ţară. Ceilalţi au venit la Iaşi cu trenul canadianului Boyle.

119 Procesul-verbal este semnat de d-nii C. Vasilescu şi Ilie Ionescu, fost controlor general la Banca Naţională, astăzi pensionar.

120 Cele patru lăzi cu bilete de 1 leu rămase la Moscova au fost transportate de d-l M. G. Vidraşcu la Sudnaia Kassna.

14 pachete bilete de 2 lei.

6 pachete de carton conţinând bilete tăiate, grifate şi numerotate cu alf. 1.071-94……..600.000
4 pachete mari cu foi a bilete grifate şi numerotate cu alf. 1.095-1.100 şi W 1.101-1.110, total 10.000 foi……..160.000
În aceleaşi 4 pachete mai sunt:
929 foi a 16 bilete negrifate şi nenumerotate…….....…..1782
Pe hârtie japoneză:
4 pachete a câte l3.900 foi tipărite cu câte 24 bilete grifate şi nenumerotate cu alf. 1101-1.111 şi W 1.111 la 1.134 = 12.000 foi……..288000
Total bilete a 2 lei…….…….1064736

5 lăzi bilete de 1 leu

Imprimate fără grifă şi numere, în total 35.849 foi a 25 bilete……896.225

Hârtie albă filigranată.

5 pachete conţinând fiecare câte 3.000 foi, în total…….15.000 foi.

Se menţinează că cele 4 lăzi cu bilete de 1 leu conţinând fiecare câte 1.000 foi imprimate cu câte 25 bilete, în total 7000000 bilete menţionate în sus zisul proces-verbal de expediţie (suplimentar), nu au fost aduse de la Moscova ci au fost reţinute acolo conform adnotării cu creionul semnată de d-l Ing. G. Dobrovici în gara Moscova (Brianska).

Din cuprinsul acestui document rezultă că s'au adus la Iaşi dela Moscova cu trenul canadianului Boyle la începutul lunii Decemvrie 1917:

544.000 bilete a 100 lei = 54.400.000 lei
1.064.736 bilete a 2 lei = 2.129.472 lei
896.225 bilete a 1 leu = 896.225.
2.504.961 bilete în val. de 57.425.697 lei şi
15.000 foi hârtie albă filigranată.

Totodată au fost repatriaţi soldaţii trimişi în Rusia pentru paza tezaurului. Atât şi nimic mai mult. Trenul a plecat din gara Brianska în ziua de 6 Decemvrie st. v. 1917 şi a ajuns în Capitala Moldovei la 12 Decemvrie st. v. (ajunul Crăciunului catolic) acelaşi an. Pentru acest serviciu şi pentru altele aduse României în timpul războiului, Boyle şi Hill au fost decoraţi.

Aceasta este prima dovadă indiscutabilă care ne probează îndeajuns că afirmaţiunile d-lui Hill privitoare la repatrierea aurului românesc dela Moscova, nu corespund adevărului.

A doua dovadă ne-o dă fără voie chiar d-l George Hill. D-sa susţine că Sovietele i-au dat colonelului Boyle autorizaţia să transporte la Iaşi tot ce a cerut[121], "…cu excepţia unor anumite obiecte preţioase depozitate în pivniţele Kremlinului". În acest caz, cum a putut oare lua parte d-l Hill la repatrierea aurului românesc care se afla în întregime depozitat în pivniţele Kremlinului alături de bijuteriile M. S. Regina Maria care valorau 7 mil. nu 100 mil. lei aur cum afirmă d-sa, când tocmai acest lucru nu a fost îngăduit de autorităţile bolşevice. Dacă d-l Hill s'ar fi informat mai bine asupra locului unde era depozitat tot aurul, poate n'ar fi căzut în această greşală.

Aşi putea să înmulţesc probele pentru a dovedi că informaţiunile d-lui Hill asupra repatrierii tezaurului nostru nu sunt exacte. Mă opresc aici. Cred că cele două dovezi sunt hotărîtoare pentru a sfărâma o legendă publicată într'o carte, în care mai mult de trei sferturi dintre afirmaţiuni sunt isvorîte dintr'o imaginaţie destul de bogată.

Rămâne totuşi fără răspuns o întrebare: cu ce intenţiune a susţinut d-l George Hill că a luat parte la repatrierea tezaurului român dela Moscova, într'o carte apărută în colecţia memoriilor, studiilor şi documen-

[121] George Hill, l. c., pag. 117.

telor menite să servească la scrierea istoriei războiului mondial, când d-sa ştia precis că la Iaşi nu s'a transportat cu trenul canadianului Boyle aur, ci numai hârtie albă filigranată şi bancnote? A urmărit oare d-1 Hill senzaţionalul? Sau poate că din alte îndemnuri uşor de bănuit a încercat să altoiască într'o tulpină verde crenguţe uscate, sperând că unul dintre elemente fiind sigur, încercarea îi va reuşi ? Mă feresc să împărtăşesc una dintre aceste două presupuneri, singurele posibile. D-lui Hill îi rămâne sarcina uşoară să lămurească lucrurile.

Închei acest capitol cu convingerea nestrămutată că aurul românesc dela Moscova n'a fost repatriat şi mă miră faptul că d-1 George Hill a privit cu atât de puţină seriositate o problemă destul de importantă nu numai din punctul de vedere material, ci şi moral.

Capitolul VIII

Instanţele judecătoreşti din Berlin au fost solicitate să judece un proces privitor la soarta bijuteriilor M. S. Regina Maria depozitate la Moscova

Dintre numeroasele svonuri răspândite asupra soartei bijuteriilor familiei noastre regale depozitate la Moscova, unul mi se pare demn de ţinut în seamă.

Iată ce scrie în această privinţă "Dimineaţa" după "Poslednia Novosti", ziarul emigranţilor ruşi dela Paris[122]:

.,Fondul de aur al Statului român, a fost depozitat în pivniţele Băncii de Stat, iar bijuteriile familiei regale au fost date în păstrarea d-lui Diamandi, pe atunci ministru plenipotenţiar al României la Petrograd.

În primăvara anului 1918, după plecarea ambasadorilor şi miniştrilor străini din Rusia sovietică, Diamandi a dat obiectele preţioase în păstrare consulului american din Moscova. Acesta la rândul său înainte de a păsăsi Rusia, le-a predat consulului norvegian.

Consulatul norvegian ocupa pe vremea aceia o vilă pe stradela Charitonov Nr. 15. La sfârşitul anului 1918 şi consulul norvegian s'a văzut nevoit să părăsească Rusia. Pentru a salva tezaurul ce i s'a încredinţat, consulul a ascuns casetele într'un zid al vilei, în cea mai mare taină şi în speranţa că mai târziu va putea să fie scos din ascunzişul secret şi din Rusia.

Un singur om din Moscova ştia despre comoara din zidul vilei, un fost servitor al Consulatului, supus rus, care n'a putut să plece cu restul personalului în Norvegia.

Câtva timp mai târziu acest servitor a murit.

Înainte de a închide ochii, a povestit însă unui supus german, un anume K., despre existenţa comorii, indicându-i exact locul din părete unde au fost zidite bijuteriile.

În 1923, K., refugiat în Germania, s'a pus în legătură cu Ambasada Sovietică din Berlin. Între K., secretarul Ambasadei Sovietice Iakubovici şi al doilea secretar Mirov, s'a încheiat un contract verbal, în baza căruia i se garanta lui K., drept răsplată pentru denunţul lui, un anumit procent din valoarea tezaurului. Această înţelegere a fost confirmată în prezenţa reprezentantului Băncii de Stat sovietice, Sergheev-Romm. A fost o simplă coincidenţă, sau Sergheev-Romm a fost în adins trimis în acest scop la Berlin, sigur e că germanul K., născut şi crescut la Moscova, a recunoscut în persoana lui Sergheev-Romm pe vechiul său coleg de liceu. Între prietini, afacerea s'a aranjat fără nici o dificultate. Într'o clipă au fost rezolvate toate formalităţile şi K., a plecat imediat la Moscova.

Aici, a fost îndreptat spre un oarecare Stein care s'a dat drept reprezentantul Ministerului de Finanţe sovietic.

Stein i-a confirmat înţelegerea intervenită între K., şi Ambasada Sovietică din Berlin, prin reprezentanţii ei Iakubovici şi Mirov şi Banca de Stat, prin mandatarul ei Sergheev-Romm.

Vila din strada Charitonov, era pe vremea aceia ocupată de Misiunea Cehoslovacă. Pentru acest motiv

---

[122] Soarta bijuteriilor familiei regale române. Peripeţiile extraordinare ale unui tezaur, ascuns într'un zid. "Dimineaţa", pag. 1, Nr. 9.494 din 5 Iunie 1933. Reproducând acest articol, am trecut peste sub-titluri şi am renunţat la sublinierile existente în textul după care am transcris. Ici şi colo, am făcut mici îndreptări.

i s'a comunicat lui K., venit din Germania, că nu se poate începe căutarea comoarei, deoarece chestia e prea delicată şi trebuie pentru moment să renunţe…

Peste trei luni funcţionarii Sovietelor au găsit totuşi tezaurul. În imobilul Misiunii Cehoslovace şi-au făcut apariţia cechiştii, sub pretext că sunt muncitori dela conductele de apă. Ei au arătat un ordin al Sovietului din Moscova, care dispunea repararea imediată a ţevilor dela primul etaj, alminteri imobilul ar fi ameninţat să se prăbuşească.

Tezaurul era zidit într'un părete al primului etaj. În timpul reparaţiilor, Misiunea Cehoslovacă s'a mutat la etajul al doilea. Peste câteva zile, prin Septemvrie 1923, bijuteriile au fost descoperite şi transportate în depozitul Sovietelor. D. K., venit pentru acest lucru 1a Moscova, s'a văzut silit să fugă iar la Berlin.

În 1928, K. află din întâmplare că tezaurul a fost găsit şi că a fost tras pe sfoară. În consecinţă, el se adresă notarului berlinez Bruno Marwitz, rugându-1 să facă proces Sovietelor.

Marwitz, inainte de a începe acţiunea, s'a adresat Ambasadei Sovietice din Berlin, cerând să i se confirme dacă într'adevăr a intervenit o înţelegere în acest sens între K. şi Ambasadă. Iakubovici recunoaşte faptul într'o formă destul de imprudentă, că într'adevăr a vorbit cu d-1 K. despre tezaur şi că după aceasta a plecat la Moscova.

Iakubovici nu-şi mai putea aminti, însă, despre nici un fel de obligaţii formale faţă de K.

Procesul ameninţa să devie penibil pentru Guvernul sovietic, mai ales că era inevitabilă intervenţia Guvernului român care până atunci nu ştia nimic de soarta acelor obiecte de valoare.

Pentru a scăpa de acest proces, Ambasada Sovietică din Berlin a intervenit pe lângă Ministerul de Externe german care a făcut demersurile necesare pe lângă Ministerul de Justiţie.

Procesul s'a terminat fără nici un rezultat, fiindcă citaţiile n'au putut să fie înmânate nici Băncii de Stat sovietice, nici agentului din Berlin al Ministerului de Finanţe rus, nici Ministerului de Finanţe din Moscova. Pretextând că nu poate îndeplini formalităţile, Ministerul de Externe german a refuzat să transmită citaţiile la Moscova.

În acelaşi timp i s'a atras atenţia d-lui Bruno Marwitz că unui notar german nu-i este permis să apere interesele unui tăinuitor de obiecte furate, căci K. a pornit să se judece fără asentimentul adevăratului proprietar, Guvernul român. Deci acţiunea lui K. a fost din capul locului incorectă şi de aceia pretenţiile lui erau nule. Avocatul Marwitz s'a văzut astfel silit să renunţe la proces".

Asupra celor cuprinse în interesantul reportaj pe care l-am redat în rândurile de mai sus, am de făcut câteva observaţiuni.

Bijuteriile M. S. Regina Maria în valoare de 7 mil. lei aur, împachetate în două casete care purtau sigiliile Băncii Naţionale, au fost transportate dela Iaşi la Moscova în ziua de 14 (27) Decemvrie 1916 odată cu tezaurul Institutului nostru de Emisiune şi depuse în compartimentul de rezervă dela Kremlin (Palatul Armurelor) al sucursalei Băncii de Stat ruse. Casetele acestea au fost primite de autorităţile ruse pe valoarea lor declarată, fără ca să fie deschise pentru a li se verifica conţinutul. În această privinţă cele două protocoale încheiate primul în Iaşi la 14 (27) Decemvrie 1916 şi al doilea la Moscova în ziua de 16 Februarie 1917, sunt temeinice dovezi[123]. Din aceste neîndoelnice documente rezultă că bijuteriile M. S. Regina Maria n'au fost date în păstrarea ministrului României dela Petrograd, ci s'au depozitat la Kremlin, reprezentanţii Guvernului rus garantând restituirea lor. Const. Diamandi nu putea deci să încredinţeze consulului american bijuteriile M. S. Regina Maria pentru motivul simplu că ele nu se aflau în posesiunea sa.

Pe lângă această probă care dovedeşte netemeinicia unora dintre informaţiunile date de "Poslednia Novosti", mai avem încă una. "Poslednia Novosti" susţine că Diamandi a predat obiectele preţioase consulului american din Moscova în primăvara anului 1918. Cum putea face oare acest lucru ministrul României dela Petrograd, când el a fost expulzat din Capitala Rusiei pe drumul cel mai scurt în primele zile ale anului 1918, după ce a fost arestat la 1(13) Ianuarie 1918 şi încarcerat timp de trei zile cu personalul Legaţiei în

[123] Vezi anexele VI-VII.

Bastilia rusească, Fortăreaţa Petropavlowsk[124]?

Există totuşi un sâmbure de adevăr în reportajul jurnalului "Poslednia Novosti" şi acesta este principalul motiv care m'a determinat să îmbrăţişez chestiunea.

D-1 M. G. Vidraşcu, fost şeful Serviciului Controlului la Banca Naţională, astăzi pensionar, în amintitul raport (pag. 42), ne dă următoarele informaţiuni extrem de importante: "În luna Mai 1918, la plecarea în ţară, d-1 Th. Capitanovici a încredinţat consulului francez o casetă sigilată care conţinea diferite valori şi obiecte de valoare. Această casetă împreună cu altele care aparţineau supuşilor francezi, au fost depuse într'un tezaur zidit în localul Consulatului Francez unde au rămas şi după plecarea consulului şi a personalului Consulatului".

Şi mai departe d-1 Vidraşcu arată că în luna Februarie 1919 când a părăsit Rusia, d-sa a încredinţat consulului norvegian[125] din Moscova un pachet sigilat care conţinea obiecte de valoare proprii, rugându-1 să-l trimită prin Legaţia României din Capitala Suediei, Sto holm, Băncii Naţionale la Bucureşti. Pachetul n'a ajuns la destinaţie. În luna Iunie 1919, soţia consulului norvegian l-a informat pe d-1 Vidraşcu printr'o scrisoare, că la plecarea din Moscova Sovietele făcându-le mari greutăţi, au fost nevoiţi să lase pachetul în localul Consulatului.

Aceste două informaţiuni preţioase ne îndreptăţesc să facem numeroase presupuneri. Cert este însă, că atât Th. Capitanovici cât şi d-1 M. G. Vidraşcu, au încredinţat consulilor Franţei şi Norvegiei aflaţi la Moscova obiectele de valoare proprii. Bijuteriile M. S. Regina Maria în valoare de 7 mil. lei aur depozitate la Kremlin în două casete sigilate sub garanţia Guvernului rus şi alături de stocul metalic al Băncii Naţionale, n'au fost ridicate de delegaţii oficiali ai României aflaţi în Rusia. Voiu învedera în concluziile lucrării de faţă, importanţa pe care o are faptul acesta pentru noi.

Capitolul IX

Problema tezaurului român în faţa Conferinţei Păcii

Bubuitul tunului amuţise. Focurile mistuitoare s'au stins. Moartea a obosit. 37.135.000 vieţi omeneşti au fost sacrificate[126]. 11.812 miliarde lei aur chivernisiţi cu grea trudă de generaţiile vremurilor liniştite, s'au prefăcut în fum şi cenuşă. Nimeni nu mai avea puterea să ridice braţul. Focul nestins topise toate energiile. Isvoarele vieţii secase. Războiul isbucnit în anul 1914 şi care a cuprins în mrejele lui cu iuţeala fulgerului trei zeci şi una de ţări din cele cinci continente ale pământului, s'a sfârşit. La Conferinţa Păcii dela Paris deschisă în ziua de 18 Ianuarie 1919, s'au adunat toţi delegaţii ţărilor învingătoare pentru a da lumii altă rânduială mai bună şi mai trainică de cât aceia de până atunci. Era răsplata meritată de urmaşii acelora cari se'nfrăţise pentru vecie cu sfânta ţărână neagră.

După propunerea lui Wilson, preşedinte al Conferinţei a fost proclamat energicul prim ministru al Franţei, Clemenceau, părintele biruinţei[127]. Un Consiliu de Zece compus din câte doi reprezentanţi ai marilor puteri, – Anglia, Franţa, Statele-Unite, Italia şi Japonia –, era autoritatea oficială a Conferinţei, care se ocupa de toate problemele politice şi militare ce mai frământau încă Europa centrală şi orientală, asculta expunerile diferitelor delegaţii şi convoca când credea că este necesar adunările plenare. În sarcina sa grea, Consiliul de Zece era ajutat de cinci zeci şi opt de comisiuni, în compunerea cărora intrau jurişti, financiari, istorici, industriaşi, comercianţi, administratori, profesori, soldaţi, marinari, etc. Mai târziu, din sânul Consiliului

---

124 Const. I. Diamandi, Amintiri din viaţa diplomatică. În drum spre temnita dela Petropavlowsk, "Cugetul Românesc" Nr. 1, Februarie 1922.

125 Consulul norvegian a părăsit Moscova în cursul anului 1919, nu la sfârşitul anului 1918 cum ne informează "Poslednia Novosti".

126 Mihail Gr. Romaşcanu, *Conferinţa dela Haga*, „Economia Naţională", Martie 1930, pag. 107 (notă), după broşura d-lor Jaeques Seydoux şi Robert Lang editată de Societatea Naţiunilor şi amintită de Eugen Relgis în *Căile Păcii*, extras din *Revista Umanilarismul*, Martie 1929, pag 2. Cifra de 37.135.000 care reprezintă numărul vieţilor omeneşti sacrificate în timpul războiului mondial, se compune din: 10.135.000 morţi, 20.850.000 scăderea naşterilor şi 6.150.000 creşterea mortalităţii.

127 Const. Kiriţescu, l. c., vol. III, pag. 506.

celor Zece a ieşit "printr'un fenomen ciudat de generaţie spontanee" cum se exprima Poincare, Consiliul Suprem, zis şi Consiliul celor Patru, format din Clemenceau, Wilson, Lloyd George şi Orlando, care şi-a însuşit puteri dictatoriale. Soarta întregei lumi era în mâinile acestor patru mari oameni, cari aveau cuvântul ultim şi hotărîtor în orice chestiune.

Pe masa verde s'au depus sute de memorii în care învingătorii şi-au formulat pretenţiunile asupra învinşilor. România nu putea proceda altfel. Ea avea revendicări legitime de făcut. Măcelul care a cutremurat globul pământesc, pricinuise ţării noastre pagube materiale imense, iar sentinţele nedrepte ale tribunalului istoriei, nu mai puteau dăinui. Cum scria[128] marele financiar şi bărbat de stat Vintilă I. Brătianu "...agresorii trebuiau să ajute la refacerea ruinelor ce au produs şi la refacerea ţărilor ce au distrus".

Nu voi cerceta aici toate cererile adresate de România Conferinţei Păcii, deşi ar fi poate unele completări interesante de făcut în această privinţă. Voi urmări însă pe baza documentelor oficiale, evoluţia problemei tezaurului român depozitat la Moscova.

În şedinţă Comisiei Reparaţiunilor din 8 Aprilie 1919 ţinută sub a lui Klotz preşedinţie, G. Danielopol, delegatul Băncii Naţionale la Conferinţa Păcii, a adus în discuţiune problema tezaurului român.

Cu acest prilej G. Danielopol a arătat că în 1916, Banca Naţională şi-a pus în siguranţă stocul său metalic la Moscova. Guvernul rus a garantat păstrarea şi restituirea lui, iar Puterile aliate mai târziu au dat asigurări României în acelaşi sens. Starea revoluţionară din Rusia, punea în imposibilitate Statul român să obţină valorile sale care depăşiau un miliard franci, sau o promisiune că ele îi vor fi înapoiate. Faţă de această situaţiune, delegatul român propunea ca în interesul ţării sale şi al Puterilor aliate garante, Germania să fie ţinută răspunzătoare până în momentul restituirii tezaurului.

Preşedintele Klotz a fost de părere că chestiunea importantă ridicată de Danielopol şi care de altfel cădea în atribuţiunile Comisiunii Financiare, nu putea fi discutată deocamdată de Comisia Reparaţiunilor. El era de părere ca delegaţia română să supună problema Comisiei Financiare, depunând în acelaşi timp un memoriu în această privinţă secretariatului Comisiunii Reparaţiunilor, căruia urmau să i se dea instrucţiuni pentru a-l înainta Consiliului de Patru. Propunerea preşedintelui a fost acceptată[129].

Delegaţia română s'a conformat hotărîrii Comisiunii. La 16 Aprilie 1919, Danielopol a înaintat secretarului Comisiunii un documentat memoriu asupra tezaurului român dela Moscova[130].

În acest memoriu[131] semnat de G. Danielopol, delegaţia română expunea pe larg modul cum înţelegea să fie rezolvată problema tezaurului de către Conferinţa Păcii.

După ce face un scurt istoric al depozitării tezaurului român la Moscova, Danielopol pune limpede problema. El susţinea ca prin tratatul de pace să i se impună Germaniei şi altor puteri inamice, obligaţia să remită imediat României suma de 322.154.980,41 lei aur, reprezentând contravaloarea stocului metalic al Băncii Naţionale (315.154.980,41 lei aur) şi a bijuteriilor M. S. Regina Maria (7 mil. lei aur). România îşi lua în schimb angajamentul să plătească Puterilor Centrale suma încasată dela ele, în momentul în care Rusia îi va restitui valorile. În ce priveşte celelalte depozite româneşti aflate la Moscova, Danielopol pretindea ca Puterile inamice să-şi ia obligaţiunea prin tratatul de pace să achite ţării noastre contravaloarea lor, în cazul când Rusia nu i le va restitui în urma cererii pe care i-o va adresa în acest sens. Delegaţiunea română considera juste aceste pretenţiuni, "... nu numai pentru faptul că trimiterea acestor depozite în Rusia a fost o consecinţă directă a războiului, dar şi pentru că Germania şi Puterile inamice nu sunt străine de originea şi desfăşurarea ordinei de lucruri actuale în Rusia".

După trei zile dela depunerea memoriului, la 19 Aprilie 1919, supunându-i-se Comisiei Reparaţiunilor întrunită sub preşedinţia lui Van der Heuvel procesul-verbal al şedinţei sale din 8 Aprilie, Danielopol a cerut

---

[128] *Raportul ministrului finanţelor din 24 Septemvrie 1925 către Consiliul de Miniştri asupra situaţiei României creată prin politica reparaţiunilor şi datoriilor interaliate*, pag. 21, Bucureşti 1925.

[129] *În anexa XXXI* dau extrasul privitor la tezaurul român, din procesul-verbal Nr. 15 al şedinţei Comisiei Reparaţiunilor, din 8 Aprilie 1919.

[130] *Anexa XXXII*. Ap. Const. Conţescu, 1. c., pag. 55.

[131] *Anexa XXXIII, Ibid*., pag. 56 şi urm.

ca rezumatului discursului său care se găsea în ultima pagină a procesului-verbal, să i se aducă modificările următoare[132]:

a) În cuprinsul procesului-verbal să se menţioneze că delegaţia română şi-a expus punctul său de vedere asupra tezaurului dela Moscova, în memoriul predat secretariatului Comisiunii pentru a fi înaintat Consiliului de Patru.

b) Valoarea întregului depozit să fie majorată dela 1 miliard, la 7 miliarde şi jumătate.

c) Să se adauge în textul procesului-verbal următorul pasaj: "D-l Danielopol cere să i se impună prin preliminariile de pace inamicului, să remită României o cantitate de aur, echivalentă cu valoarea depozitului aur şi a bijuteriilor garantate de Puterile aliate şi în acelaşi timp să i se mai impună de a garanta restituire de către Rusia a celorlalte depozite, la cererea României".

Procesul-verbal, sub reezerva acestor modificări, a fost adoptat.

Secretariatul Comisiunii Reparaţiunilor a înaintat Consiliului de Patru memoriul delegaţiei române şi copii după procesele-verbale ale şedinţelor din 8 şi 19 Aprilie 1919. Cum Danielopol susţinea că Aliaţii au garantat României restituirea aurului depus la Moscova, reprezentanţii Angliei s'au grăbit să-i ceară relaţiuni precise.

Prin adresa din 26 Mai 1919[133], trimisă lui G. Danielopol în numele lui Balfour de delegaţie engleză dela Paris, aceasta îl informa că Guvernul britanic "... după ce a examinat actele în posesiunea sa referitoare la aceste depozite, nu poate să descopere că ar fi existând vre-o obligativitate de garanţie din partea sa pentru siguranţa sau restituirea vreunei părţi din această proprietate". I se mai comunica delegatului român prin aceiaşi adresă, că Anglia "... va fi fără îndoială gata să dea un ajutor general la sforţările pe care Guvernul Dvs. le va face, pentru a asigura cât de curând posibil, redarea acelor bunuri proprietarilor în drept".

Danielopol i-a răspuns lui Balfour la 13 Iunie 1919[134]. Mulţumindu-i pentru sprijinul pe care Guvernul englez intenţiona să i-l dea României în sforţările ce le făcea ca să poată intra în posesiunea depozitului dela Moscova, Danielopol îl ruga pe Balfour să-i comunice mijloacele de care Anglia înţelegea să se folosească în acest scop.

În ce priveşte garanţia Aliaţilor, delegatul român îşi menţinea punctul de vedere exprimat mai înainte asupra acestei chestiuni, reconfirmat de altfel de Ion I. C. Brătianu. "Sper, Excelenţă", – îşi termina delegatul român scrisoarea – "că veţi binevoi a examina din nou această chestiune care este pentru România de o importanţă capitală, că veţi găsi punctul nostru de vedere just şi că în acelaşi timp veţi binevoi a accepta condiţiunile memoriului pe care eu am avut onoarea a-l depune şi după care alătur copie prezentei."

La 1 Iulie 1919, Danielopol a trimis primului ministru român copii după adresa lui Balfour şi răspunsul său, cerând totodată documentele necesare pentru a putea proba că într'adevăr Aliaţii ne-au garantat aurul transportat la Moscova[135].

Primind copia scrisorii lui Balfour din care rezulta că Imperiul britanic nu recunoştea angajamentul luat faţă de România, I. I. C. Brătianu a adresat preşedintelui Conferinţei Păcii un memoriu amănunţit asupra acestei probleme.

În urma intervenţiei lui I. I. C. Brătianu, Ministerul de Externe francez a cerut Legaţiei României dela Paris la 3 Iulie 1919 printr'o notă verbal[136] lămuriri în această privinţă, deoarece Guvernul Franţei nu avea cunoştinţă de acest angajament.

Notei verbale din 3 Iulie 1919 a Ministerului de Externe francez, ministrul României dela Paris i-a dat răspunsul următor la 8 August 1919[137]: "Cu prilejul campaniei pe care Aliaţii şi-au propus s'o facă în Ucraina

---

[132] În *anexa XXXIV* dau extrasul privitor la tezaurul român, din procesul-verbal Nr. 16 al şedinţei Comisiei Reparaţiunilor, din 19 Aprilie 1919.
[133] *Anexa XXXVI*. Ap. Const. Conţescu, l. c., pag. 60 bis.
[134] *Anexa XXXVII. Ibid*., pag. 61-2.
[135] *Anexa XXXV*. Ap. Const. Conţescu, l. c., pag. 59.
[136] *Anexa XXXIX. Ibid*., pag. 64.
[137] *Anexa XL. Ibid*., pag. 65-6.

în Ianuarie 1918, pentru a împiedica pacea separată pe care bolşevicii ruşi din Petrograd voiau s'o facă cu Germania, Guvernul român a fost solicitat să participe la această acţiune. România a acceptat în grabă şi centrul chiar al acţiunii a fost stabilit la Iaşi. Consecinţa imediată a acţiunii întreprinse de Guvernul român în Ucraina contra Guvernului lui Lenin şi Trotzki la cererea marilor săi Aliaţi, a fost arestarea ministrului României dela Petrograd, declaraţia de războiu făcută de Rusia României, ameninţarea de a confisca valorile româneşti depuse din timpul Imperiului rus în Moscova la Kremlin; printre valorile depozitate la Moscova se găsia tezaurul Băncii Naţionale a României, reprezentând mai mult de 310 milioane aur şi mai multe milioane în titluri şi valori diferite aparţinând Băncii Naţionale a României, Casei de Depuneri şi Consemnaţiuni şi altor instituţiuni sau bănci particulare din ţară.

Către sfârşitul lunii Ianuarie 1918, domnul Antonescu, ministrul României, a fost însărcinat de Guvernul român să facă pe lângă Guvernul francez demersurile necesare pentru ca Franţa şi Aliaţii să garanteze tezaurul român dela Moscova, în cazul confiscării, deturnării, sau distrugerii de către bolşevici. Ministrul României a făcut în acest scop, demersuri pe lângă Excelenţa Sa domnul Clemenceau, preşedintele Consiliului de Miniştri francez şi ministru de războiu şi care după ce a luat avizul Aliaţilor, a răspuns verbal ministrului României în primele zile ale lui Februarie 1918, că Aliaţii consimţiau să garanteze României 310 milioane din aurul Băncii Naţionale care se găsia la Moscova, dar că ei nu acceptă să garanteze depozitul Băncii Naţionale a României, al Casei de Depuneri şi al altor bănci sau instituţiuni particulare, care consistă în efecte publice, rente asupra Statului, obligaţiuni sau acţiuni ale diferitelor societăţi ale căror numere se cunosc şi care pot fi prin urmare anulate şi se pot elibera duplicate interesaţilor; printr'o telegramă din 3 Februarie 1918, ministrul României a transmis rezultatul acestui demers d-lui Brătianu. preşedintele Consiliului şi ministrul afacerilor străine ale României"[138].

Cum vedem, din textul precis al acestui document rezultă că preşedintele Consiliului de Miniştri al Franţei, Clemenceau, după ce a luat consimţimântul marilor Aliaţi, a garantat d-lui Victor Antonescu 310 milioane lei aur din tezaurul nostru depozitat la Moscova. Despre acest lucru ministrul nostru dela Paris l-a înştiinţat pe Ion I. C. Brătianu prin telegrama din 21/3 Februarie 1918[139]. Garanţia nu a fost dată însă în scris, ci verbal. De aceia uşor le-a venit Aliaţilor cu ocazia discuţiunilor ce se duceau la Conferinţa Păcii, să nu recunoască angajamentul luat faţă de noi, nesocotind toate intervenţiunile Guvernului român.

De partea cui este adevărul? Întrebare destul de delicată. Totuşi nu-mi este îngăduit să ocolesc răspunsul. Am convingerea statornică întemeiată pe două motive ce nu pot fi contestate, că această garanţie a existat.

a) Telegrama d-lui Victor Antonescu din 21/3 Februarie 1918.

Autoritatea morală indiscutabilă a d-lui Antonescu, mă determină să nu pun la îndoială acest document, Desigur că era mai bine dacă ministrul român dela Paris nu se mărginea la garanţiile verbale, ci cerea Aliaţilor asigurări scrise. Dar avea oare dreptul d-1 Victor Antonescu să cugete măcar o singură secundă că marele Clemenceau nu-şi va recunoaşte cu atâta uşurinţă cuvântul dat? Şi apoi iuţeala cu care se desfăşurau evenimentele, îi dădeau răgaz să convoace miniştrii Aliaţilor pentru a semna angajamentul?

b) Guvernul francez garantând României alături de guvernele celorlalte ţări aliate 310 milioane din aurul depozitat la Moscova, a însărcinat pe Noulens, ambasadorul său din Petrograd, să se ocupe în mod special de conservarea integrală a tezaurului nostru. Prin telegrama Nr. 17 din 1 Februarie 1918[140], Noulens i-a comunicat consulului general al Franţei dela Moscova, Eirick Labonne, că aurul românesc dela Kremlin a fost cedat statelor aliate pentru garantarea avansurilor făcute de ele României în timpul războiului. În toate măsurile luate de consulul francez sprijinit de reprezentanţii celorlalte puteri amice aflaţi la Moscova, se oglindeşte preocuparea serioasă şi continuă de a păstra integritatea tezaurului român. Nu ne dovedesc oare

[138] În *anexa XXXV III*, dau adresa Nr. 33 din 8 August 1919 a ministrului român dela Paris către I. I. C. Brătianu, cu care i-a trimis nota verbală a Ministerului de interne francez şi răspunsul său. Ap. Const. Conţescu, l. c., pag. 63.
[139] Vezi *anexa XXIV*.
[140] Vezi *anexa XXV*.

toate aceste constatări că Aliaţii au garantat României 310 milioane aur din totalul valorilor depozitate la Moscova? Dacă nu aveau nici un interes direct, cum ne putem explica grija cu care Aliaţii apărau tezaurul nostru?

Nedreptatea ce i s'a făcut României în această privinţă de către Aliaţii săi, este strigătoare la cer. Cred că problema ar putea fi reluată în discuţiune şi cu acest prilej am putea dovedi Franţei, Angliei şi Italiei slujindu-ne chiar de documentele aflate în arhivele ministerelor lor de externe, că afirmaţiunile făcute de d-1 Victor Antonescu în amintita telegramă, au fost şi rămân valabile nu numai pentru noi.

Înainte de a trece mai departe, voiu adăoga câteva cuvinte despre o altă intervenţiune făcută, care priveşte şi problema tezaurului nostru depozitat la Moscova.

Conform prevederilor ultimelor două alineate ale art. 19 din clauzele financiare cuprinse în convenţiunea de armistiţiu încheiată cu Germania la 11 Noemvrie 1918[141], Germanii erau obligaţi să restituie Aliaţilor până la semnarea păcii, aurul rus sau român ridicat de ei, sau remis lor.

Întemeindu-se pe aceste dispoziţiuni, Ion I. C. Brătianu a redactat un memoriu[142] din care a trimis la 23 Iunie 1919 câte un exemplar lui Clemenceau, Klotz şi mareşalului Foch. Preşedintele Consiliului de Miniştri român stăruia pe lângă cei trei mari bărbaţi de stat, să-i comunice dacă în virtutea art. 19 din convenţiunea de armistiţiu, li s'a impus Germanilor obligaţiunea să restituie României aurul depozitat la Moscova, acel ridicat de ei din teritoriul ocupat, precum şi aurul aflat la Berlin din timpul neutralităţii, rezultat din executarea eontractelor de cumpărarea cerealelor. În cazul când Aliaţii ar fi eerut şi ar fi obţinut dela Germani o parte din aurul românesc, ei erau rugaţi de Brătianu să ia măsurile necesare pentru a-l preda Băncii Naţionale a României.

Lui Ion I. C. Brătianu i-a răspuns la 5 Iulie 1919[143] ministrul de finanţe al Franţei, care l-a înştiinţat că Aliaţii n'au primit dela Germani nici o cantitate de aur în contul României. Aurul primit (93.526 kgr. aur fin), reprezenta în întregime vărsămintele făcute Germaniei de Rusia, conform tratatului dela Brest-Litowsk. În ce priveşte aurul Băncii Naţionale depozitat la Berlin, delegaţii germani au declarat în şedinţele din 25 şi 26 Noemvrie 1918[144] ale Comisiunii Armistiţiului (Subcomisiunea Financiară), că el nu poate fi reclamat conform convenţiunilor încheiate de Germania şi Austro-Ungaria cu România pe când era încă neutră, decât după ce vor trece şase luni dela semnarea păcii între marile puteri. Acelaşi lucru rezulta dealtfel şi din protocolul semnat la 1 Decemvrie 1918[145].

Am expus pe scurt intervenţiunile făcute de România la Conferinţa Păcii pentru a putea obţine contravaloarea tezaurului său depus la Moscova, sau măcar o garanţie din partea foştilor inamici că îi va fi restituit. Toate stăruinţele an fost zadarnice, deşi dreptatea era de partea noastră. Valorile au fost transportate în Rusia din cauza războiului. Deci inamicii erau răspunzători de soartea lor. Atitudinea ostilă pe care am luat-o faţă de bolşevici şi care i-au determinat să sechestreze avutul nostru, ne-a fost impusă de marii Aliaţi. Aceştia erau deci obligaţi să găsească mijloacele practice pentru ca să intrăm în posesiunea tezaurului, cu atât mai mult, cu cât au garantat 310 milioane aur din valoarea lui. Şi din toată această ţesătură încâlcită de obligaţii şi garanţii, cu ce ne-am ales la Conferinţa Păcii?

Articolul 231[146] din tratatul de pat:e semnat la Versailles în ziua de 28 Iunie 1919, făcea răspunzătoare pe Germania şi aliaţii săi „...de toate pierderile şi toate pagubele suferite de Guvernele aliate şi asociate precum şi de naţiunile lor ca consecinţă a războiului, care le-au fost impuse prin agresiunea Germaniei şi a aliatelor sale."

---

141 *Acte şi documentele*., pag. 95.
142 *Anexa XLI.*
143 *Anexa XLII.*
144 *Anexele XLIII–XLIV.*
145 *Anexa XLV.*
146 Art. 231: "Les Gouvernements allies et associes declarent et l'Allemagne reconnart que 1'Allemagne et ses allies sont responsables, pour les avoir causes, de toutes les pertes et de tous les dommages subis par les Gouvememenls allies et associes et leurs nationaux en consequence de la guerre, qui leur a été imposee par l'agression de l'Allemagne et de ses allies."

Iar articolul 233[147] prevedea că suma pagubelor va fi fixată de o comisiune interaliată, numită Comisia Reparaţiunilor.

Bizuind-se pe dispoziţiunile tratatului dela Versailles şi conformându-se instrucţiunilor primite din partea ministrului de finanţe, Banca Naţională a României i-a înaintat la 10 Ianuarie 1920 un memoriu[148] în care erau rezumate pierderile suferite de ea în timpul războiului şi asupra cărora urma să se rostească Comisia Reparaţiunilor. Cum era şi firesc, problema tezaurului transportat la Moscova era pusă chiar dela începutul memoriului în următorii termeni: "Banca Naţională în urma invitaţiunii Guvernului român, care vedea ameninţată şi Moldova de cucerirea inamicului, a transportat tot tezaurul său dela Iaşi la Moscova. Din alăturatele anexe se constată împrejurările în care s'a făcut această evacuare, depozitarea tezaurului la Moscova şi contul valorilor care constituie acel depozit. După cum se vede depozitul constă din:

a) o parte din stocul metalic al Băncii Naţionale, 315.154.980,41 franci;

b) bijuterii ale M. S. Regina Maria în valoare de 7 milioane franci şi

c) valori particulare în sumă de un miliard şase sute mii franci.

Acestea în afară de celelalte depozite ale Statului şi altor instituţiuni.

Prin schimbările revoluţionare ce au survenit în urmă în Statul rus şi care este azi suficient dovedit că Germania le-a provocat, România este pusă în imposibilitate să-şi recapete tezaurul.

În baza principiului cuprins în art. 231 din tratatul de pace care face Germania răspunzătoare de toate pagubele şi pierderile cauzate supuşilor ţărilor aliate ca consecinţă a războiului; iar prin anexa 1 sub cap. "Reparaţiuni" care limitează ce anume despăgubiri se pot pretinde, se arată în paragraful 9[149] că Germania doreşte compensaţiuni pentru pagubele cauzate ca consecinţă directă sau oricare compensaţiune de război, rezultă că Germania trebuie să fie obligată a despăgubi Banca Naţională de valoarea depozitului său dela Moscova.

Credem că nu poate fi nici o îndoială că pierderea tezaurului dela Moscova este o consecinţă directă a operaţiunilor de război şi deci nu mai insistăm asupra acestui punct. Dacă însă se va obiecta că încă nu este confirmată pierderea definitivă a averii Băncii Naţionale din acel tezaur, ne mulţumim ca să ni se recunoască de acum numai titlul la despăgubiri şi pe baza anexei a II-a paragraful 12 lit. c Nr. 1[150] de sub cap. "Reparaţiuni", să se emită de Guvernul german bonuri la purtător care să ni se predea imediat, dar care să nu fie plătite

---

[147] Art. 233: "Le montant desdits dommages, pour lesquels reparation est due par l'Allemagne, sera fixe par une commission interalliee, qui prendra le titre de Commission des reparations et sera constitutie dans la forme t avec les pouvoirs indiques ci-apres et aux annexes II a VII ci-jointes.

Cette Commission etudiera les reclamations et donnera au Gouvernement allemand l'equitable faculte de se faire entendre. Les conclusions de cette Commission, en ce qui concerne le montant des dommages determines ci-dessus, seront redigees et notiflees au Gouvernement allemand le 1-er mai 1921 au plus tard, comme representant le total de ses obligatlons.

La Commission etablira concurrement un etat de palements en prevoyant les epoques et les modalltes de l'acquittement par l'Allemagne de l'lntegralite de sa dette dans une periode de trente ans, a dater du 1-er mai 1921. Au cas cependant ou, au cours de ladite periode, 1'Allemagne manquerait a l'acqulttement de sa dette, le reglement de tout solde restant impaye pourra etre reporte aux annees suivantes, a la volonte de la Commission, ou pourra falre l'objet d'un traitement different, dans telles conditiona que determineront les Gouvernements allies et associes, agissant suivant la procedure prevue a la presente partie du present traite."

[148] *Anexa XLVI.*

[149] Par. 9: Compensation peut etre reclamee de l'Allemagne, pour "dommages relatifs à toute proprietes, en quelque lieu qu'elles soient situees, appartenant a l'une des puissances alliees et associees ou leurs ressortissants (exception faite des ouvrages et du materiei militaires ou navals), qui ont été enlevees, saisies, endommagees ou detruites par les actes de l'Allemagne ou ses allies sur terre, sur mer ou dans les airs, ou dommages causes en consequence directe des hostilites ou de toutes operations de guerre."

[150] Par. 12, lit. c.: "c) Afin de faciliter et de poursuivre la restauration immediate de la vie economique des pays allies et associes, la Commission, ain si qu'il est prevu à l'artiele 235, recevra de l'Allemagne, comme garantie et reconnaissance de sa dette, un premier versement de bons au porteur en or, libres de taxe ou impots de toute nature, etablis ou susceptibles de l'etre par les Gouvernements de I'Empire ou des Etats allemands ou par toute autorite en dependant; ces bons scront remis en acompte et en trois fractions, comme il est dit ci-apres [le mark or etant payable conformement à l'article 262 de la partie IX (Clauses financieres) du present traite]: 1. Pour etre emis immediatement, 20 milliards (vingt milliards) de marks or en bons au porteur, payables jusqu'au 1-er mai 1921 au plus tard, sans interets; on appliquern notamment à l'amortissement de ces bons les versements que 1'Allemagne s'est engagee a effectuer conformement a l'article 235, deduction faite des somme affectees au remboursement des depenses d'entretien des troupes d'occupation et au paiement des depenses du ravitaillement en ·vivres et matieres premieres; ceux de ceos bons qui n'auraient pas été amortis a la date du 1-er mai 1921 seront alors echanges contre de nouveaux bons du meme type que ceux prevus ci-apres (12, c. 2)."

decât atunci, când se va avea certitudinea pierderii tezaurului şi viceversa, dacă Banca Naţională va reintra în posesia depozitului său, să restituie acele bonuri.

Interesul acestei realizări imediate este reclamat de faptul că aceste bonuri la purtător exprimă valută aur, conform cu art. 262[151] din tratat şi anexa II paragraful 12 de sub cap. "Reparaţiuni", deci pot înlocui acoperirea emisiunii biletelor Băncii Naţionale făcută pe baza stocului metalic din acest depozit.

Menţionăm pentru cunoştinţa Ministerului că Banca Naţională ridicând aceste pretenţiuni, asigură şi interesul Statului, care în definitiv ar rămâne răspunzător de soarta acelui depozit, căci din ordinul său, el a fost evacuat. Garanţia Aliaţilor dacă realmente ar exista, stabileşte în definitiv raporturi numai între Stat şi Aliaţi".

Cererea Băncii Naţionale era justă, sprijinindu-se pe textele precise ale tratatului dela Versailles, pe care le-am tipărit în note pentru a putea şi cercetate cu mai multă uşurinţă.

Neîncercând să tragă foloase din situaţiunea de învingătoare în care se găsea România, primul nostru Institut de credit căuta să-şi asigure o bază sănătoasă a emisiunii, spre binele întregei ţări. Circulaţiunea mărită prin împrumuturile acordate Statului pentru a-i servi să ducă lupta desrobitoare până la capăt, ameninţa serios cursul leului. Stocul metalic aur care garanta biletului o normală funcţionare, se afla aproape în întregime în mâinile Moscovei. Aceasta era problema neliniştitoare, de pe urma căreia vieaţa economică românească avea să sufere cumplit în perioada post-belică.

Însuşindu-şi punctul de vedere al Aşezământului nostru de Emisiune, Guvernul român l-a susţinut şi apărat în faţa Comisiunii Reparaţiunilor, cu o energie vrednică de cea mai înaltă admiraţiune.

Cu toate acestea, aripile ultimei noastre speranţe au fost retezate. Comisiunea Reparaţiunilor a ajuns la concluziunea că transportul tezaurului la Moscova nefiind consecinţa directă a războiului, România nu poate ridica nici o pretenţiune asupra fostelor sale inamice.

Consider inutilă orice discuţiune. În lumina adevărului istoric isvorît din neîndoielnice fapte şi documente, sentinţa aceasta ni se înfăţişează în toată goliciunea.

Mai târziu, în luna Aprilie a anului 1922, Guvernul român întemeindu-se pe aliniatul al treilea al rezoluţiei adoptată de Consiliul Suprem al Puterilor Aliate în Conferinţa dela Cannes din 6 Ianuarie aceleaşi an, a supus problema tezaurului Conferinţei Economice dela Genua. Memoriul[152] înaintat cuprindea un scurt dar exact istoric al împrejurărilor în care a avut loc operaţiunea şi era completat de numeroase documente din care rezulta dreptul de proprietate al României asupra tuturor valorilor depozitate la Moscova. În încheiere, Guvernul român cerea Puterilor adunate la Genua să hotărască "...restituirea integrală şi imediată a depozitului făcut de România în Rusia, în împrejurările mai sus expuse".

Pretenţiunea României fiind găsită dreaptă, Conferinţa Economică Internaţională dela Genua din 1922, a statornicit prin cea de a XIII-a clauză, că "*Guvernul sovietic rus va restitui Guvernului român valorile depozitate la Moscova de numitul Guvern român*". Hotărîrea aceasta fost comunicată în mod oficial delegaţiei ruse, prin intermediul Ministerului Afacerilor Străine al Franţei, la 2 Mai 1922[153].

Aici se sfârşeşte o pagină dureroasă din istoria zbuciumatului nostru război, făuritor de ţară nouă. Recunoaşterea necondiţionată a dreptului României asupra tezaurului dela Moscova de către Conferinţa Economică Internaţională dela Genua, alături de garanţiile date de reprezentanţii oficiali ai Rusiei prin protocoalele şi procesele-verbale doveditoare ale depozitării lui, constituiesc pentru noi fapte peste a căror importanţă nu putem şi nimeni nu poate să păşească.

---

[151] Art. 262: "Toute obligation de l'Allemagne de payer en especes, en execution du present traite, et exprimee en marks or, sera payable au choix des creanciers en livres sterling payables a Londres, dollars or des Etats-Unis payables a New-York, francs or payableo a Paris et lires or payables a Rome. Aux fins du present article, les monnaies or ci-dessus sont convenues etre du poids et du titre legalement etablis au 1-er janvier 1914 pour chacune d'entre elles."

[152] *Anexa XLVII. Ap. Acte şi documente etc*., pag. 40 şi urm.

[153] *Acte şi documente etc.,* pag. 58

Capitolul X

Urmările evacuării tezaurului român la Moscova

Pentru a putea înţelege mai uşor suferinţele îndurate de ţara noastră în urma trimiterii tezaurului la Moscova, voiu împărţi în trei categorii distincte valorile ce intrau în compunerea lui: 1) acte, documente, manuscrise, monete vechi, tablouri, cărţi rare, odoarele mănăstirilor şi ale bisericilor, arhivele, depozitele şi colecţiunile instituţiunilor publice şi particulare, etc.; 2) efectele publice şi alte valori şi 3) aurul, în cea mai mare parte proprietatea Băncii Naţionale.

1. Dacă ne gândim câteva clipe, lesne pricepem înrâurirea adâncă pe care a avut-o asupra culturii româneşti de după război, trimiterea în Rusia a sfintelor noastre comori, adunate cu grijă încordată şi trudă îndelungată de vrednicii înaintaşi. Cercetătorii îndrăgostiţi de trecutul acestui neam, au fost lipsiţi de preţioase isvoare de informaţiune şi documentare, datorită cărora multe dintre problemele îndepărtatelor vremuri, ar fi putut fi deslegate. Acele documente constituiau pentru noi actele cele mai autentice de proprietate asupra acestui pământ. În ele trăiau vieaţa veşnică umbrele falnicilor premergători ai României-Mari, cari dealungul mileniilor vitrege au apărat cu vrednicie plaiurile pe care ca şi noi, le-au locuit şi iubit.

Dar nu numai atât. Cărţile rare, manuscrisele vechi, tablourile preţioase, vestita comoară a Cloştei cu Puii de Aur, monetele care vorbeau acolo unde nu existau isvoare epigrafice şi tăceau bătrânii autori, etc., au săpat odată cu părăsirea ţării, o prăpastie între două lumi. Generaţia tânără crescută în umbra marilor zguduiri, a pierdut contactul direct cu strămoşii. Muzeele, bibliotecile şi arhivele, nu mai posedau dovezile marilor lor înfăptuiri. Lipsiau tablourile în care artiştii îşi înmormântase sufletele. Nu mai existau manuscrisele cu slovă veche cărora călugării în chiliile întunecoase le închinase truda multor ani, la lumina slabă şi roşietică a opaiţelor fumegânde. Documentele cu peceţi grele prin care voievozii ctitori de locaşuri sfinte şi aşezăminte de binefacere, dăruiau vitejilor moşii întinse, nu mai împodobeau colecţiunile. Bibliile scrise cu mâna, ferecate 'n aur şi argint şi bătute cu pietre rare, odăjdiile lucrate de domniţe cu fir scump, icoanele făcătoare de minuni, candelele, crucile şi cadelniţele grele bătrâneşti, etc., toate au dispărut ca prin farmec. Şi odată cu ele a început să ne părăsească respectul şi evlavia cu care odinioară priviam în zarea timpurilor apuse, pe dătătorii de "legi şi datini" ai poporului românesc.

Momentul era critic. O coardă a sufletului nostru se rupsese.

Cultura românească se afla la o grea răspântie istorică. Şi îndată ce nourii de fum s'au destrămat şi soarele a început să lucească pe cerul înseninat, îndrumătorii spirituali ai neamului şi-au dat seama de primejdia ce ne pândea din umbră. Urmând pilda vie a marelui cărturar N. Iorga, ei au pornit la lucru, adunând cu râvnă în colecţiuni, biblioteci şi muzee, tot ceiace putea să grăiască despre trecutul nostru zbuciumat, tot ceiace putea să mărturisească, că pe aceste meleaguri noi am fost primii care am văzut lumina zilei. Deşi izbânda a încununat străduinţele necurmate, gândul mi se îndreaptă necontenit spre exemplarele unice trimise la Moscova care erau fala României şi a căror valoare nu poate fi calculată.

Tot aici este locul să amintesc că instituţiunile publice şi particulare (Banca Naţională, Casa de Depuneri, Academia Română, Creditul Rural, etc.) ce şi-au trimis la Moscova arhivele, depozitele încredinţate, etc., au întâmpinat în activitatea lor ulterioară depe urma acestei operaţiuni multe neajunsuri, mari pagube şi destule greutăţi, dintre care multe n'au fost încă învinse.

2. În ce priveşte efectele publice expediate la Moscova, România nu a avut nici o pierdere. Conform legii promulgată la 15 Septemvrie 1920 şi publicată în Monitorul Oficial Nr. 153 din 14 Octomvrie acelaşi an,[154] instituţiunile de credit, judeţele, comunele, societăţile anonime şi în comandită pe acţiuni, au eliberat titularilor duplicate pentru titlurile, acţiunile, obligaţiunile şi foile de cupoane evacuate. La fel a procedat şi Statul. În tabloul care urmează, înfăţişez pe rente şi valori numărul duplicatelor Moscova emise de Ministerul de Finanţe până la 1 Ianuarie 1934:

[154] *Anexa XLVIII.*

Rentele	Numărul duplicatelor emise pe valori						Valoarea totală în lei
	100	500	1000	2500	5000	20000	
4% – 1889 Int.…	962	–	5382	–	1296	–	11958200
4% – 1889 Ext.…	–	354	1953	–	706	–	5660000
4% – 1890…..…	–	1015	1811	845	574	–	7301000
4% – 1891…..…	–	1694	1881	1046	452	–	7603000
5% – 1894…..…	–	1353	1494	1545	757	–	9818000
5% – 1894…..…	–	3183	–	–	367	–	3426500
4% – 1896…..…	–	1032	2026	929	578	–	7754500
4% – 1898…..…	–	8226	8585	4902	1706	–	33483000
5% – 1903…..…	–	5829	3350	2500	354	–	14284500
4% – 1905 C. …….	–	40939	–	–	15089	521	106334500
4% – 1905 A. …….	–	3758	2716	1452	398	–	10215000
4% – 1905 B. …….	–	3222	1962	622	432	–	7288000
4% – 1908…..…	–	5215	2340	1711	617	–	12310000
4% – 1910 Int.…	–	12483	9245	3885	1421	–	32304000
4% – 1910 Ext.…	–	4856	2276	914	671	–	10344000
4% – 1913…..……	–	28538	14307	6118	–	–	43871000
4% – 1910 Isl…….	8154	3992	—	–	2211	–	13866400
4% – 1910 Păd…….	8880	4886	5148	–	–	–	8479000
Total	17996	130575	64476	26469	27629	521	346300600

Rezultă din examinarea cifrelor acestui tablou, că până la 1 Ianuarie 1934, Ministerul de Finanţe a emis 267.666 duplicate Moscova în sumă de 346.300.600 lei, din valoarea totală a efectelor publice de aproximativ 355 mil. lei aur, evacuate.

D-1 subdirector Dumitru Mincu dela Datoria Publică, căruia îi aduc şi pe această cale vii mulţumiri, mi-a comunicat că au fost foarte rare cazurile când au apărut titlurile originale pentru care s'au emis duplicate. Şi atunci cercetările au dovedit că duplicatele s'au eliberat greşit, din cauza mijloacelor insuficiente de informaţiune. Constatarea aceasta are o deosebită importanţă, căci ea ne probează îndeajuns că efectele publice româneşti depozitate la Sudnaia Kassna în luna August 1917 alături de celelalte valori, au fost distruse, sau sunt încă intacte. Altfel dacă ar sta lucrurile, de mult piaţa noastră şi în deosebi acele internaţionale, ar fi fost invadate de titlurile originale evacuate în Rusia, iar Ministerul de Finanţe necontenit ar primi reclamaţiuni greu de soluţionat.

Silite de împrejurările vitrege pe care ni le hărăsise nemilostiva soartă şi îndemnate de Guvernul ţării, instituţiunile noastre au trimis la Moscova nu numai întregul lor avut, ci şi valorile ce li se încredinţase spre păstrare.

După doi ani, crângul vremii s'a schimbat. Viforul vijelios trecuse. Asfinţitul înroşit de foc şi sânge s'a luminat. Steagul alb fâlfâia biruitor. Vieaţa şi-a regăsit făgaşul părăsit. Războiul apărea ca o vagă amintire a unor timpuri îndepărtate. Iar deponenţii prinşi în vâltoarea crudei realităţi, reclamau cu multă insistenţă depozitele.

Chestiunea era extrem de delicată. Necunoscând valoarea exactă a depozitelor ce li se predase deoarece nu verificase conţinutul pachetelor sigilate primite şi neavând mijloacele financiare necesare pentru a acoperi despăgubirile cerute, institutiunile se aflau într'o grea situaţiune. Din punct de vedere juridic, pretenţiunile deponenţilor erau legitime. Este drept ca depozitarul să restituie deponentului depozitul încredinţat. Nu este mai puţin adevărat însă, că instituţiunile au trimis valorile în Rusia nu din proprie iniţiativă, ci din îndemnul Guvernului şi pentru a evita ca ele să cadă pradă în mâinile duşmanilor.

Instanţele judecătoreşti chemate să împace părţile, au recunoscut dreptatea reclamanţilor, obligând pe depozitari să le restituie valorile în momentul în care vor intra în posesiunea lor. Modul cum a fost soluţionată problema de justiţia românească, consfinţeşte încă odată dreptul nostru de creanţă asupra Rusiei.

Trăgând învăţăminte din această tristă experienţă, cea mai mare parte dintre aşezămintele de credit româneşti, n'au mai primit spre păstrare după război pachete de valoare, decât după ce s'au convins înainte

de a fi sigilate de conţinutul lor.

3. Aurul Băncii Naţionale trimis la Moscova în Decemvrie 1916 şi Iulie 1917, se cifra la 315.179.980 lei[155]. Depe urma evacuării aurului care este tot atât de important pentru o bancă de emisiune ca şi inima pentru organismul unei vietăţi, noi am avut de îndurat mult şi mai îndurăm încă.

Convertibilitatea la prezentare "*... în monetă metalică-etalon – (de aur sau argint)"* – cum se exprimă d-l profesor Victor Slăvescu[156] "*constitue prima condiţie a unui bun şi adevărat bilet de bancă*". Ori, tocmai acest angajament nu-l mai putea îndeplini Banca Naţională faţă de purtătorii biletelor sale, după depozitarea tezaurului la Moscova şi sporirea considerabilă a emisiunii determinată de împrumuturile acordate Statului. Pentru politica monetară a României aceste două fapte au fost hotărîtoare, tăind drumul dea dreptul spre următoarea deciziune luată la 12 Aprilie 1917[157]: "Până la data când Ministerul de Finanţe îşi va îndeplini toate obligaţiunile de mai sus, până când Statul îşi va achita toate împrumuturile ce a contractat la Banca Naţională, precum şi până când Banca Naţională îşi va aduce la sediul său din Bucureşti stocul său metalic aflat astăzi în străinătate, Banca Naţională are dreptul să suspende plata biletelor sale în monetă naţională liberatoare sau în monete străine care au curs legal, derogându-se în această privinţă la art. 14 din legea Băncii Naţionale şi 37 din statutele sale. Restul art. 1-1 din lege rămâne în vigoare".

Pentru a înţelege pe deplin consecinţele evacuării stocului metalic, o scurtă privire retrospectivă asupra evoluţiei politicii de emisiune a Băncii Naţionale dela 1914 şi până în pragul stabilizării, o consider absolut necesară.

Din 1914 şi până la 1928, circulaţia biletelor Băncii Naţionale a fost în necontenită creştere, mărindu-se de 36,69 ori. Principalul motiv care a determinat această sporire considerabilă dela 578 mil. lei la 21.211 mil. lei, a fost finanţarea ţării de către Institutul de Emisiune. Prin împrumuturile acordate Statului[158] pentru cheltuielile de război până la încheierea armistiţiului (1.596.101.955 lei sau 11%), pentru nevoile bugetare (5.208.347.000 lei sau 38%) şi pentru unificarea monetară (7.026.703.258 lei sau 51%), Banca Naţională silită de împrejurări a părăsit normele sănătoase călăuzitoare ale politicii sale de emisiune de până atunci. Majoritatea biletelor sale nu mai erau puse în circulaţie pentru nevoile reale ale economiei naţionale, ci pentru trebuinţele Statului. Câteva cifre în această privinţă ne vor lămuri pe deplin. Sumele avansate Ministerului de Finanţe sub formă de împrumuturi şi care reprezentau 18,8% la sfârşitul anului 1914 din circulaţia totală, ating 90% în 1921, pentru ca apoi să scadă încetul cu încetul şi necontenit până la 35,6% la sfârşitul anului 1928. Invers, biletele date circulaţiunii pentru nevoile pieţii scad dela 52,8% cât reprezentau din circulaţie în 1914, la 4,5% în 1918, pentru ca apoi să crească mereu atingând 59,2% la sfârşitul anului 1928.

Inflaţia monetară produsă de emisiunile făcute pentru Stat şi acoperite cu bonuri de tezaur, trimiterea aurului la Moscova de care Banca Naţională nu se putea folosi efectiv, slăbirea creditului ţării, soldarea deficitară a comerţului exterior şi a bugetelor, sporirea necumpătată a creditelor publice sau particulare interne şi externe, etc., au fost cauzele principale care au contribuit la micşorarea puterii de achiziţie a valutei naţionale. Tabloul[159] care urmează ne înfăţiează evoluţia cursului mediu anual al leului pe piaţa oficială a Bucureştilor, dela 1920 şi până la 1929.

Cu toate acestea, acoperirea emisiunii a fost în permanenţă menţinută de Banca Naţională, chiar peste

---

[155] Din protocoalele semnate cu prilejul transporturilor, rezultă că aurul Institutului de Emisiune valora 315.154.980,41 lei. Ulterior făcându-se o nouă verificare s'a constatat că în graba cu care se făcuse trimiterea, s'a omis suma de 24.999,59 lei. Aşa se explică faptul că în activul bilanţului Băncii Naţionale aurul depozitat la Moscova a fost înregistrat pentru suma de lei 315.179.980. Cifra publicată de Banca Naţională, adică 315.179.980 lei, trebuie considerată ca exactă.

[156] Victor Slăvescu, Tratat de bancă, vol. II, pag 15, Bucureşti 1931.

[157] Art. 11 din convenţiunea privitoare la împrumutul de 300 mil. lei şi la concentrarea tuturor împrumuturilor Statului într'unul singur de 1 miliard lei cu scadenţa 20 Decemvrle 1917 şi dobânda de 2,5 %. Vezi Raportul Consiliului General al Băncii Naţionale către adunarea generală din 18 Februarie 1918, pag. 14.

[158] *Bulletin d'information et de documentation de la Banque Nationale de Roumanie*, No. 1, 1929, pag. 3.

[159] Câteva lămuriri asupra întocmirii acestui tablou, cred că sunt necesare. Pentru fiecare monetă am stabilit cursul mijlociu lunar, făcând media aritmetică a cursului maxim şi minim. Apoi, calculând media aritmetică a cursurilor mijlocii lunare, am ajuns pentru fiecare monetă la cursul mijlociu anual.

limita legală. Stocul metalic însă suferise modificări esenţiale în constitutia sa. Aşa de exemplu, la 31 Decemvrie 1928, după ce Institutul de Emisiune prin eforturi suprafireşti reuşise să-l consolideze în parte prin achiziţio-narea unor noui cantităţi de aur, el se compunea din[160]:

Aur monete în tezaur……..	lei	144.470.461
Aur lingouri……	lei	12.663.897
Aur depozitat în străinătate…….	lei	98.433.385
Tezaurul evacuat la Moscova…….	lei	315.179.980
Rente aur…….	lei	3.925.000
Bonuri de tezaur…….	lei	6.623.713.333
Total……	lei	7.198.386.056

Observăm imediat că din totalul stocului metalic de 7.198.386.056 lei, bonurile de tezaur şi rentele aur reprezentau 6.627.638.333 lei sau 92,07%, iar aurul în sumă de 570.747.723 lei deţinea abia 7,93%. Acoperirea biletului apare şi mai îndoielnică dacă nu uităm că din totalul aurului cuprins în stoc, 315.179.980 lei sau 55,22% se afla la Moscova.

Ce concluziuni putem trage privind cifrele cuprinse în tabloul de mai sus? Faţă de dolar, francul elveţian, lira sterlină, francul francez şi lira italiană, cursul leului scade neîncetat dela 1920 până în anul 1924, când înregistrează o uşoară urcare. În anii 1925-26 micşorarea valorii leului în raport cu dolarul, francul elveţian şi lira sterlină se accentuiază, observându-se e creştere sensibilă faţă de francul francez şi lira italiană. În sfârşit, în 1927–1928 după punerea în aplicare a reformei monetare din 19 Mai 1925, cursul leului creşte vertiginos. Revalorizarea lui a fost însă prea puţin simţită, din cauza preţurilor ridicate ale tuturor mărfurilor, care atingeau cifre fantastice.

Anii	Cursul anual mijlociu pe piaţa Bucureşti în lei, al				
	Dolarul	Francului elveţian	Lirei sterline	Francului francez	Lirei italiene
1920	54,81	9,69	203,49	4,17	2,93
1921	88,91	15,56	324,49	6,79	3,74
1922	148,09	28,56	660,98	12,22	7,17
1923	209,57	37,96	944,02	12,53	9,56
1924	203,11	37,13	896,89	10,66	8,89
1925	208,37	40,42	1008,43	9,99	8,40
1926	220,08	42,60	1065,62	7,12	8,57
1927	167,17	32,38	816,87	6,60	8,64
1928	163,74	31,61	797,78	6,44	8,64

Deprecierea leului, determinată în primul rând de călcarea forţată a legilor economice normale care stăpânesc activitatea instituţiunilor de emisiune şi în general politica de credit a unei ţări, a influienţat profund manifestările vieţii noastre de Stat sub variatele ei forme şi aspecte. Calcularea exactă a preţului de cost nu mai era posibilă. Costul tuturor mărfurilor s'a urcat necontenit. Funcţionarii, lucrătorii, pensionarii şi toţi acei ce aveau venituri fixe puţin elastice, au fost crunt loviţi. Echilibrul dintre producţie şi consumaţie s'a sfărâmat. Vânzările pe credit s'au împuţinat. Speculaţiunile de tot felul înfloreau. Adaptarea finanţelor publice la nouile condiţiuni economice a întâmpinat serioase greutăţi. Economiile au fost devalorizate. Creditorii au sărăcit. Debitorii s'au îmbogăţit. Suferinţa a luat locul nejustificatei bucurii obşteşti din primele zile ale inflaţiei. Stabilizarea monetară înfăptuită la 7 Februarie 1929, a pus capăt haosului.

Fără să intru în prea multe amănunte, voiu arăta cum a fost rezolvată cu prilejul stabilizării monetare, problema tezaurului aur al Băncii Naţionale evacuat la Moscova.

Până la 7 Februarie 1929, aurul trimis de Banca Naţională la Moscova în valoare de 315.179.980 lei, a figurat în activul bilanţului său reprezentând o parte din acoperirea biletelor puse în circulaţie. Această situaţie nu mai putea dăinui după înfăptuirea stabilizării monetare, de oarece conform art. 31 din nouile statute "biletele sunt convertibile la purtător şi la vedere la sediul central al Băncii şi după alegerea acesteia, fie în

[160] *Bilanţul general al Băncii Naţionale pe anul 1928, încheiat la 31 Decemvrie 1928.*

monede de aur având curs legal, fie în lingouri de aur, conform raportului fixat de lege, fie în devize străine convertibile în aur..." Odată cu transformarea şi aşezarea bilanţului Institutului de Emisiune pe baze reale, aurul dela Moscova a fost amortizat prin fondurile speciale de rezervă creiate din vreme în acest scop[161]. Cu toate acestea, Banca Naţională a României care nu poate renunţa la stocul său metalic încredinţat în paza şi păstrarea Rusiei, îşi afirmă dreptul său legitim de creanţă mai departe, menţinând pentru memorie în registre, în activul situaţiunilor săptămânale şi a bilanţului anual, contul Aur la Moscova.

Şi acum, pentru a încheia acest capitol, voiu adăoga că în cazul când stocul metalic al Băncii Naţionale în valoare de 315.179.980 lei aur n'ar fi fost depozitat la Moscova, prin multiplicarea lui cu 32,258 – cursul leului aur în lei stabilizaţi, – am fi obţinut suma de 10.167.075.794 lei şi 84 bani stabilizaţi, cu care puteam realiza fără concursul finanţei străine marea operă a stabilizării monetare.

Acestea sunt pe scurt urmările pe care le-a avut asupra României evacuarea tezaurului la Moscova. Semnalarea lor am socotit-o îndestulătoare, pentru a menţine trează atenţiunea poporului românesc asupra însemnătăţii imenselor sale comori aflate în ţară străină şi care nu pot fi considerate niciodată şi de nimeni definitiv pierdute. Sunt convins că dreptul nostru de proprietate asupra lor, va deveni cândva o realitate.

[161] Victor Slăvescu, *Curs de monetă, credit, schimb*, pag. 354, Craiova 1932.

Încheiere

În cuprinsul acestei lucrări, am tratat tot ceiace mi s'a părut mai important în legătură cu problema tezaurului român dela Moscova, păşind peste amănuntele care ar fi întunecat pe alocuri prea mult expunerea. Gândul meu a fost să lămuresc pe deplin cititorul asupra unei chestiuni, căreia scrisul românesc nu i-a acordat atenţiunea cuvenită.

Ce concluziuni generale se desprind din paginile acestui studiu? La sfârşitul lunii Decemvrie a anului 1916, valurile vrăjmaşe bătând furioase în coasta Moldovei, Banca Naţională a României din îndemnul Guvernului şi cu al său consimţimânt, a evacuat la Moscova odată cu bijuteriile M. S. Regina Maria în valoare de 7 mil. lei aur, întregul său stoc metalic care se ridica la 314.580.456,84 lei aur. Delegaţii autorizaţi ai Guvernului ţarist şi-au luat prin scris angajamentul solemn faţă de România şi Banca Naţională, să păstreze şi să restituie valorile pe care le-au primit, depunându-le apoi după o minuţioasă verificare terminată la 16 Februarie 1917, în Cetatea Kremlin. În urma revoluţiei din Februarie, Guvernul provizoriu sub preşedenţia lui Lvof venind la 14 Martie 1917 în fruntea Rusiei şi declarând că recunoaşte toate obligaţiunile luate faţă de Aliaţi de Guvernul ţarist, în mod implicit a ratificat şi garanţiile date în privinţa păstrării şi înapoierii tezaurului nostru depus la Moscova, care era proprietatea particulară a Băncii Naţionale.

Cu câteva zile înainte de sângeroasele lupte dela Mărăşeşti, la sfârşitul lunii Iulie a anului 1917, punerea în siguranţă a tuturor comorilor româneşti ce se aflau în Moldova, a ispitit din nou minţile conducătorilor noştri. Măsurile în vederea transportului s'au luat în grabă. Valorile trimise de Banca Naţională cu acest prilej şi care au fost depozitate tot la Kremlin, se ridicau la 1.594.836.721,09 lei, din care aurul efectiv reprezenta 574.523,57 lei, iar arhiva 500.000 lei.

Avutul celorlalte instituţiuni publice şi private expediat prin Casa de Depuneri şi instalat în compartimentele dela Sudnaia Kassna, depăşia şapte miliarde şi jumătate lei aur. Delegaţii oficiali ai celui de al doilea Guvern de coaliţie rus prezindat de Kerenski, au garantat în scris deponenţilor păstrarea şi restituirea intactă a ambelor depozite.

Evenimentele din Rusia s'au desfăşurat cu o iuţeală uimitoare, până când bolşevicii au cucerit puterea. Străduinţele legitime de a zădărnici cuibărirea anarhiei în sânul poporului nostru, arestarea, dezarmarea şi expulzarea soldaţilor ruşi revoluţionari peste Nistru şi ocuparea Basarabiei, au condus la înăsprirea şi apoi la ruperea relaţiunilor diplomatice româno-ruse. Situaţiunea aceasta a determinat pe bolşevici să sechestreze tezaurul român care era în cea mai mare parte proprietatea instituţiunilor particulare, călcând astfel regulile care guvernează depozitul şi textele precise ale conventiei dela Haga, care prevăd că[162] "bunurile supuşilor unui stat, aflate pe teritoriu] unui stat inamic, nu pot deveni proprietatea inamicului, nici nu pot fi puse sub sechestru." Confiscând valorile, Consiliul Comisarilor Poporului a afirmat de nenumărate ori că ele vor fi restituite intacte poporului român. Acelaşi lucru rezultă de altfel şi din scrisoarea comisarului afacerilor străine, V. Fritsche, adresată la 1 (14) Martie 1918 consulului Franţei din Moscova[163].

Ce a urmat se ştie. Aurul românesc a fost întrebuinţat de bolşevici pentru plata cumpărăturilor făcute în străinătate, iar celelalte obiecte care n'au putut fi prefăcute imediat în arginţi sunători, se mai află încă şi astăzi la Moscova. Cert este faptul că România n'a primit şi nici n'a autorizat pe nimeni să ridice în întregime sau în parte tezaurul său depozitat la Moscova. Toate svonurile răspândite în această privinţă, sunt şi rămân neîntemeiate.

Mai târziu, în luna Aprilie 1922, Conferinţa Economică Internaţională dela Genua a recunoscut dreptatea noastră, recomandând Sovietelor la 2 Mai acelaşi an prin Ministerul de Externe al Franţei, să restituie Guvernului român toate valorile sale.

Pe temeiul hotărîrii forului internaţional şi a angajamentelor precise luate de diferitele guverne ale Rusi-

[162] Căpit. Vasile Emanuiel, *Noţiuni elementare de drept internaţional public*, pag. 183, Bucureşti 1925.
[163] Vezi *Anexa XXIX*.

ei, România este îndreptăţită să reclame şi să obţină restituirea întregului tezaur depozitat la Moscova de instituţiunile sale publice şi particulare. Aceasta este singura şi adevărata deslegare ce i se poate da problemei şi sperăm că Sovietele vor fi de acord cu noi asupra acestei chestiuni, atunci când va suna ceasul reluării prieteneştelor relaţiuni care ne-au unit atât de strâns odinioară.

*

Angajându-se de mai multe ori discuţiuni directe sau indirecte între noi şi Soviete la Copenhaga, Viena, Varşovia, etc., în vederea reglementării navigaţiei pe Nistru sau reluării relaţiunilor diplomatice, delegaţii Rusiei au cerut mai întâi României să renunţe la tezaur, apoi au legat restituirea lui de recunoaşterea unirii Basarabiei. Cred că chestiunea a fost aşezată pe un tărâm greşit în discuţiune, deoarece recunoaşterea unirii Basarabiei şi înapoierea tezaurului, sunt două probleme distincte şi independente. Într'adevăr, din timpul zămislirii popoarelor şi până astăzi, pământul Basarabiei a fost stăpânit, locuit şi apărat de Români. Istoria, clădită chiar pe documentele oficiale ruseşti, este martoră.

După cinci ani dela răpirea Basarabiei, în 1817, ocârmuirea rusească întocmind un recensământ al populaţiei[164], a constatat că din totalul locuitorilor de 462.630 suflete, Românii reprezentau 86%, Rutenii 6,5%, Evreii 4,2%, Lipovenii 1,5%, Grecii 0,7%, Armenii 0,6%, Bulgarii 0,25% şi Găgăuţii 0,25%. Rezultatul catagrafiei a nemulţumit profund pe Ruşi. Nici un mijloc n'a fost cruţat pentru desnaţionalizarea Moldovenilor băştinaşi. Colonizarea străinilor în pământul basarabean, ademenirea Românilor să emigreze în Turkesten şi în preajma Cutaisului din Caucaz, apăsările administraţiei, încercările de rusificare prin şcoli şi biserici, toate acestea n'au dus la nici un rezultat. Basarabeanul cu trupul şi sufletul robust a îndurat mult, dar a biruit, păstrându-şi neştirbit caracterul curat românesc.

Statisticianul A. Zaşciuk constată după datele culese pe cale oficială, că populaţia Basarabiei era în 1856 de 990.000 oameni, dintre cari 74% Moldoveni, iar restul de 26% neromâni. Dela 1856 şi până la 1897 când s'a făcut o nouă numărătoare, populaţia Basarabiei a crescut dela 990.000 la 1.935.000 locuitori, dintre cari după tabloul alcătuit de N. Durnovo, 56% erau Români, 18,9% malo şi vel.-Ruşi, 11,7% Evrei şi 13,11% Bulgari, Găgăuţi, Nemţi, Greci, Armeni, etc.

Din cercetarea obiectivă a acestor date observăm că pe măsură ce populaţia creştea, proporţia Românilor scădea. Două sunt cauzele explicative ale acestei constatări: falşificarea voită a statisticelor şi desnaţionalizarea Moldovenilor pregătită şi aplicată de Ruşi, pe toate căile ce le aveau la îndemână în calitate de stăpânitori.

În sfârşit, la 1918 când Sfatul Ţării în deplină libertate a hotărît întemeindu-se pe dreptul de autodeterminare al popoarelor unirea Basarabiei cu România, populaţia ei era de 2.725.000 locuitori, repartizată astfel: 66,5% Români, 12% Ruşi, 7,7% Bulgari şi Găgăuţi; 2,7% Nemţi, 9,8% Evrei şi 1,3% Greci, Armeni şi alţii.

Faţă de aceste indiscutabile dovezi care ne probează că majoritatea locuitorilor din provincia de peste Prut au fost şi sunt în majoritatea lor Români, mai poate oare ridica Rusia vre-o pretenţiune asupra Basarabiei a cărei unire a fost recunoscută prin tratatul semnat la Paris în ziua de 28 Octomvrie 1920 de delegaţii Angliei, Franţei, Italiei şi Japoniei, în urma notei Consiliului Suprem al Conferinţei Păcii, care[165] "după ce a luat în consideraţie aspiraţiile de ansamblu ale populaţiei basarabene, caracterul moldovenesc al acelei provincii din punct de vedere geografic şi etnografic, precum şi argumentele economice şi istorice, ..." s'a pronunţat pentru"... aceste motive în favoarea reunirii Basarabiei cu România, reunire care a fost formal proclamată de către reprezentanţii Basarabiei... !?"

Evident că nu. Basarabia este şi va rămâne veşnic unită cu România, pentru că cea mai mare parte dintre oamenii cari vieţuiesc pe pământul ei, prin originea, tradiţia, graiul, obiceiurile, religia, sângele şi aspiraţiunile lor, au făcut şi fac parte din poporul românesc[166].

---

[164] Ion I. *Nistor, Istoria Basarabiei*, pag. 289 şi urm., Cernăuţi, 1924

[165] Const. Kirițeseu, l. c., III, pag. 534–5.

[166] De altfel, problema Basarabiei nici nu mai poate fi pusă acum în discuţiune, deoarece art. 1 al convenţiei semnată la Londra

*

O altă problemă ridicată în legătură cu tezaurul român dela Moscova, a fost aceia a taxei de păstrare. S'a susţinut că în ziua restituirii lui, România va trebui să plătească Rusiei pentru serviciul adus o sumă care va depăşi valoarea aurului depozitat la Kremlin.

Este oare legitimă această pretenţiune pe care şi-au însuşit-o Sovietele? Iată întrebarea căreia îi voi da pe scurt răspunsul.

În scrisorile, procesele-verbale şi protocoalele semnate cu ocazia transportării şi depozitării valorilor la Moscova, nu se pomeneşte nici un cuvânt despre taxa de păstrare. Tăcerea în această privinţă ne îndreptăţeşte să tragem concluzia că Guvernul rus răsplătia astfel în parte numeroasele obligaţiuni pe care le avea faţă de România. Gratuitatea era deci aparentă. În realitate exista un adevărat schimb de servicii, pentrucă Rusia avea faţă de noi însemnate angajamente isvorîte din marile sacrificii pe care le făceam pentru întreţinerea armatelor sale aflate pe teritoriul românesc. Din acest punct de vedere privită pretenţiunea ridicată de Soviete, ea ne apare nejustificată.

Să păşim mai departe şi să admitem că într'adevăr datorăm Rusiei taxa de păstrare. Admiţând această ipoteză, se naşte o nouă întrebare: poate fi România obligată să plătească taxa din momentul depunerii şi până în clipa restituirii valorilor? Desigur că nu. Nouă nu ni se poate impune calcularea taxei decât pentru timpul cât am consimţit ca tezaurul să rămână la Moscova. De îndată ce l-am reclamat şi Sovietele nu ni l-au restituit, orice pretenţiune pentru restul timpului este nulă. Şi în cazul acesta taxa va trebui socotită pentru stocul metalic al Băncii Naţionale şi bijuteriile M. S. Regina Maria pe timp de un an (1917), iar pentru celelalte valori numai pe 5 luni (1 August-31 Decemvrie 1917).

Însfârşit, să considerăm că pretenţiunea Sovietelor este justă şi că noi le datorăm taxa pentru păstrarea tuturor valorilor, din ziua depunerii şi până'n clipa restituirii lor. Acceptarea acestei situaţiuni presupune păstrarea intactă a tezaurului în tot timpul. Rusia însă n'a respectat acest elementar principiu al depozitului. Întrebuinţând aurul românesc dela Kremlin pentru ale lor interese, Sovietele nu numai că au scăpat de grija de a-l mai păstra, dar au contractat în acest chip – am putea cu drept cuvânt spune –, un împrumut forţat dela România. Modul lor de a proceda, pune problema în adevărata ei lumină. Taxa de păstrare nu poate fi pretinsă pentru aurul depozitat la Kremlin, după data ridicării şi întrebuinţării lui de Soviete. Valorile celelalte aflate la Sudnaia Kassna, vor fi supuse unei taxe de păstrare desigur mai mică decât a aurului şi numai pentru timpul de cinci luni. În schimb, Rusia este obligată să plătească României pentru împrumutul forţat contractat, dobânda care se va stabili de comun acord. Scăzându-se taxa de păstrare calculată pe bazele amintite din totalul dobânzilor, Rusia va rămâne cu siguranţă debitoarea României, urmând să-i plătească restul.

Aceasta este după a noastră părere, singura soluţiune justă ce i se poate da problemei.

*

Aruncându-ne o privire retrospectivă asupra desvoltării societăţii de astăzi, constatăm că dealungul mileniilor omul a avut tendinţa permanentă să colaboreze şi să se asocieze cu semenii săi, pentru a putea mai uşor învinge greutăţile multe şi variate ce i-au răsărit în cale. Familia, tribul, satul, comuna, oraşul, judeţul, statul, toate aceste forme voluntare de convieţuire necontenit adaptate împrejurărilor, se sprijinesc în primul rând pe interesele individuale, locale şi generale ale membrilor ce intră în compunerea lor.

Statul, considerat ca expresiunea desăvârşită a alcătuirii sociale actuale, nu mai poate vieţui izolat de restul lumii. Războiul mondial modificând harta pământului şi măcinând în cinci ani rezervele acumulate

---

în ziua de 3 Iulie 1933 de către România, Afganistan, Estonia, Letonia, Persia, Polonia, Turcia şi Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, prevede că: "fiecare din înaltele părţi contractante se angajează să accepte în raporturile ei mutuale cu fiecare din celelalte şi cu începerea zilei punerii în vigoare a prezentei convenţiuni, definiţia agresorului, astfel cum a fost explicată în raportul Comitetului pentru chestiunile de securitate cu data de 24 Mai 1933 (raportul Politis) la Conferinţa pentru reducerea şi limitarea armamentelor, raport făcut în urma propunerii Delegaţiunii Sovietelor".
Ori, în amintitul raport, celebrul profesor de drept internaţional, Politis, pentru a evita polemicile interpretative în cazurile de agresiune, a ajuns la formula stabilirii teritoriului naţional a ţărilor contractante.

cu trudă în timp de decenii, a pus minţii omeneşti multe şi grele probleme, pe care ţările răzleţe se străduiesc zadarnic să le rezolve. Frământările profunde de pe întregul glob care ne îndeamnă adesea să credem că trăim într'o epocă ce desparte două războaie apropiate şi crâncene, îşi găsesc explicaţia în neînţelegerea deplină a rostului colaborării sincere şi adevărate între popoare.

Dacă urmărim politica externă a României, constatăm că ea e îndrumată cu multă înţelepciune de d-l N. Titulescu pe căile păcii şi ale bunei înţelegeri cu toate ţările vecine, cu condiţiunea respectării graniţelor noastre istorice. Nu este locul să intru în expunerea cauzelor care au împiedicat până acum normalizarea raporturilor dintre noi şi megieşii dela Răsărit. Îmbucurător e faptul că primul pas pe acest drum s'a făcut prin semnarea pactului de neagresiune din 3 Iulie 1933, când d-l N. Titulescu a rostit printre altele următoarele cuvinte pline de un adânc înţeles[167]: "Daţi-mi voie să adaug că tratatul ce am semnat astăzi are o semnificare specială pentru ţara mea. El constituie o primă şi importantă etapă pe calea care duce la normalizarea raporturilor noastre. România şi Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste sunt vecine şi istoria nu a înregistrat un război între naţiunile noastre. Aceasta înseamnă că ele sunt sortite să fie prietene. Nu am nici o îndoială că în munca ei neobosită pentru menţinerea păcii generale, România va face tot ce depinde de ea şi am toate raţiunile să cred că Guvernul Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, va face la fel pentru ca cele două naţiuni să realizeze pentru cel mai mare bine al lumii, poruncile geografiei şi istoriei".

Răspunsul asemănător al d-lui Litvinov, precum şi politica externă pacifică dusă de cele două ţări dela încheierea pactului încoace, sunt motive destul de puternice pentru a ne întări credinţa că apropierea dintre România şi Rusia, nu va întârzia prea mult. După zile furtunoase, soarele împrăştie nourii şi lumina înveseleşte pământul. Fără îndoială că va veni şi clipa în care urile vor fi înmormântate pentru vecie.

Când reprezentanţii oficiali ai celor două puteri se vor întruni pentru a pune temeliile colaborării viitoare, atunci isvorul tuturor neînţelegerile care ne-au despărţit de Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste va trebui secat definitiv, pentru ca valurile vremii să nu poată niciodată sfărâma raporturile de bună prietenie şi înţelegere. Problema tezaurului român depozitat la Moscova se va afla cu siguranţă pe primul plan al discuţiunilor şi cred că ea nu va putea fi deslegată decât în spiritul adevărului istoric, pe care m'am străduit să-l înfăţişez în paginile acestei cărţi.

[167] "*Adevărul*" din 5 Iulie 1933.

Acte şi documente

Anexa I

Decretul Nr. 3.120 din 17 Noemvrie 1916, privitor la strămutarea sediului central al Băncii Naţionale a României la Iaşi.

Văzând raportul ministrului Nostru secretar de Stat la Departamentul Justiţiei sub Nr. 46.333 din 16 Noemvrie 1916,

Am decretat şi decretăm:

Art. 1. -Sediul central al Băncii Naţionale a României, pe ziua de 15 Noemvrie 1916, se strămută dela Bucureşti la Iaşi.

Art. 2.- Toate operaţiunile care după legea şi statutele Băncii se făceau la Bucureşti, se vor face la Iaşi, unde va fi sediul Consiliului General şi al celui de Administraţiune.

La Bucureşti se vor face numai operaţiunile ce va hotărî Administraţiunea Centrală a Băncii.

Anexa II

Notă remisă ministrului rus la Iaşi de către guvernatorul Băncii Naţionale.

Excellence,

Conformement aux vues manifestees par votre Excellence, j'ai l'honneur de vous soumettre, de la part de la Banque Nationale de Roumanie, la note suivante concernant le transport en Russie du tresor de notre Banque.

Si le Gouvernement est d'accord, la Banque Nationale de Roumanie croit qu'on pourrait proceder ainsi:

1. Le tresor serait confie a Iassy aux personnes chargees par le Gouvernement imperial pour le recevoir et le transporter en Russie.

Un protocole en triple exemplaire serait redige, constatant le nombre des caisses confiees, l'état des sceaux apposes sur chacune d'elles, la nature et la valeur de leur contenu declare par la Banque Nationale de Roumanie.

Le protocole serait signe par les personnes deleguees de la Banque Nationale de Roumanie.

Les portes des wagons seraient scellees avec les sceaux des delegues du Gouvernement imperial et ceux de la Banque Nationale de Roumanie, mention faite de cette operation dans le protocole.

Un exemplaire de ce protocole serait remis aux delegues du Gouvernement roumain, le second aux delegues du Gouvernement imperial et le troisit me a la Banque Nationale de Roumanie.

Comme pour l'effectuation du depart en Russie, nous croyons que la présence des delegues de la Banque Nationale est necessaire, nous vous prions d'admettre que le transport soit accompagne aussi par eux.

La délégation se composera d'un directeur de la Banque Nationale, d'un censeur, du caissier principal et des cinq autres personnes.

2. Si le Gouvernement imperial veut bien mettre, en Russie, a la disposition de la Banque Nationale un compartiment special dans le tresor, ce qui serait desirable, nous croyons qu'on pourrait, pour effectuer le depâl, proceder comme suit:

En présence des personnes chargees par le Gouvernement imperial de recevoir et de transporter notre tresor, aussi bien que des nos delegues, le tresor serait mis dans le compartiment special.

Comme notre tresor est depose dans de petits sacs en toile, portant l'indication de la nature des monnaies, du poids et de la valeur, sacs qui sont enfermes dans de petites caisses en bois, nous croyons qu'on pourrait faire assez facilement en Russie inventaire du contenu de ces caisses, en comptant et au besoin en pesant les petits sacs, dont le nombre ne depasse pas environ 15.000.

Si la ou les portes du compartiment mis a la disposition de notre Banque en Russie comportent deux ou plusieurs clefs chacun, nous croyons que l'une de ces clefs serait bien être confiee aux delegues du Gouver-

nement imperial, qui prennent sous leur garde le tresor, les autres aux delegues de la Banque Nationale, qui pourraient les rapporter au sh ge principal de la Banque.

Nous croyons en outre qu'on devrait rectiger un protocole constatant l'ensemble de cette operation, le nombre des caisses et leur contenu, le nombre des clefs et les personnes a qui elles ont été confiees et toute autre mention qu'on croirait necessaire, protocole qui serait signe par tous les delegues en vertu de leurs pouvoirs.

Ce protocole serait rectige en quatre exemplaires originaux, dont l'un serait remis aux delegues du Gouvernement imperial, l'autre resterait inclus dans le tresor et le troisieme et quatrh me seraient remis aux delegues de la Banque Nationale, qui remettrons un exemplaire au Gouvernement roumain.

Le dépôt se trouverait aussi sous la garde et la surveillance des delegues du Gouvernement imperial.

Nous croyons, Excellence, devoir vous communiquer que pour le transport de notre tresor de Bucarest à Iassy, l'on à eu besoin de 18 wagons à 15.000 kos. chacun, en dehors des wagons necessaires pour la garde et pour le personnel.

En outre du tresor en or, nous devrions transporter en meme temps deux caisses contenant des bijoux. Une mention speciale constatant le nombre et la nature des sceaux serait faite dans le protocole.

J'ai l'honneur, Excellence, de vous transmettre, en meme temps que mes plus vifs remerciements, l'assurance de ma tres haute consideration.

(ss). I. G. Bibicesco

Anexa III

Jurnalul Consiliului de Miniştri Nr. 20.901 bis din 12 Decemvrie 1916.

Consiliul Miniştrilor, în şedinţa sa dela 12 Decemvrie 1916.

Deliberând asupra raportului cu Nr. 1.916 al d-lui ministru de finanţe,

Având în vedere cele cuprinse în acel referat,

Decide:

Găseşte că este nevoie să se pună în siguranţă în Rusia tezaurul Băncii Naţionale şi aprobă transportarea lui.

(ss). Ion I. C. Brătianu, Victor Antonescu, Vintilă Brătianu, Al. Constantinescu, M. Pherechide, C. I. Istrate, M. G. Cantacuzino, E. Costinescu, I. G. Duca, D. Greceanu, Take Ionescu şi G. Mârzescu.

Anexa IV

Legea din 24 Decemvrie 1916 pentru strămutarea sediului central al Băncii Naţionale à României dela Bucureşti la Iaşi[168].

Art. 1.-Sediul central al Băncii Naţionale à României este strămutat, în mod provizoriu, dela Bucureşti la Iaşi. Consiliul General al Băncii va putea strămuta tezaurul Băncii în orice altă parte când va crede că o asemenea măsură ar fi necesară pentru à pune tezaurul său în siguranţă. Aceiaşi măsură o poate lua şi în privinţa sediului său, care va fi în localitatea unde va fi reşedinţa Guvernului, precum şi în privinţa tuturor celorlalte depozite şi valori ale Băncii Naţionale sau aflate în păstrarea sa. Această hotărîre nu va putea fi executorie decât după aprobarea Ministerului de Finanţe, dată pe temeiul unui jurnal al Consiliului de Miniştri.

Art. 2. -Toate operaţiunile care după legea şi statutele Băncii se făceau la Bucureşti, se vor face la Iaşi sau în localitatea unde Banca şi-ar fixa sediul său şi unde va fi sediul Consiliului General, al Consiliului de Administraţie şi al direcţiunii centrale.

La Bucureşti se vor face numai operaţiunile hotărîte de Consiliul General al Băncii.

Art. 2 bis.- Banca Naţională este autorizată să amâne pe maximum un an, dacă crede necesar, convo-

[168] Prom. decr. Nr. 3.264 din 24 Decemvrie 1916.

carea adunării generale, fiind însă obligată ca deciziunea Consiliului General care aprobă bilanţul şi contul de profit şi pierdere, să o supună ratificării celei mai apropiate adunări generale, care va putea fi convocată şi mai înainte de un an.

Art. 3. -Se ratifică înaltul decret regal Nr. 3.120, publicat în Monitorul Oficial Nr. 189 din 20 Noemvrie a. c.; toate dispoziţiunile luate în baza acestui decret vor avea forţă de lege cu începere dela data publicării lui în Monitorul Oficial.

Art. 4.- Sediul central al Băncii Naţionale à României se va putea strămuta din nou în Bucureşti, când împrejurările o vor permite, pe baza unui decret regal, dat după propunerea ministrului de finanţe, în urma avizului conform al Consiliului de Miniştri.

Art. 5. -În timpul aplicării prezentei legi, toate legile şi regulamentele contrarii ei sunt şi rămân suspendate.

Anexa V

Scrisoarea adresată la 11 Decemvrie 1916 de către ministrul rus dela Iaşi, ministrului de finanţe român.

Legation Imperiale de Russie en Roumanie

Confidentiel No. 148. Jassy, le 11 decembre 1916.

J. Nr. 3.470-12 Decemvrie 1916.

Monsieur le Ministre,

J'ai l'honneur d'informer Votre Excellence que, par un telegramme de ce jour, S. E. M. Pokrovsky, ministre des affaires etrangeres, me fait savoir que S. E. M. Bark, ministre des finances, m'autorise de signer pour lui le protocole, que tel nombre de caisses avec la valeur declaree par la Banque Nationale de Roumanie ont été chargees dans le train et que le Gouvernement russe garantit leur integrite, tant pendant le parcours, que pendant le dépôt à Moscou. Apres ceci, cette cargaison devra être livree contre un recu special au chef de l'escorte du train. Le second protocole relatif au dépôt des fonds à Moscou dans un compartiment separe, ayant deux clefs, dont une sera gardee par les fonctionnaires roumains et l'autre par les fonctionnaires russes, sera signe par le delegue du Ministere Imperial des Finances à Moscou.

Veuillez agreer, Monsieur le Ministre, l'assurance de ma haute consideration.

(ss). A. Mossoloff

Anexa VI

Protocolul încheiat la Iaşi la 14(27) Decemvrie 1916 cu ocazia încărcării tezaurului Băncii Naţionale.

La Banque Nationale de Roumanie voulant mettre en surete son tresor en or, qui garantit l'emission de ses billets de banque et qui constitue sa propriete privee, à decide conformement à la decisiqn de son Conseil General de transporter ce tresor en Russie, à Moscou.

La Banque Nationale de Roumanie ayant obtenu l'assentiment du Gouvernement imperial de Russie à ce sujet, par l'intervention du Gouvernement roumain, à confie ce tresor au delegue du Gouvernement imperial de Russie, en gare de Jassy, qui à procede en l'assistance des delegues de la Banque Nationale de Roumanie au chargement dans les wagons des caisses en bois contenant le dit tresor, eaisses fermees et scellees avec les sceaux de la Banque Nationale de Roumanie et à l'apposition des scelles sur les wagons.

Dans la journee du 12/25 decembre 1916 on à charge sept wagons, portant les numeros:

218.873 Privislanski	983.002	H N K	300.668 M P K
324.609 Po	39.81-5 Cz		346.002 P M
170.607 Py			

mettant dans chaque wagon cent (100) caisses, soit en tout sept eents (700) caisses.

Dans la journee du 13/26 decembre 1916 on à charge sept (7) autres wagons portant les numeros:

889.135 A2 Mnu 500.934 M K Hu U 44.083 Cz B M
286.927 Py 605.008 uqubuc 112.150 1-0 B
597.596 uqubuc

mettant dans chaque wagon par cent (100) caisses, sauf dans le wagon No. 44.083 Cz B M, ou on à charge 140 (centquaranle) caisses, .soit en tout 740 (sept cent quarante) caisses.

Dans la journee du 14/27 decembre 1916 on à charge trois autres wagons, portant les numeros:

290.221 Cz B M 528.259 H N K 225.692 1-0 B

mettant dans les deux premiers par ·cent (100) caisses et dans le troisieme 98 (quatrevingt dixhuit) caisses, soit en tout 298 (deux cent quatrevingt dixhuit) caisses.

La valeur totale du tresor en or effectif compose de monnaics de differantes natures et de lingots d'or, charges dans les susdits wagons, est de lei or 314.580.456, bani 84 (trois cent quatorze millions cinq cent quatre vingt miile quatre cent cinquante et six 84 %), d'apres la declaration des delegues de la Banque Nationale de Roumanie.

Nous declarons avoir constate que les scelles apposes sur chaque caisse sont intacts.

En dehors du tresor de la Banque Nationale de Roumanie plus haut indique, on à charge dans le meme wagon No. 225.692 1-0 B,. encore deux autres caisses portant les scelles de la Banque Nationale de Roumanie, caisses dont la valeur declaree est de 7 (sept) millions.

Les portes de chaque wagon ont été fermees par des cadenas et ont été scellees chacune par deux sceaux, l'un appose par le deIegue du Gouvernement imperial russe et l'autre, celui de la Banque Nationale de Roumanie, appose par les delegues de cette Banque. En plus, chaque porte à été plombee avec les plombs de la Banque Nationale de Roumanie.

Le tresor de la Banque Nationale de Roumanie, ainsi que les. deux autres caisses, se trouvent à partir du jour ou ils ont été confies au delegue du Gouvernement]mperial et charges dans les wagons, sous la garantie du Gouvernement imperial de Russie, en ce qui concerne la surete du transport, la surele du depot, ainsi que du retour en Roumanie.

Lorsque ce tresor sera depose en Russie dans le compartiment reserve par le Gouvernement imperial, il sera fait un inventaire du contenu des caisses, inventaire dont on fera mention dans le protocole qu'on redigera la-bas et qui constatera, entre autres, l'effectuation du depot, ainsi que sa valeur.

Le present protocole à été redige en triple exemplaire originaux, dont l'un à été pris par le delegue du Gouvernement imperial de Russie, l'autre par le ministre des finances du Royaume de Roumanie et le troisieme par les delegues de la Banque Nationale de Roumanie et à été signe par Son Excellence le general-lieutenant Mossoloff, envoye extraordinaire, ministre plenipotentiaire de Sa Majeste l'Empereur de Russie, agissant comme delegue à ce sujet du Gouvernement imperial russe, par M. Victor Antonesco, ministre des finances du Royaume de Roumanie et par les delegues de la Banque Nationale de Roumanie, Th. Capitanovici, directeur, M. A. Saligny, censeur et M. M. Z. Demetresco, caissier principal de la Banque.

Fait aujourd'hui, le 14/27 decembre 1916 à Iassy, Roumanie.

Ministre de Russie, (ss). A. Mossoloff

Je soussigne Victor Antonesco, ministre des finances de Roumanie, certifie que la Banque Nationale de Roumanie à transporte son tresor par l'intervention et avec le consentement du Gouvernement roumain et que le tresor constitue la propriete privee de la Banque Nationale.

Le ministre des finances, (ss). Victor Antonesco

Directeur de la Banque Nationale de Roumanie, Censeur à la Banque Nationale de Roumanie,
(ss). A. Saligny (ss). Th. Capitanovici

Caissier principal de la Banque Nationale de Roumanie,
(ss). M. Z. Demetresco

Anexa VII

Protocolul încheiat la 16 Februarie 1917 cu ocaziunea depunerii tezaurului aur al Băncii Naţionale la Kremlin.

Comme suite au protocole signe par nous à Moscou le 21 decembre 1916, nous soussignes, delegues du Ministere des Finances, Basile Jacowlewitch Kowalnitzky, conseiller d'etat, actuel gerant de la succursale de la Banque de l'Etat à Moscou; N. W. Weniaminoff, directeur des caisses de la dite succursale et W. l. Jacowleff, sousdirecteur de la Banque de l'Etat, d'une part et Th. Capitanovici, directeur de la Banque Nationale de Roumanie; A. Saligny, censeur et M. Z. Demetresco, caissier principal de la dite Banque, delegues de la Banque Nationale de Roumanie, d'autre part, les premiers agissant conformement aux dispositions du ministre des finances en date du 14 decembre 1916, No. 1.267, les seconds en vertu du proces-verbal signe à Jassy le 14/27 decembre 1916, avons en présence de M. Pierre Guérin, consul de Roumanie à Moscou, representant le Gouvernement roumain, redige le present proces-verbal comme suit:

Selon le protocole signe le 14/27 decembre 1916 à Jassy, le 9 j anvier 1917 on à commence à rediger un inventaire detaille du eontenu de 1.740 caisses aux scelles de la Banque Nationale de Roumanie, depose le 21 decembre 1916 dans le compartiment de reserve de la succursale de la Banque de l'Etat à Moscou au Kremlin (Palais des Armures), dans le but de verifier le contenu des caisses et sa valeur.

Avant d'ouvrir les caisses, on a, conformement au protocole du 21 decembre 1916, procede à une inspection minutieuse des sceaux de la Banque Nationale de Roumanie sur toutes les 1.740 caisses et en meme temps procede, à la classification des caisses, selon la nature des monnaies. Les scelles de 774 caisses furent trouves endommages, neanmoins, il à été constate qu 'une partie considerable de ces endommagements portent le caractere de tres minces fissures produites par le changement de la temperature ou bien provenant de chocs inevitables, dus au transport.

Ensuite, ont été etablies d'un comun accord les conditions et l'ordre de la verification des valeurs, ainsi que des formalites à observer pendant cette verification:

1. En premier lieu on ouvrira les caisses avec les sceaux endommages et ensuite les autres dans l'ordre des categories des monnaies.

2. On ouvrira les caisses contenant 8 sacs chacune avec de la monnaie or de meme valeur, on comptera seulement le contenu de deux sacs et on pesera tous les 8 sacs, en verifiant le poids et la valeur indiques sur chaque fiche et en mettant de nouvelle fiche aux sacs comptes.

Les sacs ouverts seront, apres la verification, plombes avec les plombs de la Banque Nationale de Roumanie.

3. Les valeurs qui pour une raison quelconque ne pourront être ni comptees, ni pesees, sont acceptees pour la valeur declaree par la Banque Nationale qe Roumanie.

4. Apres la verification faite, on renfermera dans les caisses le contenu des valeurs qui seront scellees de nouveau, avec les sceaux de la Banque Nationale de Roumanie.

5. Chaque jour un proces-verbal sommaire sera redige sur la procedure de verification d'apres lesquels, à la fin de la verification, il sera fait un tableau des travaux qui sera joint au protocole.

6. Un tableau detaille des valeurs déposées avec indication du nombre des caisses, des sacs et de la nature des monnaies et de leur valeur en lei sera egalement annexe au present protocole.

Suivant les prescriptions indiquees, la verification et la reception des valeurs qui constituent la propriete de la Banque Nationale de Roumanie, ont été executees pendant 19 jours, à partir du 9 janvier jusqu'au 4 fevrier inclusivement, comme suit:

a) 1.737 caisses ont été ouvertes et, apres verification, ont été refermees, en apposant de nouveaux sceaux de la Banque Nationale de Roumanie;

b) 13.823 sacs avec de la monnaie d'or ont été peses et de ce nombre 3.565 sacs ont été ouverts et la monnaie qu'ils contenaient à été comptee et une inscription à été faite sur de nouvelles etiquettes (fiches);

c) Les lingots d'or inspectes à vue d'reil et partiellement peses ont été acceptes pour la valeur et le poids

declares;

d) Les autres sacs avec differentes monnaies pour la somme de 103.605 lei 12 bani, furent acceptes pour la valeur indiquee sur les etiquettes de ces sacs scelles et

e) Deux autres caisses avec des valeurs speciales d'une valeur declaree de 7.000.000 lei et une caisse en fer d'une valeur declaree de 13.063 lei 86 bani, ont été re ues sans être ouvertes.

Toutes les valeurs effectivement verifiees, c'est-a-dire comptees ou pesees, ont été trouvees parfaitement conformes quant à leur nombre et à leur valeur, aux declarations faites par la Banque Nationale de Roumanie et en joignant à leur montant celui des autres valeurs non effectivement verifies, on obtient la somme totale de toutes les valeurs de 321.580.456 lei 84 bani, qui à été declaree des l'origine par la Banque Nationale de Roumanie.

Les donnees detaiilees concernant la marche des travaux de verification et l'état des valeurs verifiees, sont mentionnees dans deux tableaux annexes au present protocole et dument signes par les delegues.

A la fin de toutes les operations de verification et de reception, ces 1.738 caisses contenant les valeurs constituant la propriete privee de la Banque Nationale de Roumanie pour la somme de lei or 314.580.456 bani 84 et deux autres caisses d'une valeur de 7.000.000 lei, soit en tout miile sept cent quarante (1.740) caisses, scellees avec les sceaux de la Banque Nationale de Roumanie ·pour la somme totale de trois cent vingt et un rnilions cinq cent quatre vingt miile quatre cent cinquante six lei or 84 bani (321.580.456 lei or 84 bani), ont été déposées dans le meme compartiment de reserve de la succursale de la Banque de l'Etat à Moscou au Kremlin (Palais des Armures) sous la garantie du Gouvernement imperial russe pour la securite du depot, en conformite des donees inserees dans le protocole present.

Sur quoi les soussignes ont convenu que:

1. Vu la verification minutieuse et les conditions selon lesquelles seront gardees les valeurs, garantissant parfaitement les interets des deux parties, une nouvelle verification detaillee n'aura pas besoin d'etre effectuec à la restitution à la Banque Nationale de Roumanie de son tresor et on se limitera à l'ouverture de celles des caisses dont les scelles auraient été reellement endommagees. Les fractuies sur les scelles produites par le changement de temperature, ou bien par suite de chocs, ne doivent pas servir de motif pour I'ouverture des caisses, si l'ensemble d'autre indices n'inspirent pas d'inquietude.

2. Pendant la periode durant laquelle les valeurs se trouveront à Moscou, les representants de la Banque Nationale de Roumanie dument accredites, auront à toute heure acces au compartiment de reserve ou est garde le tresor de cette Banque et pourront faire des inspections et des verifications partielles.

Cependant l'entree dans le compartiment de reserve, de meme que toutes sortes d'operations sur les valeurs, ne seront permises qu'en présence des fonctionnaires autorises par la succursale de Ia Banque de l'Etat à Moscou, prevenus à l'avance: Pour toutes les entrees dans le compartiment de reserve et pour toutes Ies sortes d'operations, un proces-verbal sommaire sera redige.

La restitution du tresor ne sera possible, que sur Ia presentation 'des pleins pouvoirs speciaux des delegues de la Banque Nationale de Roumanie.

Le 4 fevrier 1917, toutes les operations etant terminees, les purtes du compartiment reserve au dépôt de Ia Banque Nationale de Roumanie ont été fermees.

Sur la porte interieure (grille en fer) à été appose le sceau de la Banque Nationale de Roumanie et sur la porte extérieure (coffrefort) les scelles des delegues du Ministere Imperial des Finances et les clefs ont été remises, celle de la porte extérieure à monsieur Basile Jakowlewitch Kovalnitzky, gerant de la succursale de la Banque de l'Etat à Moscou et celle de la (grille) porte extérieure, ainsi que celle de la grille inferieure, à monsieur T. Capitanovici, delegue de la Banque Nationale de Roumanie et d"irecteur de cette Banque, qui est autorise à sejourner à Moscou jusqu'a nouvelle disposition de cette Banque.

Des sentinelles ont été mises en faction aupres de la porte d'entree de ce compartiment et des serviteurs de Ia Banque de l'Etat ont été egalement preposes à sa garde.

Le present protocole redige parallelement en francais et en russe, à été fait en quatre exemplaires, dont

deux ont été remis au gerant de la succursale de la Banque de l'Etat à Moscou et les deux autres au representant du Gouvernement roumain et aux delegues de la Banque Nationale de Roumanie.

Fait à Moscou, le 16 fevrier 1917.

(ss). Basile Jacowlewitch Kowalnitzly
Conseiller d'Etat, actuel gerant de la succursale de la Banque de l'Etat à Moscou.
(ss). N. W. Weniaminoff
Directeur des caisses de la succursale de la Banque de l'Etat à Moscou.
(ss). W. 1. Jacowleff

Sous directeur de la Banque de l'Etat.
(ss). Th. Capitanovici
(ss). Anghel Saligny
(ss). M. Z. Demetresco
(ss). P. Guérin

Anexa VIII

Scrisoarea adresată la 24 Iulie 1917 de către ministrul rus dela Iaşi, ministrului de finanţe român.

Legation de Russie en Roumanie Jassy, le 24 juillet 1917
No. 1.621..

Monsieur le Ministre,

J'ai l'honneur d'informer Votre Excellence, que par un telegramme de ce jour, j'ai sollicite du Gouvernement russe l'autorisation de signer pour lui les differents protocoles concernant la remise aux autorites russes Jes valeurs de toute sorte que l'Etat roumain, la Banque Nationale de Roumanie et toute autre institution publique de Roumanie sont amenees à evacuer en Russie, ainsi que la garantie du Gouvernement russe quant à l'integrite de ces depots pendant le parcours et apres leur arrivee à destination.

Comme hi situation actuelle exige le depart immediat de ces differentes valeurs et ne saurait s'accomoder des retards qu'implicquerait l'attente d'une autorisation en de forme due la part de mon Gouvernement, j'informe Votre Excellence que je signerai des à present les differents protocoles en attendant une ratification posterieure du Gouvernement russe.

Le second protocole relatif au dépôt des fonds à Moscou dans un compartiment separe ayant deux clefs, dont une sera gardee par les fonctionnaires roumains et l'autre par les fonctionnaires russes, sera signe par le delegue du ministre des finances à Moscou.

Veuillez agreer, Monsieur le Ministre, l'assurance de ma haute consideration.

(ss). Poklewsky Koziell

Anexa IX

Scrisoarea adresată la 27 1ulie 1917 de către ministrul rus dela Iaşi, ministrului de finanţe român.

Legalion de Russie. Jassu, le 27 fuillet 1917.
No. 1.672.

Monsieur le Ministre,

Pour faire suite à ma lettre en date du 24 juillet ct. sous No. 1.621, j'ai l'honneur de porter à la connaissance de Votre Excellence, que j'ai recu de mon Gouvernement les pleins-pouvoirs necessaires pour signer les protocoles concernant l'evacuation en Russie des valeurs appartenant à la Banque Nationale et autres institutions publiques de la Roumanie.

En vous communiquant ce qui precede, je vous prie, Monsieur le Ministre, d'agreer l'assurance de ma haute consideration.

(ss). Poklewsky Koziell

Anexa X

Protocolul încheiat în Iaşi la 27 (9) August 1917, cu ocazia trimiterii la Moscova à celui de al doilea transport cu valorile Băncii Naţionale.

La Banque Nationale de Roumanie, apres entente avec le Gouvernement roumain, voulant mettre en surete son propre avoir, en sa possession ou sous sa garde, comme: titres, effets, valeurs, depots, partie de ses archives et livres, actes etc., ainsi que la partie de son stock metallique en or, sa propriete privee, qui se trouvait encore à Jassy, d'une valeur de lei 574.523, bani 57 (cinq cent soixantc quatorze miile, cinq cent vingt trois et 57 %), à decide, conform€ment ă la decision de son Conseil General, de transporter tout ceci à Moscou.

La Banque Nationale de Roumanie, s'etant mis d'accord, par l'intervention du Gouvernement roumain, avec le representant du Gouvernement russe et conformement à sa lettre No. 1.621 du 24 juillet 1917 adressee au Ministere des Finances de Roumanie, à confie toutes ces valeurs au delegue du Gouvernement russe, en gare de Jassy, qui à procede en l'assistance des delegues de la Banque Nationale de Roumanie, au chargement dans les wagons des caisses en bois contenant les dites valeurs, caisses fermees et scellees avec les sceaux de la Banque Nationale de Roumanie et ă l'apposition des scelles sur les wagons.

On à charge 3 (trois) wagons portant les No. 142.013, 832.742 et 905.964 en mettant:

78 caisses dans le wagon No. 142.013,

54 caisses dans le wagon No. 832.742 et

56 caisses dans le wagon No. 905.964,

soit en total 188 caisses.

La valeur declaree par les delegues de la Banque Nationale de Roumanie, du contenu total des 188 caisses chargees dans les trois dits wagons, est de lei 1.594.836.721,09 (un miliard cinq cent quatre vingt quatorze millions, huit cent trente six miile, sept cent vingt un et 09%) dont lei 1.594.336.721, bani 09 (un milliard cinq cent quatre vingt quatorze millions trois cents trente six miile sept cent vingt un et 09%) en or, titres, effets, et autres valeurs et lei 500.000 (cinq cent miile) la valeur des archives, livres, actes, etc.

Les portes de chaque wagon ont été fermees par des cadenas et ont été scellees chacune par deux sceaux, l'un appose par le delegue du Gouvernement russe et l'autre, celui de la Banque Nationale de Roumanie, appose par les delegues de cette Banque. En outre, chaque wagon à été plombe.

Toutes ces valeurs de toute nature ainsi que le tresor or, plus haut mentionne, chargees dans les sus-dits trois vagons et ayant une valeur totale declaree par les delegues de la Banque Nationale de la Roumanie de lei 1.594.3313.721, bani 09, se trouvent, partir du jour ou ils ont été confies au delegtie du Gouvernement russe et charges dans les wagons, sous la garantie du Gouvernement russe en ce qui concerne la surete du transport, la surete du depot, ainsi que du retour en Roumanie.

Lorsque les valeurs plus haut indiquees seront déposées en Russie dans un compartiment separe, il sera fait uninventaire du nombre des caisses, inventaire dont mention sera fait dans le protocole qu'on redigera à Moscou et qui constatera entre autres l'effectuation du transport, l'état dans lequel il est arrive, l'effectuation du depot, ainsi que le nombre des caisses.

Les clefs du compartiment ou les valeurs seront déposées seront gardees, l'une par le delegue du Gouvernement russes et l'autre ou les autres, par le delegue de la Banque Nationale de Roumanie, M. le directeur Th. Capitanovici, residant actuellement à Moscou, ou, en son absence et provisoirement jusqu'au retour de Th. Capitanovici, par M. le censeur C. Naco.

Le present protocole à été redige en trois exemplaires originaux, dont l'un à été pris par Son Excellence monsieur le ministre de Russie, l'autre par Son Excellence monsieur le ministre des finances du Royaume

de Roumanie et le troisieme par les delegues de la Banque Nationale de Roumanie et à été signe par Son Excellence monsieur Stanislaw Poklewsky Koziell, ministre de Russie, par Son Excellence monsieur Nicolas Titulesco ministre des finances du Royaume de Roumanie et par les delegues de la Banque Nationale de Roumanie, MM. C. Naco et le général N. C. Constantinesco, censeurs de la Banque Nationale de Roumanie.

Fait à Jassy, Roumanie, aujourd'hui le 27/9 aout 1917.

Il est fait mention que sur trois portes des trois wagons ci-dessus mentionnees, il à été appose un troisieme sceau, celui du Gouvernement roumain, les autres trois portes du cote oppose portant seulement les deux sceaux mentionnes plus haut.

(ss). S. Poldewsky Koziell, ministre de Russie

(ss). N. Titulesco, ministre des finances de Roumanie

Les delegues de la Banque Nationale de Roumanie:

(ss). C. Naco

(ss). Général N. C. Constatinescu

Anexa XI

Protocolul încheiat în Iaşi la 27 (9) August 1917, cu ocazia trimiterii la Moscova a valorilor Casei de Depuneri şi Consemnaţiuni.

La Caisse de Depots et Consignations de Roumanie, apres. entente avec le Gouvernement russe, voulant mettre en surete tout son avoir propre en sa posscssion, ainsi que celui qu'elle à sous sa garde comme titres, effets, valeurs, depots, une partie de ses archives, livres, actes, etc., à decide conformement aux dispositions du Gouvernement roumain de transporter tout cet avoir à Moscou, en Russie.

La Caisse de Depots et Consignations, vu la lettre du vingt quatre juillet 1917 (No. 1.621) adressee par Son Excellence monsieur Poklewsky Koziell, ministre de Russie en Roumanie, à monsieur Nicolas Titulesco, ministre des finances du Royaume de Roumanie, à confie toutes ces valeurs au delegue du Gouvernement russe en gare de Jassy, qui à procede en l'assistance des delegues de la Caisse de Depots et Consignations, atrchargement dans les wagons, des caisses en bois, contenant les dites valeurs, caisses fermees et scellees avec les sceaux du Ministere Royal des Finances de Roumanie et à l'apposition des scelles sur les wagons.

Dans la journee du 23 juillet, on à charge cinq wagons, portant les numeros 198.291, 411.271, 131.911, 832.135, 403.175 et mettant dans chaque wagon le nombre de caisses suivant: cent trois dans le wagon 198.291, cent sept dans le wagon 411.271, quatie vingt dix dans le wagon 131.911, cent vingt neuf dans lewagon 832.135 ct cent vii1gt six dans le wagon 403.175, total cinq cent cinquante cinq caisses.

Dans celle de Lundi 24 juillet, on à charge sept wagons, portant les numeros ci apres indiques et mettant dans chaque wagon le nombre des caisses suivant: cent quarante neuf dans le wagon 731.410, soixante dix neuf dans le wagon 792.100, quarante six caisses dans le wagon 193.163, soixante deux caisses dans le wagon 325.787, cinquante six dan le wagon 629.276, soixante treize dans le wagon 172.880 et cinquante buit dans le wagon 591.805, total cinq cent vin t trois caisses.

Dans celle de Mardi, 25 juillet, on à encore cbarge buit wagons, portant les numeros ci apres indiques et mettant dans cbaque wagon le nombre des caisses suivant: cinquante deux dans le wagon 120.870, cinquante sept dans le wagon 599.483, quatre vingt un dans le wagon 406.662, trente sept dans le wagon 656.036, cent buit dans le wagon 761.253, quatre vingt cinq dans le wagon 286.196, quatre vingt deux dans le wagon 179.883, cinquante cinq dans le wagon 455.189, donc 557 caisses.

Soit, un total de miile six cent trente cinq caisses et quarante buit colis de bagages.

La valeur declaree par la Caisse de Depots et Consignations du contenu total de 1.635 caisses cbargees. dans les 20 wagons, est de sept milliards et demi, y compris la valeur de trois vagons appartenant à la Banque Nationale mentionnee dans le protocole special du 27/9 aout 1917.

Nous declarons avoir constate que les sceaux apposes sur les caisses sont intacts.

Les portes de chaque wagon ont été fermees par des cadenas et ont été scellees cbacune par deux sceaux, l'un appose par le delegue du Gouvernement russe et l'autre, celui du Ministere Royal des Finances de Roumanie, appose par son representant.

Toutes ces valeurs de toute nature cbargees dans les wagons mentiones plus baut et ayant une valeur declaree de sept milliards et demi, se transmettent à partir du jour ou elles ont été confiees aux agents du Gouvernement russe et chargees dans les wagons, sous la garantie du Gouvernement de Russie en ce qui concerne la surete du transport, la surete du depot, ainsi que le retour en Roumanie.

Lorsque les valeurs indiquees plus baut seront déposées en Russie dans un compartiment separe, il en sera fait un inventaire, dont mention sera faite dans le protocole qu'on redigera à Moscou, qui constatera l'état dans lequel sont arrivees ces valeurs, l'effectuation du dépôt â. Moscou, ainsi que sa valeur.

Les clefs du compartiment ou ces valeurs seront deposees, seront gardees, l'une par le delegue du Gouvernement russe et l'autre, ou les autres, par les delegues de la Caisse de Depâts et Consignations, qui se trouvent â. Moscou.

Le present protocole à été redige en trois exemplaires originaux, dont l'un à été pris par Son Excellence monsieur Poklewsky Koziell, ministre de Russie en Roumanie, l'autre par monsieur le Ministre Royal des Finances de Roumanie et le troisieme par le directeur général de la Caisse de Depots et Consignations de Roumanie et à été signe par Son Excellence M. Stanislaw Poklewsky Koziell, ministre de Russie, par monsieur Nicolas Titulesco, ministre des finances du Royaume de Roumanie et par les delegues de la Caisse de Depots et Consignations, monsieur C. Ionesco, directeur general, monsieur Gregoire Zaharia, tresorier général de la Caisse et par M. N. Lupu, membre du Conseil d'Administration de cette Caisse, depute.

Il est fait mention que le transport d'aujourd'hui contient encore un vagon No. 424.629, renfermant 26 caisses, dont la valeur est deja incluse dans le chiffre global sus-indique.

Fait aujourd'hui. 27 juillet (9 aout) 1917 a. Jassy, en Roumanie.

(ss). Poklewsky Koziell, ministre de Russie
(ss). N. Titulesco, ministre des finances de Roumanie
(ss). C. Ionesco, directeur de la Caisse de Depots
(ss). G. Zaharia, tresotier general
(ss). N. Lupu, membre du Conseil d'Administration de la Caisse d'Epargne, depute.

Anexa XII

Procesul-verbal încheiat la 5 (18) August 1917, cu ocazia depunerii la Moscova a valorilor Băncii Naţionale.

Moscou, le 5/18 aout 1917, nous soussignes MM. W. Kowalnitzky, gerant de la succursale de la Banque de l'Etat à Moscou, N. Weniaminoff, directeur des caisses et W. Jakowleff, sous directeur de la Banque de l'Etat d'une part et MM. T. Capitanovici, directeur de la Banque Nationale de Roumanie, C. Naco, senateur et le general, N. C. Constantinesco, censeurs de la dite Banque d'autre part, agissant ces derniers en qualite de delegues de la Banque Nationale de Roumanie, conformement au protocole redige à Jassy le 27 juillet (9 aout) 1917 et signe par M. S. Poklewsky Koziell, ministre plenipotentiaire de Russie en Roumanie, M. N. Titulesco, ministre des finances de Roumanie et les delegues de la Banque Nationale de Roumanie, M. C. Naco et M. N. C. Constantinesco, censeurs de la dite Banque, ayant en vue la lettre du 4 aout de Th. Capitanovici, directeur de la Banque Nationale de Roumanie, adressee à le gerant de la succursale de la Banque de l'Etat à Moscou et le protocole de Jassy sus-mentione, ci-joint en copie, en présence de M. P. Guérin, consul général de Roumanie à Moscou, avons redige le present proces-verbal comme suit: Ce meme jour en présence des personnes susmentionnees on à procede au transport et à la mise en dépôt dans le compartiment de reserve de la succursale de la Banque de l'Etat (Kremlin, Orongeinaia Palata) de 188 (cent quatre vingt

huit) caisses fermees et scellees aux sceaux de la Banque Nationale de Roumanie, contenant apres la declaration des delegues de la Banque Nationale de Roumanie, differentes valeurs, comme monnaies or, effets, titres, obligations, depots, livres, actes, etc., en valeur totale de 1.594.336.721 lei, 09 bani (un milliard cinq cent quatre vingt quatorze millions trois cent trente six miile sept cent vingt et un lei et 09%) constituant le tresor de la Banque Nationale de Roumanie.

A la suite d'une inspection rapide on à constate que ces 188 (cent quatre vingt huit) caissse etaient intactes, mais que beaucoup de scelles apposes sur quelques unes des caisses, ainsi que les ficelles avec lesquelles ils etaient attaches, à cause du transport, etaient endommages. Apres que les caisses ont été déposées dans le meme compartiment oit à été depose le tresor or de la Banque Nationale de Roumanie, conformement au protocole signe le 16 fevrier 1917, on à proceede à sa fermeture; sur la porte interieure ont été apposes les scelles de la Banque Nationale de Roumanie et sur la porte extérieure ont été apposes les scelles des delegues de la succursale de la Banque de l'Etat à Moscou et les clefs ont été remises, celles de la porte interieure ainsi qu'une de la porte extérieure à Th. Capitanovici, delegue de la Banque Nationale de Roumanie et l'autre elef de la porte extérieure à M. Kowalnitzky, gerant de la succursale de la Banque de l'Etat à Moscou.

Puis apres, des sentinnelles ont été mises en faction, aupres de la porte d'entree de ce compaztiment et des employes de la Banque de l'Etat ont été egalement proposes à sa garde.

Ce present proces-verbal à été redige parallelement en francais et en russe, en quatre exemplaires, dont deux ont été remis au gerant de la succursale de la Banque de l'Etat à Moscou et les deux autres aux delegues de la Banque ationale de Roumanie.

(ss). W. Kowalnitzky
(ss). N. Weniaminoff
(ss). W. Jakowleff
(ss). Th. Capitanovici
(ss). C. Naco
(ss). G-ral N. C. Constantinescu
(ss). P. Guérin

Anexa XIII

Procesul-verbal încheiat la 5(18) August 1917, cu ocazia depunerii la Moscova a valorilor Casei de Depuneri şi Consemnaţiuni.

Nous soussignes M. Zaremba, directeur général de la Caisse de Depots et Prets de l'Etat à Moscou et M. Levitzky, directcur de la Sedion des Depots de la dite Caisse de l'Etat, en vertu des dispositions du Ministere des Finances de Russie enoncees dans les telegrammes du directeur de la Chancellerie Speciale du Credit du 12 janvier et du 25 juillet 1917 et les representants de la Caisse de Depots et Consignalions du Royaume du Roumanie, conformement au protocole redige à Jassy le 27 juillet (9 aout) 1917, ci-joint une copie, et signe par M. Poklewsky Koziell, ministre plenipotentirlire de Russie en Roumanie, M. Titulesco, ministre des finances de Roumanie, C. Ionesco. Gr. Zaharia et du docteur Lupu et en présence de M. Guérin, consul général de Roumanie à Moscou nous avons redige le present proces-verbal comme suit:

Dans les nuits du 3-4, 5-6, 8-9, 21-22, 22-23 et 25-26 aout 1917, en présence des representants susindiques, ainsi qu'en présence du consul général de Roumanie à Moscou, il à été procede au transport etala mise en dépôt dans les locaux de la Caisse de Prets et Depots de l'Etat à Moscou, rue Nastassinsky No. 3, de 1.621 (miile six cent vingt et une) caisscs contenant d'apres la declaration de MM. les representants de la Roumanie, titres, effets, valeurs, depots, une partie des archives, livres, actes, etc., en valeur totale de sept milliards et demi lei, conformement au protocole du 27 j uillet 1917 redige à Jassy et mentionnant la somme de sept milliards et demi, deduction à été faite d'un milliard lei valeur, declaree par la Banque Nationale de Roumanie dans le proces-verbal dresse à Moscou le 5/18 aotît 1917. Donc total des vale urs declarees par MM. les representants de la Roumanie, déposées à la Caisse de Prets et Depots de Moscou de six milliards et demi lei. Les 1.621 caisses ont été déposées dans trois compartiments:

1). 366 caisses dans une chambre au rez-de-chaussee, ayant une unique port incombustible, cinq fene-

tres, dont trois donnant sur la rue et deux sur la cour.

2). 263 caisses dans une chambre au troisieme etage separee par une cloison en pierre de l'entrepot des valeurs mises en dépôt à la Caisse de Prets russe. La chambre possede une porte et une fenetre interieure donnant sur le pallier de l'ascenseur. La fenetre est doublement scellee et cette chambre possede encore quatre fenetres murees de barreaux en fer, avec volets grilles en fer.

3). 992 caisses dans un sous-sol, avec une unique porte en bois garnie de fer, des fenetres munies de barreaux de fer avec volets grilles en fer.

4). L'une des caisses n'entrant pas, à cause de sa grandeur, dans les compartiments ci-mentionnes, à été rnise en dépôt à la Caisse de Prets de Moscou sous un recepisse special.

L'on à constate d'apres une inspection sommaire que les cahses etaient intactes, mais quelques unes d'entre elles endommagees par le transport. Le poids et le contenu des caisses sont inconnus aux representants de la Caisse de Prets et Depâts de Moscou.

Apres la deposition des caisses dans les dits compartimcnts sous la garantie du Gouvernement russe, conformement à la clause du protocole redige à Jassy le 27 juillet 1917, on à procede à la fermeture des compartiments. Les scelles du Ministere des Finances de Roumanie et du directeur de la Section des Dépôts de la Caisse de Moscou ont été apposees sur chaque porte.

Les clefs de tous ces compartiments ont été remises à M. C. Ionesco, directeur général de la Caisse de Depots de Roumanie.

Apres la fermeture, ont été placees des sentinelles de la garde militaire permanente à la Caisse de Moscou.

L'acces dans ces locaux est libre pour MM. les delegues de Roumanie, en observant les reglements du service de garde de la garnison de Russie et en prevenant chaque fois le direrteur général de la Caisse de Moscou.

Le present proces-verbal, redige en russe et en francais, est dressee en quatre exemplaires, dont un à été remis à M. Zaremba, le second pour être envoye au Ministere des Finances de Russie et les deux autres à M. Ionesco. Ce proces-verbal à été signe par MM. Zaremba, directeur général de la Caisse de Dépôts et Prets de Moscou, E. Levitzky, directeur de la Section des Depâts de la dite Caisse, P. Guérin, consul général de Roumanie à Moscou, C. Ionesco, directeur général de la Caisse de Dépôts et Consignations de Roumanie, Gr. Zaharia, tresorier de la dite Caisse.

(ss). P. Zaremba (ss). C. Ionesco

(ss). E. Levitzky (ss). Gr. Zaharia

(ss). P. Guérin

Anexa XIV

Cronologia evenimentelor politice din Rusia[169], (1917–1923).

1917

Martie 14. Constituirea Guvernului provizoriu. Prinţul Lvof preşedinte al Consiliului.

15. Abdicarea Ţarului Nicolae al II-lea în favoarea Ţareviciului, Marele Duce Mihail fiind regent.

16. Renunţarea Marelui Duce Mihail. Toate puterile au trecut Guvernului provizoriu.

17. Apelul Sovietului din Petrograd către popoarele din lumea întreagă, în favoarea unei păci imediate.

Aprilie

17. Sosirea lui Lenin.

[169] Datele sunt după stilul nou. Scăzând câte 14 zile, ajungem la datele vechiului stil.

Mai

12. Demisia ministrului de război, Goutschkoff.

15. Demisia ministrului afacerilor străine, Miliukoff.

17. Formarea primului cabinet de coaliţie.

Iunie

16. Primul Congres Panrus al Sovietelor din Petrograd.

Iulie

1. Ofensiva rusă.

14. Demisia miniştrilor cadeţilor.

16-18. Demonstraţiile bolşevicilor contra ofensivei şi a războiului.

20. Demisia preşedintelui Consiliului, prinţul Lvof. Kerenski, preşedinte al Consiliului. Al doilea ministeriu de coaliţie.

August

3. Demisia lui Kerenski.

5. Formarea celui de al doilea Guvern Kerenski.

Settemvrie

7. Începuturile loviturii de Stat a lui Korniloff.

12. Sfârşitul loviturii de Stat a lui Korniloff.

Octomvrie

7. Al treilea cabinet Kerenski.

25. Formarea Comitetului Revoluţionar Militar.

Noemvrie

5. Lovitura de Stat bolşevică. Luarea Fortăreţii Petru şi Pavel. Arestarea miniştrilor în Palatul de Iarnă.

7. Deschiderea celui de al doilea Congres Panrus al Sovietelor, care se proclamă suveran.

8. Formarea Consiliului Comisarilor Poporului. Lenin preşedinte.

8. Decretul asupra pământului. Decretul asupra păcii.

11. Încercarea contra-revoluţionară a elevilor ofiţeri.

1918

Ianuarie

18. Întrunirea Constituantei.

20. Dizolvarea Constituantei.

Iulie

10. Constituirea Republicii Socialiste Federale Sovietice a Marei Rusii (R. S.F. S.R.).

1923

Iulie

6. Constituirea Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice (U.R.S.S.).

Anexa XV

Telegrama Nr. 23.701 din 14 Noemvrie 1917, transmisă de d-l N. Titulescu la Moscova lui P. Guérin şi Th. Capitanovici.

Nr. 23.701-14 Noembrie 1917.

Guerin şi Capitanovici

Moscova

Mercuri 15 Noemvrie, pleacă de aici locotenentul Zagoritz cu 20 păzitori ai Băncii Naţionale stop. Rog răspundeţi dacă transportul fără riscuri e posibil acum şi prin ce mijloc stop. Intervenit de mult în acest sens Aliaţi stop. Puneţi-vă legătură şi reprezentanţii americani Transiberian.

Ministrul finanţelor, (ss). N. Titulescu

Anexa XVI

Telegrama Nr. 2.428 din 24 Noemvrie 1917, transmisă de avocatul Pantazi prin mijlocirea consulului Guérin şi a Ministerului de Externe român, ministrului de finanţe la Iaşi.

Ministerul Afacerilor Streine — Ministerul Finanţelor
47.247–25 Noemvrie 1917.

Telegramă cifrată dela Consulatul General din Moscova
Nr. 2.428 din 24.XI.1917
Înreg. la Nr. 16.202 din 25 Noemvrie 1917.

Ministere Affaires Etrangeres Jassy,
pour le ministre des finances.

J'attire de nouveau Votre attention sur la gravite de la situation et sur le fait que malgre les promptes démarches de M. Guérin et la bonne volonte du consul americain qui à été à Petrograde, notre ministre n'a pas encore d'instructions relativement au transfert en Amerique du tresor et des valeurs et à promis d'en demander et de venir au commencement du decembre à Moscou.

Le retard est regretable.

(ss). Pantazi

Anexa XVII

Adresa ministrului de externe Nr. 16.120 din 27 Noemvrie 1917, prin care comunică ministrului de finanţe cuprinsul telegramei primită dela Guelin. Guérin.

Ministerul Afacerilor Streine — Iaşi, 27 Noemvrie 1917.
Nr. 16.120. — Ministerul Finanţelor

Nr. 47.698–28 Noemvrie 1917.

Domnule Ministru,

Drept răspuns la telegrama D-voastră Nr. 23.701 adresată Consulatului nostru General din Moscova şi d-lui Capitanovici, am onoarea a vă comunica în traducere următoarea telegramă ce primesc dela sus zisul Consulat General: "Mă grăbesc a vă informa că consulul general american din Moscova a rugat telegrafic pe ambasadorul american din Petrograd să convoace de urgenţă conferinţa tuturor Aliaţilor cu privire la transportul tezaurului şi valorilor.

Trebuie cerută în acelaşi timp şi protecţiunea Puterilor neutre, în cazul unei evacuări a Moscovei spre a putea duce tezaurul şi valorile."

Ministru, (ss). Indescifrabil

Anexa XVIII

Telegrama Nr. 25.194 din 28 Noemvrie 1917, trimisă de d-1 N. Titulescu ministrului Diamandi la Petrograd.

Miniterul Finantelor

Nr. 25.194–28 Noemvrie 1917.

Diamandy – Petrograd

Traite depuis longtemps tranfert valeurs Moscou, mais Antonescu m'informe Allies refusent garantir securite transport stop. Veuillez rapport ambassadeur Etats-Unis et autres personnnes qui croirez utiles pour aviser meilleurs moyens mettre abri stop. Priere communiquer resultat stop Craignant Guérin Moscou pas reftu mes telegrammes, priere lui transmettre ceci.

Ministre des finances, (ss). N. Titulesco

Anexa XIX

Telegrama Nr. 25.195 din 28 Noembrie 1917, trimisă de d-1 N. Titulescu consulului Guérin la Moscova.

Nr. 25.195-28 Noemvrie 1917.

Consul Général Guérin – Moscou

Reponds votre telegramme 2.428.

N'avez probablement pas recu telegrammes anterieures si non 2428 inexplicable stop. Traite depuis longtemps transfert tresor, mais Allies refusent garantir securite transport stop. Si croyez possibilite transport sans risques, veuillez m'informer stop. Telegraphiez Diamandy mettre rapport ambassadeur Etats-Unis et vous prie prendre contact representants américains Transiberien stop. Veuillez communiquer ceci Pantazi.

Ministre des finances, (ss). N. Titulesco

Anexa XX

Telegrama Nr. 25.724 din 2 Decemvrie 1917, trimisă de d-1 N. Titulescu consulului Guérin la Moscova.

Ministerul Finantelor

Nr. 25.724 – 2 Decemvrie 1917.

Consul Général Guérin – Moscou

Reponds 2.468.

Transfert valeurs de Moscou fait depuis plusieurs mois objet negociations avec Allies stop. Ces derniers refusent garantir securite transport et gouverneur Banque Nationale ne veut entreprendre transfert sans cette garantie stop. Telegraphie Diamandy mettre contact ambassadeur Etats-Unis stop. Des que j'aurais reponse favorable, reglerai question monnaie dont telegraphiez stop. Envoye gardiens.

Ministre des finances, (ss). N. Titulesco

Anexa XXI

Telegrama Nr. 28.772 din 11 Ianuarie 1918, trimisă de d-1 N. Titulescu d-lui V. Antonescu.

Nr. 28.772 – 11 janvier 1918.

Victor Antonesco – Paris

Au moment de prendre contre les bolschevics du front russo-roumain les mesures de police reclamees par nos Allies, le Gouvernement roumain à conditionne son action d'une garantie collective de leur part, concernant notre tresor et nos valeurs de Moscou, garantie qui n'a d'ailleurs souleve aucune objection stop. Etant donne le grand interet commun qui se rattache dorenavant à la conservation de nos dépôts de Moscou, je vous prie d'intervenir aupres du Gouvernement francais afin que d'accord avec les autres Allies et vu l'impossibilite de transport en Russie les pavillons de l'Entente soient du moins arbores sur les immeubles ou nos valeurs sont abritees stop. Veuillez transmettre ce telegramme à vos collegues de Londres et de Rome et les prier d'agir en consequence.

Ministre des financcs, (ss). N. Titulesco

Anexa XXII

Telegrama Nr. 28.839 din 11 Ianuarie 1918, trimisă de d-1 N.Titulescu d-lui Victor Antonescu.

Ministerul de Finanţe

Nr. 28.839 – 11 Ianuarie 1918.

Victor Antonesco – Ministre Roumanie – Paris

Apres entente avec gouverneur Banque Nationale, pouvez traiter avec gouvernements allies specialement Amerique, cession or et objets de valeur se trouvant à Moscou, avec obligation de leur part de les restituer apres la paix generale stop. La tradition sera repute faite des ce moment meme.

Ministre des finances, (ss). N. Titulesco

Anexa XXIII

Adresa Ministerului de Finanţe Nr. 28.840 din 11 Ianuarie 1918, către Banca Naţională a României.

Ministerul Finantelor

Nr. 28.840 – 11 Ianuarie 1918.

Domnule Guvernator,

Spre o mai bună ocrotire a tezaurului Băncii Naţionale aflat la Moscova, în urma înţelegerii ce am avut azi cu D-vs., am trimes d-lui Victor Antonescu, ministrul nostru la Paris, următoarea telegramă: "Apres entente avec gouverneur Banque Nationale, pouvez traiter avec gouvernements allies specialement Amérique, cession or et objets de valeur se trouvant à Moscou, avec obligation de leur part de les restituer apres la paix generale stop. La tradition sera reputee fait des ce moment meme."

Primiţi, Domnule Guvernator, încredinţarea înaltei mele consideraţiuni.

Ministrul finanţelor, (ss). N. Titulescu

Director, (ss). I. Angelescu

Anexa XXIV

Telegrama primită de primul ministru român dela d-1 V. Antonescu la 21 (3) Februarie 1918.

Preşedinţia Consiliului de Miniştri

Telegramă dela Paris primită la 21 (3) Februarie 1918.

Prim Ministru – Iaşi

Aliaţii consimt să ne garanteze 310 milioane în aur care se găsesc la Moscova.

Celelalte valori care se găsesc acolo şi care sunt depozitele Băncii Naţionale, ale Casei de Depuneri şi

Consemnaţiuni şi ale băncilor particulare, sunt efecte publice, rentă de stat, acţiuni ale diferitelor societăţi ale căror numere se cunosc şi care pot fi anulate şi după care se pot da duplicate celor interesaţi, în cazul puţin probabil, în care maximaliştii ar lua aceste valori.

(ss). V. Antonescu

Anexa XXV

Telegrama Nr. 17 transmisă la 1 Februarie 1918 de Noulens lui Eirick Labonne.

Telegramme chiffre de l' Ambassade — Petrograde, le 1 fevrier 21 h.

No. 17 — Reçu le 2 fevrier 1918 à Moscou.

Le tresor roumain qui est depose au Kremlin à été cede aux Etats allies comme propriete garantissant les rembourssements des a vances faites à la Roumanie.

Entendez-vous avec vos collegues d'Angleterre, d'Amerique et du Japon[170], pour signaler cette situation aux commissaires du people de Moscou, afin qu'ils assurent l'integrite du tresor.

Les ambassadeurs et les ministres allies vont eux-memes s'entendre pour une démarche anallogue aupres des commissaires du peuple de Petrograd.

Renseignez-moi urgence sur l'état de la reserve d'or, qui, je le suppose est toujours intacte.

(ss). Noulens

Anexa XXVI

Telegrama Nr. 17 transmisă la 22(4) Februarie 1918 de Eirich labonne lui Noulens.

Telegramme chiffre pour l'Ambassade. — Moscou, le 22/4 fevrier 1918.

No. 17.

Des que le telegramme No. 17 de Votre Excellence m'est parvenu, j'ai reuni au Consulat Général de France les consuls generaux d'Amerique, d'Angleterre et du Japon, pour determiner une ligne de conduite commune et preciser un texte de declaration conforme aux instructions de ce telegramme.

Apres en avoir discute il ne nous à pas paru possible de commencer des démarches avant d'obtenir quelques precisions complementaires.

A mon avis, il ressort tres nettement des termes employes de "cession" et de "propriete", que les quatre puissances nommees sont devenues proprietaires du tresor comme garantie des avances faites à la Roumanie.

S'il en est ainsi, nous devons demander au commissaires du peuple la liberte d'exercer les droits qui en decoulent, à savoir: l'inventaire, la verification, l'apposition des scellees et au moins dans une certaine mesure, la garde.

Les consuls ont estime qu'avant de presenter au Soviet une declaration et des demandes precises dans ce sens et dans ce but, des instructions precises sont indispensables.

J'ai donc l'honneur de demander à Votre Excellence une confirmation officielle du fait de notre propriete solidaire. En outre, j'ai désire savoir si elle approuve les mesures ci-dessus definies pour assurer l'integralite du tresor.

A ce sujet, monsieur Guérin qui assistait à la conference, nous à declare sans pouvoir les garantir absolument, qu'il à tout lieu de supposer d'apres les scellees extérieures, que cette reserve est intacte.

En dernier lieu, le telegramme de Votre Excellence parle d'une declaration signee à Petrograde par les ambassadeurs et ministers allies.

Dois-je considerer malgre ces faits, que la liste des quatre consuls est bien limitative et que les consuls d'Italie et de Belgique ne doivent point se joindre à nous?

(ss). Eirick Labonne

[170] Le Japon se trouve *mentionne probablement par erreur telegraphique*.

Anexa XXVII

Telegrama Nr. 20 adresată de Noulens lui Labonne la 6 Februarie 1918.

Telegramme chiffre de l'Ambassade. Petrograd, le 6 fevrier 1918.
No. 20. Moscou reçu le 7 fevrier 1918.

Reponse à votre telegramme No. 17.

J'estime qu'il n'y à pas à entrer dans des discussions juridiques sur le caractere du gage que represente le tresor depose à Moscou, par rapport aux avances que les Allies ont faits au Gouvernement roumain. Il s'agit simplement de faire une démarche conservatoire aupres des commissaires du peuple, pour signaler que ce tresor est la garantie des gouvernements de l'Entente, sans qu'il y est lieu de reclamer ni inventaire, ni apposition des scellees. Je n'ai consulte que les ambassadeurs d'Angleterre, des Etats-Unis et d'Italie, pareeque leurs pays sont se'uls interesses dans la question. Mes collegues attendent d'ailleurs des instructions de leurs gouvernements, pour agir de concert ave.c moi. J'ai neanmoins des à present fait avertir officiellement les commissaires du peuple des droits speciaux que la France et certains autres gouvernements avaient sur le tresor roumain.

Communiquez à Paris votre telegramme No. 19 sur la situation interieure si vous ne l'avez fait.

(ss). Noulens

Anexa XXVIII

Procesul-verbal de constatare încheiat de Eiriek Labonne la 1 Martie 1918.

République Française Moscou, le 1-er mars 1918.
Consulat Général de France à Moscou

Proces-verbal de constatation.

Charge provisoirement des interets roumains dans la region de Moscou apres la rupture des relations diplomatiques entre la Roumanie et la Russie, le consul général du Consulat Général de France à Moscou, avait reçu en dépôt avec les archives du Consulat de Roumanie, les documents relatifs au tresor roumain depose au Kremlin et à la Caisse des Depâts et Consignations, avec les clefs à la fois du tresor et de la dite Caisse.

Le 27 fevrier, le consul de France, garant du Consulat Général de France à Moscou, à recu la demande formelle exprimee au nom du Gouvernement des sovietes, de faire passer le dépôt des clefs du tresor entre les mains de monsieur le commissaire des extérieures à Moscou.

Le consul de France à expose à monsieur le commissaire, qu'en sa qualite de representant des interets roumains est responsable d'un dépôt d'objets appartennant au Gouvernement roumain, il ne poure vait consentir à cette cession.

Monsieur le commissaire des affaires extericures à declare alors, que les valeurs appartenant au Gouvernement roumain etaient par decision de commissaires du peuple à Petrograd purement et simplcment confisquees, en raison de l'état de guerre et qu'il exigeait au besoin par la force, la cession des clefs.

Le consul gerant du Consulat Général de France à Moscou, prenant acte de cette declaration et, apres avoir formellement proteste, à declare qu'il cedait à la force en donnant les clefs, cession qui être fait le 1-er mars 1918.

Ce protocole ne figure au dossier qu'à titre documentaire, puisqu'il n'y à pas eu motif de le signer.

9 Mars 1918

(ss). Eirick Labonne

Anexa XXIX

Scrisoarea Nr. 7.595, adresată la 1(14) Martie 1918 de comisarul afacerilor străine Fritsche, consulu-

lui general al Franţei dela Moscova[171].

Nr. 7.595. 1/14 Martie 1918.

Domnului Consul Général al Franţei – Moscova

Domnule Consul,

Prin prezenta am onoarea a vă ruga să binevoiţi a-mi preda cheile dela subsolul unde se află depuse valorile Guvernului român, spre a ridica lăzile depuse acolo la timp de către Comisariatul Afacerilor Străine din Moscova şi cu această ocazie cred de datoria mea avă asigura, Domnule Consul, că valorile Guvernului român depuse în subsol conform protocolului ce se află la D-voastră, rămân intacte.

Comisar al afacerilor străine,

(ss). V. Fritsche

Secretar,

(ss). V. Vezanoff

Anexa XXX

Raportul întocmit de Eirick Labonne la 6 Martie 1918, asupra protecţiunii intereselor româneşti dela Moscova, după ruperea relaţiunilor diplomatice dintre România şi Rusia[172].

République Française

Consulat Général de France

Moscou Moscou, le 6 mars 1918.

Apres la rupture des relations diplomatiques entre la Roumanie et la Russie, la charge des interets roumains à été confiee temporairement à la France. J'ai été avise que je pouvais preter mon concours aux Roumains et m'occuper specialement de veiller dans la mesure du possible, à la conservation integrale du tresor roumain depose au Kremlin, de la Caisse des Dépôts et Consignation de Roumanie et de la Typographie de la Banque d'Etat Roumain.

J'ai donc accepte pour ces raisons de prendre des mains de monsieur Guérin, consul général de Roumanie à Moscou, le dépôt des archives roumaines qui ont été remises au Consulat General.

En outre, en présence de MM. Capitanovici et Ionescu, monsieur Guérin m'a remis en dépôt:

1). Les protocoles de transfert au Kremlin du tresor roumain.

2). Les clefs des chambres fortes ou le tresor à été depose.

3). Les protocoles de transfert de la Caisse de Depots et Consignations et de la Typographie de la Banque d'Etat.

Par sa depeche No. 17, precisee apres ma reponse dans sa depeche No. 20 en date du 6 fevrier, Son Excellence l'ambassadeur de France à Petrograd m'a donne mission de faire une démarche conservatoire aupres des commissaires du peuple de Moscou, pour signaler que le tresor roumain etait la garantie de quelques gouvernements de l'Entente et notamment de la France, par rapport aux avances que ces gouvernements ont consenties au Guvernement roumain.

J'ai effectué cette démarche, à laquelle s'est associé le consul général d'Angleterre à Moscou, le 14 fevrier, sous forme d'une note verbale lue à monsieur Fritsche, commissaire aux affaires extérieures de Moscou.

Le 27 Fevrier, monsieur Fritsche m'a expose que le Gouvernement des commissaires avait besoin de retirer quelques caisses lui appartenant et placees par lui à cote des caisses du tresor et m'a demande en

[171] Traducerea este făcută din limba rusă.

[172] Acest raport a fost înregistrat la Banca Naţională în ziua de 26.VII.1918 sub Nr. 7.635 bis şi Consiliul Băncii a luat cunoştinţă de cuprinsul lui în aceiaşi zi.

consequence de faire passer entre ses mains le depots des clefs.

J'ai aussitot fait observer à M. Fritsche que je ne pouvais en principe consentir remettre à aucune autre personne qu'au representant officiel de la Roumanie, le depât d'actes et de valeurs confies par la Roumanie à la France.

Monsieur Fritsche à repondu alors que l'état de guerre entre la Roumanie et la Russie, lui donnait le droit de confisquer les proprietes roumaines en Russie et à maintenu formellement la demande de cession des clefs.

En présence de cette situation, j'ai redige un protocole pour faire constater que je me dessaisissais des clefs en cedant seulement à la force, d'autre part j'ai demande aux consuls generaux d'Angleterre et d'Amérique de vouloir bien assister à la remise des clefs et à la signature de ce protocole.

En la présence des dits consuls generaux et apres avoir pris connaissance du protocole, monsieur le commissaire aux affaires exterieures à modifie son attitude et à demande si je consentirai à lui remettre les clefs sans faire emploi des termes "cédés à la force", sous conditions:

1) de remise temporaire,

2) d'ouverture des portes et des visites en ma presence.

Pour me conformer aux instructions reftues de l'Ambassade, j'ai estime que ma présence constituerai une mesure inoportune, susceptible de fausses interpretation et j'ai demande par contre une garantie ecrite de l'intangibilite des valeurs roumaines.

Monsieur Fritsche ayant accepte, m'a donne aussitot cette garantie ecrite et j'ai lui remis les clefs.

Dés le lendemain, le 2 mars, la visite ayant eu lieu et les caisses appartenant au Gouvernement des commissaires ayant été reprises, monsieur Fritsche à restitue conformement à notre accord, toutes les clefs que je lui avais confiees, à l'un des secretaires, monsieur Marc Haulegatte. Elles se trouvent de nouveau déposées au Consulat Général de France.

Monsieur Guérin, Capitanovici et Ionescu, ont été constamment tenus au courant de ces negociations.

J'ajoutte qu'à la date de 6 mars, la discussion continue, car le Gouvernement des commissaires à emis quelques nouvelles pretentions sur les caisses de billets de Banque déposées à la Caisse des Dépôts et Consignations.

(ss). Eirick Labonne

Anexa XXXI

Extrasul din procesul-verbal Nr. 15 al şedinţei din 8 Aprilie 1919 a Comisiei Reparaţiunilor, privitor la tezaurul român.

La seance est ouverte à 3 h. sous la presidence de M. Klotz, president.

Sont presents:

MM. C. Cormick, Dulles et le général Mc. Kinstry (Etats Unis d'Amérique); The Rt. Hon. W. M. Hughes, The Rt. Hon. Lord Summer et The Rt. Hon. Lord Cunliffe (Empire Britannique); MM. Klotz, Loucheur et Lebrun (France); MM. Van der Heuvel et Despret (Belgique); M. d'Amelio (Italie); MM. Mori, Kikuki et Fukai (Japon); MM. Roumanos et Michalakovsky (Grece); MM. Olchovsky et Chamiek (Pologne); M. Freire d'Andraide (Portugal); MM. Danielopol et Zahariade (Roumanie); MM. Stoianovitch et Protitch (Serbie) et M. Bennes (République Tchéco-Slovaque)…….

M. Danielopol (Roumanie) désire soumettre à la Commission une question de grande importance pour la Roumanie. En 1916, celle-ci à du pour des raisons de securite envoyer ses encaisses methalliques, à Moscou. Le Gouvernement imperial russe à donne un recu de ces sommes et s'est porte garant de leur retour; plus tard les Puissances alliées ont également donne leur garantie. La plus grande partie des titres et valeurs possédées par la Roumanie ont été de meme ulterieurement envoyées en Russie. L'etat actuel de la Russie rend impossible d'obtenir le retour ou meme une promesse de retour de ces dépôts, bien que l'on croit qu'il

soit encore intacte. La délégation roumaine insiste pour que dans l'interet de son pays et dans celui des Puissances garantes, quelques mesures soient prises pour assurer la restitution de ses biens dont la valeur totale depasse un milliard de francs. Il ne serait peut Ctre pas desirable de la demander à l'Allemagne comme categorie des dommages, mais M. Danielopol estime que le fait de rendre l'Allemagne garante de cette restitution pourrait avoir pour effet de preserver ces aYoirs et d'l:lssurer leur retour.

Le president estime que la Commission ne peut pas maintenant discuter la question importante soulevée par M. Danielopol, question qui d'ailleurs serait plutôt de ressort dela Commission Financiere. Il propose que la délégation roumaine soumette cette question à la Commission Financiére et que si elle le desire, elle envoie egallement un mémoire sur ce sujet au secretariat de la Commission des Reparations, qui recevra des instructions pour la faire soumettre au Conseil de Quatre.

La Commission accepte cette maniere de proceder.

La séance est lévée à six heures.

Anexa XXXII

Adresa din 16 Aprilie 1919 cu care G. Danielopol a înaintat secretariatului Comisiunii Reparaţiunilor, memoriul asupra tezaurului român.

Paris, le 16 avril 1919.

Monsieur le Secretaire,

Conformément à la decision de la Commission des Réparations des Dommages pris lors de sa derniere seance, j'ai l'honneur de vous envoyer un memorandum concernant les dépôts que l'Etat roumain, la Banque Nationale et autres differentes institutions roumaines ont à Moscou, en Russie, avec la priére de l'envoyer d'urgence au Conseil des Quatre.

Veuillez agreer, Monsieur le Secretaire, l'assurance de ma haute consideration.

(ss). G. Danielopol

Anexa XXXIII

Memoriul asupra tezaurului român, înaintat de G. Danielopol secretariatului Comisiunii Reparaţiunilor, la 16 Aprilie 1919.

La délégation roumaine croit de son devoir de soumettre à la Conference de la Paix et d'attirer la bienveillante attention de M. le president et de MM. les membres du Comite Directeur sur les faits suivants, d'une grave importance pour la Roumanie.

Les necessites de la guerre ont oblige la Roumanie d'envoyer a Moscou, en Russie, pour les mettre en surete, l'encaisse metallique de la Banque Nationale de Roumanie, ainsi que tous les depots de tout I'avoir de cette Banque; de meme la Roumanie à été obligee de mettre en surete son propre avoir et l'avoir des institutions de credit, de la Caisse des Depots et Consignations, des banques, etc.

En effet, en decembre 1916, à la suite de l'intervention faite par le Gouvernement roumain et conformement à la decision prise par lui, la Banque Nationale de Roumanie à depose au Kremlin à Moscou, son encaisse metallique d'une valeur de 314.580.456.84 frs., ainsi que deux caisses contenant les bijoux de Sa M. la Reine de Roumanie evalues alors à 7 millions de francs.

Le dépôt à été effectué à Kremlin à Moscou en decembre 1916 et recu à été donne au nom du Gouvernement russe par des personnes autorisees constatant l'effectuation du depot, sa valeur et garantissant en meme temps sa restitution et son transport en Roumanie, conformement au protocole redige.

Ultérieurement, en 1917 et toujours à la suite des memes necessites de la guerre, I'Etat roumain, la Banque Nationale de Roumanie, ainsi que de nombreuse institutions, ont, conformement à la decision prise

par le Gouvernement roumain, transporte pour]e mettre en surete, leurs depots, leurs valeurs, bijoux, tableaux, etc.

Touts ces depots ont cette fois encore été transportes à Moscou et recu en regie à été donne par les autorites competentes au nom du Gouvernement russe, garantissant la surete du dépôt et son retour en Roumanie.

Ce seconde depât de la Banque Nationale etait d'une valeur d'environ un milliard six cent millions de francs, dont 574.523,57 en or effectif et les autres depots de l'Etat et des institutions etaient d'une valeur superieure à 6 milliards.

Le tresor de la Banque Nationale d'une valeur totale de 315.154.980,41 ainsi que les bijoux de Sa Majeste la Reine d'une valeur de sept millions de francs, à l'epoque, ont été garanties par les Allies de la Roumanie.

La délégation roumaine croit qu'il est de son devoir d'attirer la bienveillante attention de la Conference au moment Otl l'on discute les preliminaires de la paix et les conditions à imposer à l'Allemagne, surles faits ci-dessus mentionnes, pour qu'on puisse envisager les mesures a prendre afin de sauvegarder en meme temps que les interets de la Roumanie et de la Banque Nationale, ceux des Puissances garantes de la restitution des valeurs dont il est question. En effet, l'état actuel de la Russie rend impossible la restituution de son depot, bien qu'il parait qu'il soit encore intacte.

La délégation roumaine croit qu'on doit demander à l'Allemagne et aux autres puissances ennemies de remettre immediatement à la Roumanie une quantite d'or equivalente à la somme plus baut indiquee, c'est à dire 322.154.980,41 francs.

Aussitot que la Russie restituerait ces depots et les deux caisses contennant les bijoux de Sa Majeste la Reine de Roumanie, le Gouvernement roumain, restituerait en echange des bijoux de Sa Majeste de sept millons, or qui representent la valeur de ces deux caisses.

En ce qui concerne les autres depots de la Banque Nationale de Roumanie, les valeurs et les dépôts de l'Etat roumain et des autres institutions plus haut mentionnees, la délégation roumaine croit qu'il est juste d'imposer à l'Allemagne dans les preliminaires de paix, l'obligaton de garantir la restitution par la Russie, à la demande de la Roumanie, de ces depots et que si cette restitution n'est pas faite aussitot que la Roumanie l'aura demande, l'Allemagne et les puissances ennemies soient tenues responsables de dedommager la Roumanie et la Banque Nationale, des pertes par elles subies.

La délégation roumaine croit que cette demande est justifice non seulement pour le fait que l'envoie de ces depots en Russie à été une consequence directe de la guerre, mais aussi parceque l'Allemagne et les puissances ennemies ne sont pas etrangeres à l'origine et au développément de l'ordre des choses actuelles en Russie.

(ss). G. Danielopol

Anexa XXXIV

Extrasul din procesul-verbal Nr. 16 al şedinţei din 19 Aprilie 1919 a Comisiei Reparaţiunilor, privitor la tezaurul român.

La séance est ouverte à 5 heures 30, sous la présidence de M. Van der Heuvel.

Sont presents:

MM. C. Cormick et Robinson (Etats-Unis d'Amérique); The Rt. Hon. W. M. Hughes, The Rt. Hon. Lord Summer et The Rt. Hon. Lord Cunliffe (Empire Britannique); M. Sergent (France); M. d'Amelio (Italie); MM. Fukai, Kikuki et Tatsumi (Japon); M. Van der Heuve) (Belqique); MM. Roumanos et Milanos (Grece); M. Markovsky (Pologne); M. Monis (Portugal); MM. Danielopol et Zahariade (Roumanie); MM. Stoianovitch et Savtchitchi (Serbie) et M. Slavici (République Tchécho-Slovaque).

Le proces-verbal de la 15-eme seance est presente.

M. Danielopol (Roumanie) demande que le résumé de son discours qui se trouve à la derniere page de

ce proces-verbal, soit modific sur trois points:

a) Le procés-verbal devra mentionner que le point de vue de la délégation roumaine sur ce sujet, à été entierement développé dans le texte qui sera envoye au secretariat pour être transmis au Conseil de Quatre.

b) Le chiffre de 1 milliard doit être de 7 milliards et demi.

c) Ajouter le passage suivant:

"M. Danielopol demande qu'on impose par les preliminaires de paix à l'ennemi, de remettre à la Roumanie une quantite d'or, equivalente à la valeur du dépôt en or et bijoux guaranties par les Puissances alliees et en meme temps de lui imposer de garantir la restitution par la Russie des autres depots à la demande de la Roumanie."

Sous reserve de ces modifications, le proces-verbal est adopte.……...

Anexa XXXV

Scrisoarea din 1 Iulie 1919 trimisă de G. Danielopol lui Ion I. C. Brătianu.

Paris, 1 Iulie 1919.

Domnule Prim Ministru,

Am onoarea a alătura în copie scrisoarea ce mi-a fost trimisă în numele d-lui Balfour, ministru de externe al Angliei, privitoare la chestiunea depozitelor dela Moscova, chestiune pe care am ridicat-o în Comisiunea de Reparaţiuni.

Vă alătur de asemenea şi o copie de pe scrisoarea de răspuns ce am făcut şi prin care am menţinut că Puterile aliate au garantat tezaurul de la Moscova.

Cred că este nevoie să fiu în posesiunea documentelor probând existenţa acestor garanţii, pentru a putea relua chestiunea în cazul eventual.

(ss). G. Danielopol

Anexa XXXVI

Scrisoarea adresată la 26 Mai 1919 lui G. Danielopol în numele lui Balfour, de delegaţia engleză dela Paris[173].

Delegaţiunea Engleză Paris, 26 Mai 1919.

Paris

214-1.535/2/l/7.617.

Domnule,

Referindu-ne la cuvântarea ţinută de Dvs. în şedinţa Comisiunii de Reparaţiuni din 8 Aprilie, după cum s'a trecut în procesele-verbale ale Comisiunii 15 şi 16, asupra subiectului tezaurului român, a bijuteriilor şi a altor valori depuse spre siguranţă în Rusia şi relativ la memoriul asupra acestui subiect supus de delegaţiunea Dvs. Consiliului de Patru, am onoarea a vă informa că Guvernul Majestăţii Sale după ce a examinat actele în posesiunea sa referitoare la aceste depozite, nu poate să descopere că ar fi existând vre-o obligativitate de garanţie din partea sa pentru siguranţa sau restituirea vreunei părţi din această proprietate.

În aceleaşi timp vă comunic că Guvernul Majestăţii Sale, va fi fără îndoială gata să dea un ajutor general la sforţările pe care Guvernul Dvs. le va face, pentru a asigura cât de curând posibil, redarea acelor bunuri proprietarilor în drept.

Vă salut cu cea mai înaltă consideraţiune.

pentru Balfour

Anexa XXXVII

*Răspunsul dat la 13 Iunie 1919 de G. Danielopol scrisorii lui Balfour.*Paris, 13 Juin 1919.

[173] Traducere din limba engleză.

Excellence,

J'ai l'honneur de vous communiquer que j'ai re u la lettre du 26 Mai envoyee en votre nom et à laquelle je m'excuse de n'avoir pas repondu jusqu'a present, ayant été pendant quelque temps absent de Paris.

Je m'empresse de remercier le Gouvernement de Sa Majeste Britannique du concours qu'ils veut bien promettre au Gouvernement roumain dans le but de lui faire obtenir aussi vite que possible la restitution des depâts en or, bijoux de Sa Majeste la Reine de Roumanie, etc., que l'Etat roumain, la Banque Nationale de Roumanie et d'autres institutions roumaines ont à Moscou, depôts au sujet desquels j'ai pris la parole dans la reunion du 8 avril de la Commission des Reparations et j'ai depose le memoire dont votre honorable lettre fait mention.

Je vous serais tres rcconnaissant si vous pouviez me faire communiquer les moyens que le Gouvernement de Sa Majeste envisage en ce moment pour nous aider à recuperer ces depôts, qui constituerent une grande part de la richesse de la Roumanie.

Dans votre lettre vous voulez bien me dire aussi que le Gouvernement de Sa Majeste Britannique, apres l'etude qu'il à fait des actes [records] se trouvant en sa possession, ne peut decouvrir qu'il y à ait actuellement en force une garantie quelconque de sa part, pour la surete et la restitution d'une part quelconque de ces depôts.

Comme la communication que j'ai faite à la seance de la Commission des Reparation, ainsi que le memoire que j 'y ai depose, ont été faits apres que monsieur le president du Conseil de Roumanie m'ont assure d'une pareille garantie de la part des gouvernements allies concernant la restitution des dits dépôts, je viens à nouveau de demander à monsieur Bratiano qui etait à l'epoque ou la garantie a ete donnee, president du Conseil des Ministres, son opinion sur cette question et il m'a reconfirme l'existence d'une pareille garantie.

C'est pourquoi je crois devoir maintenir le point de vue que j'ai estime dans la seance du 8 avril et dans le memoire déposé a ce sujetJ'espére, Excellence, que vous voudrez bien examiner à nouveau cette question qui est pour la Roumanie d'une importance capitale, que vous trouverez notre point de vue juste et qu'en même temps vous voudrez bien accepter les conditions du memoire que j'ai l'honneur de deposer et dont je joint copie à la presente.

Je suis de Votre Excellence, l'obéissant serviteur.

(ss). G. Danielopol

Anexa XXXVIII

Scrisoarea ministrului României dela Paris, adresată la 8 August 1919 lui Ion I. C. Brătianu.

Legation de Roumanie en France Paris, 8 August 1919.

Nr. 33.

Domnule Prim Ministru,

Am onoarea a vă înainta aci alăturat, copie după adresa trimisă de Ministerul Afacerilor Streine din Franţa, relativă la depoul în aur al Băncii Naţionale depus la Kremlin la Moscova, împreună cu copia răspunsului meu trimis la Quai d'Orsay.

Primiţi vă rog, Domnule Prim Ministru, asigurarea înaltei mele consideraţiuni.

Ministrul României, (ss). Indescifrabil

Anexa XXXIX

Nota verbală din 3 Iulie 1919 trimisă Legatiei Române din Paris, de Ministerul de Externe francez.

République Française Paris, le 3 juillet 1919.

Ministere des Affaires Etrangeres

Direction Politique

Or russe et roumain.

Dans une lettre adressee par Son Excellence monsieur Bratiano a monsieur le president de la Conference de la Paix, le president du Conseil roumain, à fait connaître son sentiment quant aux clauses de restitution de l'or russe ou roumain inserees dans les preliminaires de paix, avec l'Allemagne. Il est fait allusion dans cette lettre au dépôt d'or de la Roumanie à Moscou, avec l'indication que ce dépôt à ete garanti par les Puissances alliees.

Le Gouvernement français n'a pas connaissance de I'engagement dont il s'agit; il à recours à l'obligeante entremise de la Legation de Roumanie, pour bien vouloir lui rappeler les conditions dans lesque11es cet engagement aurait été pris, ainsi que le texte duquel il resultcrait.

Anexa XL

Răspunsul dat de Legaţia Română din Paris la 8 August 1919, notei verbale a Ministerului de Externe al Franţei.

Legation de Roumanie en France Paris, le 8 aout 1919.

Au Ministére des Affaires Etrangeéres, Direction Politique

À la note verbale en date du 3 juillet 1919, qu'elle à eu l'honneur de recevoir du Ministere des Affaires Etrangeres, la Legation de Roumanie se fait un agreable devoir de transmettre les renseignements suivants:

À l'occasion de la campagne que les Allies se proposaient de faire en Ukraine en janvier 1918, pour empecher la paix separee que les bolschevics rnsses de Petrograd voulaientfaire avec l'Allemagne, le Gouvernement roumain avait été sollicite de participer à cette action. La Roumanie accepta avec empressement et le centre meme de l'action fut etabli à Iassy. La consequence immediate de l'action entreprise par le Gouvernement roumain en Ukraine contre le Gouvernement de Lenin et de Trotzky à la demande de ses grands Allies, fut l'arrestation du ministre de Roumanie à Petrograd, la declaration de guerre faite par la Russie à la Roumanie, la menace de confisquer les valeurs roumaines déposées du temps de l'Empire russe a Moscou au Kremlin; parmi les valeurs déposées à Moscou se trouvait le tresor de la Banque Nationale de Roumanie, representant plus de 310 millions d'or et plusieurs millions de titres et valeurs diverses appartennant à la Banque Nationale de Rournanie, à la Caisse des Dépôts et Consignations et aux autres institutions, ou banques particulieres du pays.

Vers la fin du mois de janvier 1918, monsieur Antonesco, ministre de Roumanie, fut chargé par le Gouvernement roumain de faire aupres du Gouvernement français les démarches necessaires afin que la France et les Allies garantissent le tresor roumain de Moscou en cas de confiscation, de detournement où de destruction par le bolschevics. Le ministre de Roumanie fit dans ce but, des démarches aupres de Son Excellence monsieur Clemenceau, president du Conseil de Ministres français et ministre de la guerre et qui apres avoir pris l'avis des Allies, repondit verbalement au ministre de Roumanie dans les premiers jours de fevrier 1918, que les Allies consentaient à garantir à la Roumanie les 310 millions d'or de la Banque Nationale qui se trouvaient à Moscou, mais qu'ils n'acceptaient pas de garantir le dépôt de la Banque Nationale de Roumanie, de la Caisse des Dépôts et des autres banques, ou institutions particulieres, qui consistent en effets publics, rentes sur l'Etat, obligations ou actions des differentes societes dont on connait les numeros qui peuvent par consequent être annulees et dont on peut delivrer des duplicats aux interesses; par une telegramme en date du 3 fevrier 1918, le ministre de Roumanie transmit le resultat de cette demarche a monsieur Bratiano, president du Conseil et ministre des affaires etrangeres de Roumanie.

Ministru, (ss). Indescifrabil

Anexa XLI

Memoriul trimis la 23 Iunie 1919 de Ion I. C. Brătianu lui Klotz, Clemenceau şi mareşalului Foch.

Le 23 juin 1919.

Monsieur le . . . . . .

J'ai l'honneur d'attirer votre bienveillante attention sur les faits suivants:

Dans les clauses financieres, article 19 de la convention d'armistice avec 1'Allemagne, il est stipule que celle-ci est obligee de faire la restitution d'or russe ou roumain pris par les Allemands ou remis à eux.

Sans avoir une confirmation officielle à ce sujet, je crois que eette clause de la convention d'armistice à été executee par les Allemands en ce qui concerne l'or roumain. Je désire vous fournir les renseignements suivants, en vous priant de vouloir bien accepter les propositions que j'ai l'honneur de vous faire.

Je ne peux savoir exactement quelle est la quantite d'or que, par cette clause de la convention, les Puissances alliees et associées ont impose à l'Allemagne de restituer. C'est pour cela que j'exposerai dans ce qui suit la question dans son entier.

La Banque Nationale de Roumanie qui est notre Banque d'emission et qui est une institution privee, à été obligee par des circonstances de la guerre de faire transporter en Russie conformement il la demande du Gouvernement roumain, une quantite d'or d'une valeur de 315.154.980,41 francs, ainsi que les bijoux de Sa Majeste la Reine de Roumanie, evalues à cette epoque, à sept millions de francs. Les autorites russes competentes, ont donné reçu en reglé, garantissant la securite de ce depot, sa restitution et son transport en Roumanie. Le dépôt est en outre garanti par les Puissances alliees.

En dehors de ces depots en Russie, la Banque Nationale avait .avant la declaration de guerre de la Roumanie, à la Reichsbank a Berlin une importante quantite d'or qui atteignait le chiffre total de 80.469.650 francs. Ce dépôt est constitue en marks or effectif, en eouronnes autrichiennes or effectif, en francs franc;ais or effectif. Cet or est egallement la propriete de la dite Banque.

Je ne puis savoir si par l'article 19 de la convention de l'armistice, il à été impose à 1'Allemagne de restituer seulement l'or de la Banque Nationale se trouvant en dépôt à Berlin, ou, si on à entendu lui imposer l'obligation de restituer meme une quantite d'or qui representerait l'or que la Banque Nationale à en Russie, etant donne que cet or est garanti par les Puissances alliees.

Dans les cas où les Puissances alliees pour assurer à la Roumanie la restitution de son or se trouvant en Russie ont demandé et obtenu de l'Allemagne la remise d'une quantite d'or egale, je vous prie Monsieur le..... de vouloir bien prendre les mesures necessaires afin que cette quantite d'or soit restituee à la Banque Nationale de Roumanie, en meme temps que l'or de cette Banque se trouvant à la Reichsbank et dont j'ai parle plus baut. Dans le cas ou par l'article 19 de la convention d'armistice on à entendu demander a l'Allemagne seulement la restitution de l'or que la Banque Nationale avait en dépôt à Berlin, ainsi que l'or que pendant l'occupation de la Roumanie les Allemands ont pu soustraire aux autres banques ou aux particuliers, je vous prie Monsieur le..... de vouloir bien disposer que cette quantite d'or soit restituee à la Banque Nationale de Roumanie.

La Banque Nationale de Roumanie m'adresse une demande me priant d'intervenir aupres de vous pour la restitution de son or. Aussitot que j'aurais rectu Yotre reponse, nous pourrions examiner les conditions techniques pour effectuer cette restitution.

(ss). I. I. C. Bratiano

Anexa XLII

Răspunsul dat la 5 Iulie 1919 lui Ion I. C. Brătianu de Ministerul de Finanţe al Franţei.

Ministére de Finances — Paris, le 5 juillet 1919.

Cabinet du Ministre

Monsieur le President,

Vous avez bien voulu appeller mon attention sur l'exécution des clauses financieres de la convention d'armistice aYec l'Allemagne, ou il est stipule (art. 19):

Que cette Puissance doit restituer l'or russe ou roumain pris par les Allemands, ou remis à eux.

Vous me demandez à ce sujet quelle est la quantite d'or roumain restitue par l'Allemagne.

J'ai l'honneur de vous faire connaître que l'or rec;u par les Puissances alliees (93.526 kgr. d'or fin), est uniquement de l'or russe provenant en totalite des versements effectues en execution du traite de Brest-Litowsk.

Au sujet de l'or roumain, les delegues allemands à la Commission d'Armistice de Spa ont declare d'une part: "n'avoir pas reçu l'or roumain depuis le debut de la guerre avec la Roumanie".

Par ailleurs, la Commission d'Armistice de Spa dans son protocole du 1-er decembre 1918 à decide que les sommes dues en or a la Roumanie en vertu des contrats financiers pour achats de cereales anterieurs à la querre, ne seraient pas comprises dans les restitutions à effectuer par l'Allemagne au titre de l'armistice.

Les Allemands ont declare que le dépôt effectué à la Reichsbank au compte de la Banque Nationale de Roumanie, ne rentrerait dans cette categorie.

Les Puissances alliees n'ayant reçu de l'Allemagne aucune quantite d'or roumain, toute reclamation ulterieure de la Roumanie vis-avis de l'Allemagne se trouve ainsi sauvegardee. Mais il semble qu'à l'heure actuelle, toute nouvelle restitution ne puisse plus être obtenue de l'Allemagne que par l'intermediaire de la Commission des Reparations prevue dans le traite.

Je ne manquerai pas, des qu'elle sera constituee, de lui transmettre votre lettre.

Veuillez agreer, Monsieur le President, l'expression de ma tres haute consideration.

(ss). Klotz

Anexa XLIII

Extras din procesul-verbal al primei şedinţe a Comisiunii Armistiţiului (Subcomisiunea Financiară), ţinută la 25 Noemvrie 1918.

……

En ce qui concerne l'or roumain, les delegues allemands dedarent que l'Allemagne n'a pas reçu d'or roumain depuis le debut de la guerre avec la Roumanie. Avant cette epoque des accords financiers ont été conclus en 1915 et 1916 à l'occasion d'importants contrats pour la livraison des cereales. Par ces accords, la Banque Nationale de Roumanie à mis de lei à la disposition de l'Allemagne et de l'Autriche-Hongrie.

Le tiers de la contrevaleur de ces lei à été paye en or, la moitie a été envoyee à Bucarest, l'autre moitie à été conservee en dépôt par la Reichsbank à Berlin, pour la Banque Nationale à Bucarest; il ne doit être dispose de ce dépôt que six mois apres la conclusion de la paix entre les grandes puissances.

Ces transactions financiéres conclues avec un pays alors neutre, ne peuvent tomber sous le coup des dispositions de l'article 19. De plus, comme on l'a indique, l'Autriche et la Hongrie ont pris part à l'operation.

Anexa XLIV

Extras din procesul-verbal al celei de a doua şedinţe a Comisiunii Armistiţiului (Subcomisiunea Financiară), ţinută la 26 Noemvrie 1918.

……

À propos de l'or roumain, la délégation allemande renouvellc ses declarations faites dans la premiere seance et ajoutte en outre que le secretaire de l'etat, Erzberger, plenipotentiaire allemand, pour la conclusion de l'armistice, à fait savoir telegraphiquement, que lors des negociations relatives à cétte conclusion, les mots: "or roumain" n'ont été ajoutes au paragraphe 5 que pour un seul motif, c'est que l'on ne savait pas clairement·si les envoies russes d'or resultant des accords financiers avaient été preleves en tout ou en partie sur l'encaisse d'or roumain transfere de Roumanie en Russie apres l'ouverture des hostilites entre la Roumanie et les Puissances. Centrales. Le secretaire d'etat Erzherger à egalement fait savoir que Jes transactions financirres conclues entre l'Allemagne et la Roumanie avant l'ouverture de ces memes hostilites et sur la base desquelles la Roumanie avait obtenu un dépôt d'or à Berlin, ne doivent pas être atteintes par les stipulations de l'armistice. Au surplus, il s'agit la des sommes en or que l'Allemagne à payees à la Roumanie par

un dépôt effectué à Berlin et qui par consequent n'ont pas été prises pas les Allemands en Roumanie, ni remises par Ia Roumanie à 1'Allemagne.

Anexa XLV

Extras din protocolul încheiat la 1 Decemvrie 1918.

……

Le Gouvernement allemand s'engage à remettre aux Allies tout l'or, quel qu'il soit, appartennant au Gouvernement russe ou roumain, ou à leurs ressortissants, ou bien depose sur le territoire de la Russie ou de la Roumanie au nom de Gouvernement ou des ressortissants des Puissances alliees et qui aurait été pris par les Allemands, ou remis à eux, soit en vertu des traites de Brest-Litowsk et de Bucarest et des traites suplementaires, soit pour toute autre cause que ce soit.

A titre d'indication et sans que cette enumeration soit en aucune fa on limitative, l'or vise ci-dessus, romprend:

1. Les versements ou saisies d'or en monnaies ou lingots.

2. Les remises ou saisies de traites or ou de bons or de l'Administration des Mines de Russie, les dits bons ou traites devant être remises en nature.

3. Les immobilisations des comptes or dans les banques allemandes, le dit or devant être livré en nature.

Il demeure entendu que les sommes dues en or à la Roumanie en vertu des contrats financiers pour achats de céréales anterieurs a la guerre, ne sont pas comprises dans le présent paragraphe.

Anexa XLVI

Extras din memoriul înaintat la 10 Ianuarie 1920 ministrului de finanţe, de Banca Naţională a României.

Banca Naţională a României — Bucureşti, 10 Ianuarie 1920.

Nr. 790.

Domnule Ministru,

Pagubele de război aduse Băncii Naţionale au fost prezentate de Bancă prin declaraţiunea depusă la timp la Ministerul Finanţelor, conform decretului lege din 30 Aprilie 1919. Deosebit de aceasta, delegaţii Guvernului la Conferinţa dela Paris, au arătat în diferite comisiuni în numele Statului şi pretenţiunile de despăgubiri şi restituţiuni ale Băncii Naţionale a României, faţă de Statul german, a căror lichidare au cerut-o cu preferinţă.

În consideraţiune că, conform art. 233 al tratatului de pace cu Germania, fiecare Stat urmează să prezinte Comisiunii de Reparaţiuni cifra pretenţiunilor lor care trebuiesc notificate înainte de 1 Mai 1921 Guvernului german, iar în conformitate cu art. 238 Germania este îndatorată ca în afară de plata despăgubirilor să restituie lucrurile şi valorile ce a ridicat sau sechestrat, fie în ţările aliate, fie în Germania, Banca Naţională are onoarea a prezenta prin aceasta Ministerului de Finanţe următoarele capete de cerere, pe care rugăm ca în mod special să fie depuse şi susţinute prin delegatul român la Conferinţa de Reparaţiuni.

1. Banca Naţională în urma invitaţiunii Guvernului român, care vedea ameninţată şi Moldova de cucerirea inamicului, a transportat tot tezaurul său dela Iaşi la Moscova. Din alăturatele anexe se constată împrejurările în care s'a făcut această evacuare, depozitarea tezaurului la Moscova şi contul valorilor care constituie acel depozit. După cum se vede depozitul constă din:

a) o parte din stocul metalic al Băncii Naţionale, 315.154.980,41 franci;

b) bijuterii ale M. S. Regina Maria în valoare de 7 milioane franci şi

c) valori particulare în sumă de un miliard şase sute mii franci.

Acestea în afară de celelalte depozite ale Statului şi altor instituţiuni.

Prin schimbările revoluţionare ce au survenit în urmă în Statul rus şi care este azi suficient dovedit că

Germania le-a provocat, România este pusă în imposibilitate să-şi recapete tezaurul.

În baza principiului cuprins în art. 231 din tratatul de pace care face Germania răspunzătoare de toate pagubele şi pierderile cauzate supuşilor ţărilor aliate ca consecinţă a războiului; iar prin anexa 1 sub cap. "Reparaţiuni" care limitează ce anume despăgubiri se pot pretinde, se arată în paragraful 9 că Germania doreşte compensaţiuni pentru pagubele cauzate ca consecinţă directă sau oricare compensaţiune de război, rezultă că Germania trebuie să fie obligată a despăgubi Banca Naţională de valoarea depozitului său dela Moscova.

Credem că nu poate fi nici o îndoială că pierderea tezaurului dela Moscova este o consecinţă directă a operaţiunilor de război şi deci nu mai insistăm asupra acestui punct. Dacă însă se va obiecta că încă nu este confirmată pierderea definitivă a averii Băncii Naţionale din acel tezaur, ne mulţumim ca să ni se recunoască de acum numai titlul la despăgubiri şi pe baza anexei a II-a paragraful 12 lit. c Nr. 1 de sub cap. "Reparaţiuni", să se emită de Guvernul german bonuri la purtător care să ni se predea imediat, dar care să nu fie plătite decât atunci, când se va avea certitudinea pierderii tezaurului şi viceversa, dacă Banca Naţională va reintra în posesia depozitului său, să restituie acele bonuri.

Interesul acestei realizări imediate este reclamat de faptul că aceste bonuri la purtător exprimă valută aur, conform cu art. 262 din tratat şi anexa II paragraful 12 de sub cap. "Reparaţiuni", deci pot înlocui acoperirea emisiunii biletelor Băncii Naţionale făcută pe baza stocului metalic din acest depozit.

Menţionăm pentru cunoştinţa Ministerului că Banca Naţională ridicând aceste pretenţiuni, asigură şi interesul Statului, care în definitiv ar rămâne răspunzător de soarta acelui depozit, căci din ordinul său, el a fost evacuat.

Garanţia Aliaţilor dacă realmente ar exista, stabileşte în definitiv raporturi numai între Stat şi Aliaţi.

……

Anexa XLVII

Memoriu privitor la tezaurul român depus la Moscova, prezentat de delegaţiunea română la Conferinţa dela Genua din Aprilie 1922.

Le dépôt fait par la Roumanie en Russie, – communement designe sous le nom de "Tresor roumain de Moscou ", – est compose de: 1) totalite de l'encaisse metallique, en or, de la Banque Nationale de Roumanie (banque privée avec le privilége d'etat); 2) bijoux, appartenant à S. M. la Reine de Roumanie; 3) dépôts de la Caisse des Dépôts et Consignations de Roumanie, appartenant à des particuliers et consistant en valeurs, titres, bijoux, documents, papiers de familie, testaments, tableaux de maîtres, etc.; 4) valeurs et archives, appartenant à des institutions financit res et banques privées (archives du Credit Foncier Rural, comprenant les actes de propriete d'un tres grand nombre de biens fonciers); 5) documents, livres rares, archives et tableaux, appartenant à l'Academie Roumaine et à la Pinncotheque ..., etc.

Ce dépôt à été effectué à la suite d'evenements issus de la guerre et dans les circonstances suivantes:

Au mois de septembre 1916, sous la menace de l'invasion du territoire par l'ennemi, au moment ou, sous la pression fmmidable de celui-ci, les forces roumaines etaient obligees de se replier en combattant, le Gouvernement roumain fut oblige, à son tour, de prendre d'accord avec les etats-majors allies, en dehors des mesures militaires dictees par les circonstances, d'autres mesures de conservation parmi lesquelles, en premier lieu, fut decide l'evacuation des valeurs et le transfert à Jassy du siege ainsi que de l'avoir de la Banque Nationale de Roumanie (journal du Conseil des Ministres No. 2.080 du 8 decembre 1916).

La ruée de forces ennemies sur le front oriental Sud-Est gagnait cependant tellement en importance, que la stabilisation du front etait devenue incertaine.

Le Gouvernement roumain fut oblige – de ce fait – de pourvoir à des nouvelles mesures de securite generale. Les circonstances etaient telles que l'on etait amene à songer meme à la dure eventualite de l'abandon du sol national.

La Roumanie fut alors conseillee de mettre en surete à Moscou l'encaisse metallique. de la Banque Nationale de Roumanie. Une entente intervenue à ce sujet, entre le Gouvernement roumain et le Gouvernement russe en date du 14/27 deccmbre 1916, en fixait les conditions. (Lettre signee du ministre de Russie à Jassy le general Mossoloff). Le transport du stock metallique de la Banque Nationale de Roumanie fut effectué dans les conditions prevues et le dépôt compose de 1.740 caisses, dument controlees par les representants autorises specialement à cet effet par les deux gouvenements, fut fait au Kremlin (Salle des Armures) le 21 decembre. Des protocoles et proces-verbaux, passes et signes, par les dits representants, le 16 fevrier 1917, date à laquelle avaient pris fin les operations du controle, en constataient la valeur, qui se montait à 314.580.456 francs, 84 centimes, or effectif, plus deux caisses contenant les bijoux de Sa Majeste la Reine de Roumanie, evalues, à cette epoque, à 7.000.000 francs et, en garantissaient la conservation, ainsi que le transport en Roumanic pour le retour.

La revolution ayant eclate en Russie en 1917, le Gouvernement provisoire russe avait fait apposer, à son tour, des scelles sur les chambres fortes, ou se trouvait Je tresor roumain. Sa securite, ainsi que son intangibilite, continuait donc d'etre assuree par le nouveau regime.

En juillet 1917, les memes necessites imperieuses de la guerre, ont remis le Gouvernement roumain dans l'obligation d'evacuer en Russie, ce qui restait de valeurs en Moldavie, appartenant soit a l'Etat luimeme, soit à la Banque Nationale de Roumanie, soit a d'autre nombreuses institutions et banques. A la suite d'une nouvene entente faite avec la Gouvernement russe, confirmee par le ministre de Russie à Jassy, à la date du 27 juillet 1917, on procedait à un nouveau transport, qui consistait en 188 caisses, contenant la valeur de: 1.594.336.721 frs., 09 centimes dont 574.523 frs., 57 centimes or effectif, appartenant à la Banque Nationale de Roumanie. La valeur de l'avoir evacue des autres institutions financieres, contenu dans 1.621 caisses, depassait la somme de sept miliards et demi.

Dans ce transport, se trouvaient egalement evacues, en dehors des valeurs en numeraire, des bijoux, tableaux et autres differents depots faits par les particuliers, les archives des banques, des actes de propriete, des actes de familie, des testaments, etc.

Les representants autorises des deux Gouvernements signaient, en date du 5 aout 1917, les protocoles constatant le dépôt de ces valeurs au Kremlin et respectivement à la Soudnaya-Kassna, le Gouvernement russe en garantissait, egalement, la conservation et et le retour en Roumanie.

Les luttes politiques s'envenimant par la suite, entre les differentes factions revolutionnaires, la situation etait devenue tres grave à Moscou. Sous le bombardement incessant et à travers les mouvements les plus anarchiques, malgre les vexations de tout ordre qui fllrent faites, de ce chef, au personnel roumain, commis à la garde des dépôts, ceux-ci devaient rester, pendant quelque temps encore, intacts.

Mais, apres l'arrivee au pouvoir du parti maximaliste, les representants des Soviets à Moscou commencerent de manifester l'intention de s'emparer du tresor, ainsi que des autres depots de l'Etat roumain. L'imprimerie installee, en cetle viile, par la Banque Nationale de Roumanie, fut sequestree et les billets de banque deja imprimes, ou en cours d'impression, enleves. Le Gouvernement roumain prevenu par le Consulat Général de Roumanie, s'empressa d'informer les gouvernements allies du danger qui mena tait les depots et sollicita leur concours.

Cependant, à la suite de l'abandon du front Sud-Est par les troupes russes, les gouvernements alli s etaient intervenus aupres du Gouvernement roumain afin de lui faire prendre des mesures de police, contre les troupes russe debandees, qui ravageaient la Moldavie, le Gouvernement roumain. soucieux de garantir la securite des depots de Moscou, avait conditionne son intervention à la garantie collective par les Allies du tresor evacue, garantie qui lui fut immediatement donnee (telegramme du 21 fevrier du ministre de Roumanie à Paris).

Sur ces entrefaites, à Petrograd, le Gouvernement des Soviets se declarait en etat de guerre avec la Roumanie. Fait sans precedent dans le droit des gens, M. Diamandy, ministre de Roumanie, ainsi que tout

le personel de la Legation, fut emprisonne dans la Forteresse de Petro-Pawlowsk. Leur execution etait decidee, mais apres l'energique intervention des ambassadeurs allies, le Gouvernement des Soviets se contenta de les expulser.

Dans ces circonstances, 1'Ambassade de France à Petrograd fut chargee de la protection des interets roumains. Le consul général de Roumanie à Moscou deposa donc au Consulat Général de France, en meme temps que ses archives, – d'accord avec le directeur de la Banque Nationale de Roumanie et le directeur de la Caisse des Dépôts, qui se trouvaient à Moscou, – les clefs du tresor roumain, ainsi que les documents originaux, qui en constataient le dépôt au Kremlin (proces-verbal du 7/20 fevrier 1918).

A la suite des interventions, dont il est rappele plus baut, faites par le Gouvernement roumain aupres des gouvernements allies, pour assurer la protection du trésor, l'ambassadeur de France donna, it son consul général à Moscou la mission de faire une démarche conservatoire aupres des commissaires du peuple. Cette démarche, a laquelle s'etait associé le consul général d'Angleterre, fut effectuee le 14 fevrier 1918, sous la forme d'une note verbale lue à monsieur Fritsche, commissaire aux affaires extérieures.

Le 27 fevrier, M. Fritsche demanda au consul général de France de faire passer entre ses mains les dépôt des clefs. A l'observation du consul genera1 de France, qu'il ne pouvait consentir it remettre à aucune autre personne qu'au representant officiel ele la Roumanie le dépôt confie par la Roumanie à la France, M. Fritsche a répondu que "les valeurs appartenant au Gouvernemcnt roumain, etaient par decision des commissaires du peuple à Petrograd, purement et simplement confisquees, en raison de l'état de guerre et qu'il exigeait, au besoin par la force, la cession des clefs". Le consul general de France, contraint de la sorte et apres avoir demande l'assistance des consuls generaux britannique et américain, proceda à la redaction d'un protocole constatant les faits. En la présence des dits cons.uls generaux et apres avoir pris connaissance de ce protocole, le commissaire aux affaires extérieures limita sa demande à la remise des clefs sous condition, à savoir:

1) remise temporaire;

2) ouverture des portes et visite en présence de l'agent consulaire français.

Vu cette nouvelle proposition, le consul général de France demanda, à son tour une garantie ecrite de l'intangibilite des valeurs roumains. M. Fritsche y consentit et en date 1/14 mars 1918, sous No. 7.595, donna, par ecrit, I'assurance que "les valeurs du Gouvernement roumain, déposées conformement aux protocoles connus, resteront intactes". A la suite de cette declaration, les clefs lui furent remises, la dépôt visite, huit caisses, pretendues appartenant aux Soviets, mais qui en realite contenaient des billets de banque roumaine de 2 lei, pour la somme de 1.350.000 de lei, furent enleves, apres quoi les clefs furent restituees au Consulat Général de France.

Au mois d'aout 1918, apres l'arrestation du consul general de France, les clefs du tresor roumain, dont il continuait à avoir la garde, passerent au consul général du Danemark, charge, dorenavant, de la protection des interets français.

Il est à remarquer, qu'a cette epoque, la Banque Nationale de Roumanie etant intervenue aupres du commissaire aux affaire extérieures par l'entremise du Consulat Général de Norvege, charge de la protection des intetets roumains, afin d'obtenir la restitution de ses archives, ainsi que des billets de banque imprimes et du papier, se trouvant sequestres à son Imprimerie de Moscou, le commissaire aux Affaires Exterieures à repondu au Consulat de Norvege, que dans cette question concernant la Roumanie, il ne pouvait rien decider, sans avis prealable du "compagnon Rakowsky" president de la "Sovnacormi" (No. 335 du 9 septembre 1918). Cet avis ne fut d'ailleurs jamais communique ultérieurement.

A partir de cette date, un "lourd mystere" pese sur le sort du tresor roumain de Moscou...

On aurait tont lieu de croire que ce tresor ne se trouve plus dans son etat antedcur, mais qu'il aurait été demenage et disperse.

Lorsque le Gouvernement des Soviets proposa au Gouvernement roumain d'entamer des negociations, au sujet de la navigation du Dnister, la question de tresor roumain fut posee mais "a rebours", par les delegues russes eux memes, qui demanderent aux representants roumains de renoncer à sa restitution.

Plus tard, lorsque les delegues roumains se rencontrerent avec les delegues sovietiques à Varsovie, la meme question leur fut posee par ces derniers. Conformement aux instructions de leur Gouvernement, les representants roumains reclamerent d'abord la restitution integrale du tresor, avant de commencer toute discussion.

En résumé, il ressort clairement des faits precedemment exposes que:

Le Gouvernement roumain, oblige par les necessites de la guerre et sous les auspices des gouvernements allies, confiant, d'une autre câte, dans les engagements pris par le Gouvernement russe, – a fait transporter en Russie, premierement, l'encaisse metallique de la Banque Nationale de Roumanie soit 314.580.456 francs 84 centimes, or effectif, plus deux caisses contenant des bijoux estimes sept millions francs, propriete de Sa Majeste la Reine de Roumanie, – ainsi que, ulterieurement, pour plus de sept milliards et demi de valeurs, appartenant soit à l'Etat, soit à la dite Banque Nationale, soit à d'autres institutions financieres publiques ou privees.

Ce dépôt constitue, dans son ensemble un avoir prive appartenant à des particuliers. Il est garanti par les engagements pris par la Russie, quant à sa conservation, sa securite, sa restitution et son retour en Roumanie[174]:

1. Note du ministre de Russie à Jassy, No. 148 du 11 decembre 1916 (annexe A).

2. Protocole signe à la date du 14/27 decembre 1916 par le ministre de Russie à Jassy, specialement autorise à cet effet, par le Gouvernement russe, No. 1.267, du 14 decembre 1916 (annexe B).

3. Protocole signe à Moscou, par les representants autorises des gouvernements russe et roumain, le 16 février 1917 (annexe C).

4. Note du ministre de Russie à Jassy No. 1.621 du 24 juillet 1917 (annexe D).

5. Note du ministre de Russie à Jassy No. 1.672 du 27 juillet 1917 (annexe E).

6. Protocoles signés le 27 juillet 1917, par le ministre de Russie à Jassy (annexes F et G).

7. Proces-verbaux signes à Moscou, par les representants des gouvernements russe et roumain le 5/18 aout 1917 (annexes H et I).

Ces obligations ne peuvent être contestées.

En conséquence, le Gouvernement roumain, – fort de son droit, – et s'appuyant en dernier lieu, – sur l'alineat 3 de la resolution adoptee par le Conseil Suprême des Puissances Alliées, dans la Conférence de Cannes, du 6 janvier 1922, – demande que, la Conférence réunie à Genes, – prenant en considération sa juste requête, – veuille bien décider la restitution intégrale et immediate du dépôt fait par la Roumanie en Russie, dans les circonstances plus haut exposées.

Anexa XLVIII

Legea privitoare la emiterea duplicatrlor titlurilor evacuate în timpul războiului la Moscova.

Art. 1.- Instituţiunile de credit, Statul, judeţele, comunele, precum şi societăţile anonime şi în comandită pe acţiuni, până la intrarea în posesiune a titlurilor, obligaţiunilor şi acţiunilor de orice fel, sau a cupoanelor de dobânzi şi dividende de orice fel, evacuate din cauza războiului şi în cazurile în care identificarea lor este posibilă, sunt obligate a elibera certificate constatatoare a titlurilor, obligaţiunilor şi acţiunilor de orice fel, sau ale cupoanelor de dobânzi şi dividende, celor cari le-au depus pentru păstrarea, sau reprezentanţilor lor.

Art. 2. - În aceste certificate se va specifica, după datele ce se vor putea culege:

a) Pentru titluri, obligaţiuni şi scrisuri funciare, împrumutul căruia aparţin, numărul şi valoarea nominală a fiecăruia, precum şi cuponul ce-l aveau ataşat.

b) Pentru acţiuni: câtimea, natura, numărul, seria, valoarea nominală a fiecăruia şi cuponul de dividend ce-l aveau ataşat.

[174] Pentru a păstra unitatea lucrării şi cronologia expunerii faptelor, am tipărit anexele A-1 sub numerele V-XIII. Atrag atenţiunea că în textul unora dintre anexele publicate, am făcut mici îndreptări ortografice.

c) Pentru bonuri de tezaur: numărul şi valoarea, timpul pe cât a fost emis, data emisiunii şi data scadenţii fiecărui bon.

d) Menţiunea expresă a autorităţii prin care au fost expediate la Moscova.

Art. 3.- Neeliberarea certificatelor, în termen de 60 zile dela data cererii, constituie o contravenţie la dispoziţiunile acestei legi, care se va constata în urma înştiinţării ce s'ar face Ministerului de Finanţe.

Amenda va fi dela 5.000–20.000 lei, care se pronunţă de Ministerul de Finanţe prin deciziune ministerială şi cate se va executa prin legea de urmărire, după zece zile libere dela comunicarea ei la domiciliul contravenientului, făcută prin organele administrative sau financiare.

Dresarea proceselor-verbale şi procedura de urmat pentru a ataca aceste procese verbale sunt arătate în art. 75, 76, 77, 78 şi 80 din legea asupra taxelor de timbru şi înregistrare, publicată în "Monitorul Oficial" din 23 Iunie 1920.

Procesul-verbal va fi executoriu chiar dacă va fi atacat cu apel. Instanţele judecătoreşti confirmând procesul-verbal, nu vor putea reduce amenda.

Art. 4. - În baza certificatelor menţionate, instituţiunile emitente ale titlurilor şi efectelor prevăzute la art. 1 sunt îndatorate a elibera băncilor sau instituţiunilor la care au fost depuse titlurile şi efectele evacuate, duplicate cu cupoane de dividend sau dobânzi respective, în condiţiunile şi cu bucurarea de drepturi ca şi efectele originale.

Duplicatele vor purta menţiunea stampilată sau imprimată cu cerneală roşie: "Duplicat emis în baza legii publicată în Monitorul Oficial cu No ....."

Art. 5.- În cazul în care jnstituţiunea emitentă în termen de 60 zile dela cerere refuză dintr'un motiv oarecare a elibera duplicate, cel în drept se va adresa la comisiunea instituită plin decretul Nr. 3.380, publicată în Monitorul Oficial Nr. 190 din 28. Noemvrie 1918, privitor la modificarea legii titlurilor la purtător pierdute, furate sau distruse, care va hotărî definitiv asupra reclamaţiunii, după citarea în termen de cel mult 30 zile a reclamantului şi instituţiunii emitente, citaţie ce va trebui să apară în Monitor cu cel puţin 15 zile înainte de termen.

Art 6. - Comisiunea statuând va hotărî, de va găsi cererea fondată, dreptul reclamantului la eliberarea de duplicate şi va invita instituţiunea emitentă ca, în termen de zece zile dela comunicarea deciziunii, să elibereze duplicatul cerut, înştiinţând în acelaşi timp pe Ministerul de Finanţe de hotărîrra luată.

Art 7. - Dacă opunerea instituţiunii Emitente sau neconformarea ei continuă după termenul acordat prin deciziunea Comisiunii, partea interesantă are dreptul de a reclama la Curtea de Apel, în circumscripţia căreia îşi are sediul principal instituţiunea emitentă, care va condamna instituţiunea emitentă la eliberarea duplicatelor sau la plata valorii nominale a efectelor, în cazul când cursul lor la bursă ar fi inferior valorii nominale. Dacă cursul va fi superior valorii nominale, se va condamna la plata valorii după cursul de încheiere al bursei din ziua precedentă, precum şi la alte daune de va fi locul.

Apelul se va judeca de urgenţă cu precădere în Camera de Consiliu.

Contra deciziunii Curţii de Apel, se va putea face recurs în casaţie în termen de 5 zile libere dela pronunţare.

Deciziunea Curţii de Casaţie se dă fără drept de opoziţie.

Art. 8. -Terţii interesaţi vor putea cere Comisiunii să fie citaţi şi ei la cercetarea cererii de eliberare a duplicatului, precum şi înaintea Curţii de Apel potrivit procedurii civile.

Art. 9. - Judecata înaintea Comisiunii şi înaintea Curţii de Apel va fi scutită de orice taxă de timbru, de procedură şi de portărei, atât pentru părţile principale, cât şi pentru intervenienţi.

Art. 10. - La finele fiecărei luni emitenţii sunt îndatoraţi a publica în Monitorul Oficial şi în Buletinul Comisiunii pentru Emiterea de Duplicate, o listă detailată în ordine numerică a tuturor titlurilor sau cupoanelor pentru care s'au eliberat duplicate, inserţiuni ce sunt scutite de plată de publicaţiune sau orice taxă fiscală.

Art. 11.- Reclamantul va plăti instituţiunii emitente drept taxă de 10 lei de fiecare exemplar de duplicat

al titlului, fiind apărat de orice altă taxă fiscală.

Din această taxă se va vărsa de instituţiunea emitentă la Stat suma de lei 5 de fiecare duplicat.

Art. 12.- Dela cererea certificatului prevăzut la art. 1 şi până la liberarea duplicatului, efectele se imobilizează în mâinile ultimului detentor şi ele nu vor putea fi negociate. Din ziua apariţiunii inserţiunilor în Monitorul Oficial şi Buletinul Comisiunii, efectele primitive pierd orice putere de circulaţiune, iar cei ce vor fi negociat sau încercat să negocieze titluri sau efecte anulate, conform acestui articol, se vor pedepsi potrivit art. 334 din codul penal, independent de daunele ce vor trebui să plătească celor prejudiciaţi.

Art. 13. - Pentru titlurile de rentă ale Statului, scrisurile funciare şi cupoanele lor, precum şi pentru orice alte efecte a căror rambursare se face prin tragere la sorţi, în urma îndeplinirii tuturor formalităţilor din prezenta lege, se vor emite numai certificate, care vor ţine locul originalelor evacuate şi anulate.

Art. 14. - Se acordă institutiunilor emitente un termen de 5 luni dela publicarea acesteia, pentru a se prepara din punct de vedere tehnic în vederea emisiunii de duplicate.